

BİLGE ADAMLAR
STRATEJİK ARAŞTIRMALAR MERKEZİ

RAPOR NO: 65
NİSAN 2015
İSTANBUL

IRAK VE SURİYE'DEKİ GELİŞMELERİN TÜRKİYE'YE ETKİLERİ

BİLGE ADAMLAR KURULU RAPORU

IRAK VE SURİYE'DEKİ GELİŞMELERİN TÜRKİYE'YE ETKİLERİ

BİLGE ADAMLAR KURULU RAPORU

RAPOR NO: 65

NİSAN 2015

BİLGE ADAMLAR
STRATEJİK ARAŞTIRMALAR MERKEZİ

BİLGESAM YAYINLARI
RAPOR NO: 65

Kütüphane Katalog Bilgileri:

Yayın Adı: Irak ve Suriye'deki Gelişmelerin Türkiye'ye Etkileri
Yazarlar: Doç. Dr. Atilla SANDIKLI, Ali SEMİN, Bekir ÜNAL
ISBN: 978-605-9963-11-4
Sayfa Sayısı: 85

Yayına Hazırlayan: Erdem KAYA
Kapak Tasarım ve Dizgi: Sertaç DURMAZ
Baskı & Cilt: Gülmat matbaacılık
Litros Yolu 2. Matbaacılar Sitesi 1NE 4 Zeytinburnu / İstanbul
Tel: 0212 577 79 77

Bilge Adamlar Stratejik Araştırmalar Merkezi
Wise Men Center For Strategic Studies

Mecidiyeköy Yolu Caddesi No:10
Celil Ağa İş Merkezi Kat:9 Daire:36
Mecidiyeköy / İstanbul / Türkiye
Tel: +90 212 217 65 91 Faks: +90 212 217 65 93
www.bilgesam.org
bilgesam@bilgesam.org

Atatürk Bulvarı Havuzlu Sok. No:4/6
A.Ayrancı / Çankaya / Ankara / Türkiye
Tel : +90 312 425 32 90 Faks: +90 312 425 32 90

Copyright © BİLGESAM NİSAN 2015
Bu yayının tüm hakları saklıdır.
Yayın Bilge Adamlar Stratejik Araştırmalar Merkezi'nin
izni olmadan elektronik veya mekanik yollarla çoğaltılamaz.

BİLGE ADAMLAR KURULU

Başkan

Salim DERVİŞOĞLU (E. Oramiral)

Başkan Yardımcıları

İlter TÜRKMEN (E. Bakan/Büyükelçi)

Sami SELÇUK (Prof. Dr. / Yargıtay Onursal Başkanı)

Kurul Üyeleri

Kutlu AKTAŞ (E. Bakan/Vali)

Özdem SANBERK (E. Büyükelçi)

Sönmez KÖKSAL (E. Büyükelçi)

Güner ÖZTEK (E. Büyükelçi)

Ümit PAMİR (E. Büyükelçi)

A. Oğuz ÇELİKKOL (Dr., E. Büyükelçi)

Ahmet Ünal ÇEVİKÖZ (E. Büyükelçi)

Necdet Yılmaz TİMUR (E. Orgeneral)

Oktar ATAMAN (E. Orgeneral)

Sabahattin ERGİN (E. Koramiral)

Nur VERGİN (Prof. Dr.)

Orhan GÜVENEN (Prof. Dr.)

Ali KARAOSMANOĞLU (Prof. Dr.)

İlter TURAN (Prof. Dr.)

Çelik KURTOĞLU (Prof. Dr.)

Ersin ONULDURAN (Prof. Dr.)

SUNUŞ

Irak'ta işgalin ardından Şii Araplar ve Kürtler esas alınarak tasarlanan güvenlik sisteminde kurumsallaşma sağlanamamış, Maliki'nin özellikle ikinci döneminde giderek otoriterleşmesi, güvenlik güçlerini mezhepsel hedefler doğrultusunda kullanması bu ülkedeki Sünni Arap nüfusun ötekileşmesine yol açmış ve Anbar krizi sürecini başlatmıştır. Suriye iç savaşında 2013 yılından itibaren dengeler Esed rejimi lehine değişmiş, Rusya ve İran rejime sağladığı desteği kararlı biçimde sürdürürken Batılı ülkeler Özgür Suriye Ordusu'na gerekli askeri desteği vermemiştir. İç savaşın uzaması ve sahada muhalefetin yeterince desteklenmemesi el-Kaide bağlantılı örgütlerin faaliyet gösterebileceği şartları doğurmuş, IŞİD Irak'ta zemin kazandıktan sonra faaliyet alanını Suriye'ye doğru genişletmiş, Irak-Suriye hattında Sünni Arapların çoğunlukta olduğu belirli bölgelere fiilen hâkim olmuş ve bu bölgelerde devletleşmeye teşebbüs etmiştir. Irak'ta IŞİD tehdidi, Türkmenlerin yaşadığı bölgelerdeki nüfus yapısının değişmesine yol açarken, Kürtlerin Kerkük'teki nüfuzunu artırmış ve İran'ın bu ülkede daha rahat hareket etmesine imkân sağlamıştır. Suriye iç savaşında ise IŞİD ve el-Kaide irtibatlı diğer radikal grupların etkinliğinin artması Batılı devletlerin muhalefete bakışını değiştirmiş ve II. Cenevre Konferansı'yla birlikte rejimin yeniden muhatap alındığı bir süreç başlamıştır.

Bilge Adamlar Stratejik Araştırmalar Merkezi (BİLGESAM), Irak ve Suriye'deki gelişmelere ve bu gelişmelerin Türkiye'ye etkilerine yönelik öngörülerde bulunarak Türk karar mercilerine milli menfaatler doğrultusunda gerçekçi çözüm önerileri ve karar seçenekleri sunmak amacıyla "Irak ve Suriye'deki Gelişmelerin Türkiye'ye Etkileri" raporunu yayımlamaktadır. BİLGESAM Orta Doğu Araştırmaları Uzmanı Ali Semin ve Araştırma Asistanı Bekir Ünal ile birlikte hazırladığımız rapor, 27 Şubat 2015 tarihinde düzenlenen 22. Bilge Adamlar Kurulu toplantısında değerlendirilmiş, Kurul üyelerinin görüş ve önerileri doğrultusunda gözden geçirilerek yayına hazırlanmıştır. "Irak ve Suriye'deki Gelişmelerin Türkiye'ye Etkileri" raporunda, Irak'ta ABD'nin çekilmesini takip eden gelişmeler ve Suriye iç savaşında Esed rejimi lehine değişen dengeler incelenmekte, Irak'taki mezhepsel gerilimi kullanarak ortaya çıkan ve Suriye'ye yayılan IŞİD'in bölge güvenliği ve Türkiye için arz ettiği tehdit analiz edilmektedir.

Raporun Türk karar mercilerine, akademisyenlere ve ilgili kurum, kuruluş ve kişilere faydalı olmasını temenni eder, raporu birlikte hazırladığımız Ali Semin'e ve Bekir Ünal'a, Araştırma Koordinatörü Erdem Kaya'ya, rapora değerli görüş ve önerileriyle katkı sağlayan, raporun geliştirilmesi için kıymetli vakitlerini sarf eden başta (E) Oramiral Salim Dervişoğlu olmak üzere Bilge Adamlar Kurulu üyelerine ve emeği geçen diğer BİLGESAM çalışanlarına teşekkür ederim.

Doç. Dr. Atilla SANDIKLI
BİLGESAM Başkanı

GİRİŞ

ABD, 2003'te Irak'ı işgalinin ardından bütün kamu kurumlarını dağıtmış, Geçici Koalisyon Yönetimi, Şii Araplar ve Kürtlere ayrıcalık tanıyan bir devlet inşa süreci başlatmıştır. Ülke nüfusundaki etnik ve mezhepsel dağılım esas alınarak inşa edilen kurumlar, kapsayıcı bir idari yapının tesisine hizmet etmemiş, Sünni Araplar ve Türkmenlerin dışlandığı bir Irak devleti ortaya çıkmıştır. Sünni nüfusun devlet kademelerinde temsiline ve siyasi sürece katılımına yönelik girişimler, gerek ABD'nin bu yöndeki desteğini sürdürmemesi gerekse İran'ın ülkede artan etkisi ve Başbakan Nuri el-Maliki'nin Şii eksenli politikalarından dolayı büyük ölçüde başarısız olmuştur. Irak'ın siyasallaşan güvenlik güçleri ülkede işgal sonrası dönemde kronik bir probleme dönüşen terörizmle mücadelede muvaffak olamamış, ABD sonrası güç boşluğunu dolduramamıştır. Maliki iktidarının özellikle ikinci döneminde (2010-2014) giderek otoriterleşmesi ve Sünni siyasi aktörleri sindirmeye yönelik attığı adımlar ise Irak'taki mezhepsel ayrışmayı derinleştirmiş, işgalin ardından bu ülkeye yerleşen el-Kaide bağlantılı radikal unsurların tekrar zemin kazanmasına yol açmıştır.

Suriye'de Esed rejiminin göstericilere ateş açmasıyla başlayan çatışmalar kısa süre içinde rejimle muhalefet arasında iç savaşa dönüşmüş, 2011'den bugüne tarafların birbirine karşı kesin bir netice alamadığı krizde çözüm sağlanamamıştır. Başta ABD olmak üzere Batılı ülkeler, krizin ilk iki yılında Beşşar Esed'in iktidardan ayrılması gerektiğini beyan etmiş, muhalefeti Suriye'nin meşru temsilcisi olarak kabul etmiş, ancak Özgür Suriye Ordusu'na gerekli desteği vermemiş ve 2013'ten itibaren tutum değiştirmeye başlamıştır. Esed iktidarına bağlı kuvvetler tarafından Ağustos 2013'te Doğu Guta'da sivillere karşı kimyasal silah kullanıldığı tespit edilmişse de, aynı yıl içinde iç savaştaki dengeler ironik biçimde rejim lehine değişmiştir. Baas rejimi Rusya ve Çin'in diplomatik desteği ve ABD'nin tutum değişikliği sayesinde kimyasal gazların imhası dışında bir yaptırıma maruz kalmamış, aksine 2. Cenevre Konferansı'yla birlikte yeniden muhatap olarak kabul edilmiştir. Esed rejiminin dolaylı desteğiyle el-Nusra Cephesi ve IŞİD gibi krize sonradan müdahil olan radikal unsurlar ise muhalefetin dünya kamuoyundaki itibarına zarar vermiştir.

Türkiye, takip ettiği dış politika dolayısıyla Irak ve Suriye'deki krizlerle başlayan süreçte Orta Doğu'daki kazanımlarını yitirmeye başlamış, Ankara'nın bölgedeki manevra alanının daraldığı gözlenmiştir. Ankara'nın Irak'la etkileşimi Kürt yönetimiyle sınırlı hale gelmiş, Türkmenler büyük ölçüde ihmal edilmiş, Suriye krizinde Türkiye Esed rejiminin devrilmesi doğrultusundaki

politikasını sürdürürken ABD başta olmak üzere Batılı devletler bölgede ortaya çıkan radikal unsurlarla mücadeleyi öncelik olarak belirlemiştir. Suriye krizinde Batılı müttefikleri tarafından yalnız bırakılan Türkiye sığınmacılar meselesi ve IŞİD tehdidiyle karşı karşıya kalırken, İran bölgesel güç olarak öne çıkmış, Irak-Suriye-Lübnan hattında etkili bir aktör haline gelmiştir. Türkiye'nin bu dönemde PKK/KCK¹ terörünü sona erdirmek gayesiyle başlattığı çözüm süreci ise beklendiği gibi örgütün silah bırakmasını sağlayacak gelişmelere değil, gerek yurtiçinde gerekse Suriye'nin kuzeyinde PYD² adı altında güçlenmesine yol açmıştır.

Orta Doğu'daki mevcut gelişmelerde Irak ve Suriye'de çöken devlet yapıları, Arap ayaklanmalarının devam eden etkileri, başta ABD, Rusya, İngiltere olmak üzere büyük güçlerin menfaat çatışmaları ve el-Kaide bağlantılı terör örgütlerinin faaliyetlerinin belirleyici olduğu aşikârdır. Bu konular çerçevesinde bölgedeki çatışma ve istikrarsızlığa müessir faktörler doğrultusunda yapılabilecek münferit analizler ayrı çalışmalar şeklinde hazırlanabilecek genişliktedir. Bu rapor, bu konuların ayrıntılarına girmeksizin Irak ve Suriye'deki gelişmelere ilişkin genel bir durum tespiti yapmak ve bu gelişmelerin Türkiye'ye muhtemel etkilerini değerlendirmekle sınırlı bir çerçeve sunmaktadır.

1. ABD SONRASI IRAK'TAKİ GELİŞMELER

1.1. Güvenlik Sisteminde Kurumsallaşma Problemi

Irak'ta işgalin ardından Geçici Koalisyon Yönetimi ordusu, kolluk kuvvetlerini ve istihbarat teşkilatlarını lağvetmiş, “Baassızlaştırma” hedefi kapsamında güvenlik güçleri içindeki bütün Sünni unsurları rütbe ayrımı gözetmeksizin tasfiye etmiştir. Irak güvenlik güçlerinin gerekli tedbirler alınmadan ve ayırım gözetmeksizin dağıtılması ülkede telafisi zor bir güç boşluğu doğurmuş; direniş amacıyla silahlanan milisler, İran ve Suudi Arabistan ekseninde hareket eden unsurlar ve el-Kaide'yle irtibatlı gruplar ortaya çıkmıştır. 2003'ten itibaren Irak'ta işgale karşı Sünni ve Şii direniş grupları teşkilatlanmış, Sünni direnişçiler 1920 Devrimi Tugayları, Irak İslam Ordusu ve Mücahitler Ordusu unvanlarıyla silahlı birlikler teşkil ederken, Arap milliyetçisi Mukteda el-Sadr liderliğindeki Şii direnişçiler Mehdi Ordusu'nu kurmuş, işgal kuvvetlerine ve Irak güvenlik güçlerine karşı savaşmıştır. İşgalle birlikte İran Dev-

¹ Terör örgütü 2007'den itibaren Kürdistan Topluluklar Birliği-KCK ismini kullanmaktadır. Ancak genel olarak örgüt kastedildiğinde hala PKK ifadesi kullanıldığından, bu metinde 2007 sonrası dönem için PKK/KCK ifadesi tercih edilmiştir. 2012 yılında Yargıtay 9. Ceza Dairesi, Van Ağır Ceza Mahkemesi'nin 2011 tarihli aynı yöndeki kararını onayarak KCK'nın PKK ile irtibatlı terörist bir yapılanma olduğuna hükmetmiştir.

² PYD: Demokratik Birlik Partisi

rim Muhafızları'nın sınır ötesi operasyonlarından sorumlu Kudüs Gücü'nün Irak'taki faaliyetlerinde belirgin bir artış gözlenmiş, Tahran'ın desteğiyle 2003'te Irak Hizbullahı (Muhtar Ordusu) kurulmuştur. Bedir Tugayları mensubu Vasık el-Battat liderliğinde kurulan Irak Hizbullahı, İran'ın Velayet-i Fakihi inancını benimsemiş ve Ali Hamaney'e bağlı olduğunu beyan etmiştir.³

İşgal aynı zamanda Saddam döneminden beri ülkenin belirli bölgelerinde bulunan çeşitli silahlı örgütlerin varlığını sürdürebileceği bir ortam sağlamıştır. İşgal döneminde İranlı muhalif grup Halkın Mücahitleri Örgütü Bağdat ve Diyale'de faaliyet göstermeye devam etmiştir. PKK bu dönemde Kandil bölgesindeki varlığını güçlendirmiş, Irak'taki uzantısı PÇDK⁴ ülkedeki seçimlere katılmaya başlamış, 2003'te Suriye'deki uzantısı PYD'yi, 2004'te İran'daki uzantısı PJAK'ı⁵ teşkil etmiş ve Türkiye'ye karşı terör eylemlerine tekrar başlamıştır. Türkiye'nin 2007'ye kadar Irak'taki sınır ötesi harekât imkânı kısıtlanırken, terör örgütü bu dönemde KCK sistemiyle devletleşmeye tevessül edebilecek kadar müsait bir ortam elde etmiştir. İşgal döneminde ayrıca bölgedeki el-Kaide'yle irtibatlı gruplar Irak'taki faaliyetlerini artırmış ve yeni gruplar İran üzerinden Irak'a girmiştir. İran-Irak sınırında 2001'den beri varlık gösteren Ensar el-İslam 2003'ten itibaren Ensar el-Sünne adı altında ABD kuvvetlerine, Şii din adamlarına ve Talabani liderliğindeki Kürdistan Yurtseverler Birliği'ne (KYB) bağlı Peşmerge güçlerine karşı saldırılar gerçekleştirmeye başlamıştır.⁶ Ebu Musab el-Zerkavi liderliğindeki "Tevhid ve Cihad" adlı örgüt ise Irak'ta işgalin ardından faaliyet göstermeye başlamış, 2004'te el-Kaide'ye bağlılığını beyan etmiş ve Anbar-Ninova-Selahaddin bölgesindeki Sünni direnişçilere dâhil olmaya çalışmıştır.

İşgalin ardından ABD liderliğindeki koalisyon güçleri ilk etapta, Irak Savunma Bakanlığı'na bağlı olacak yeni orduyu, akabinde de İçişleri Bakanlığı'na bağlı hareket edecek polis teşkilatını ihdas etmiş, Peşmerge kuvvetlerinin ise merkezi idareden bağımsız bir silahlı kuvvet olarak kalmaya devam etmesini sağlamıştır. Ancak konuşlandırılan koalisyon güçlerinin yetersizliği, 2003-2009 döneminde güvenlik güçlerinin kuruluş aşamasında oluşu ve farklı bölgelerde bağımsız hareket eden silahlı unsurların varlığından dolayı ülkedeki güvenlik zafiyeti giderilememiş, silahlı çatışmalar ve bombalı saldırılar

3 Ali Semin, "ABD İşgali Sonrası Irak'ta Milli Güvenliğin Kurumsallaşma Sorunu", *Uluslararası Güvenlik Kongresi Bildiriler Kitabı Cilt II* (Kocaeli, Nisan 2014), 818-819.

4 PÇDK: Kürdistan Demokratik Çözüm Partisi

5 PJAK: Kürdistan Özgür Yaşam Partisi

6 "الملا كريكار مقيوض عليه فور دخوله كردستان العراق", [Mela Krikar Irak Kürdistan'ına Girdiği Anda Yakalanacaktır], *Elaph*, 10 Şubat 2015, Erişim tarihi: 15 Şubat 2015, <http://www.elaph.com/Web/News/2015/2/981976.html>.

Şii ve Kürt unsurlar ağırlıklı olacak şekilde tasarlanan Irak güvenlik güçleri büyük ölçüde Bedir Tugayları ve Peşmerge kuvvetlerinden oluşturulmuştur.

Irak'ta gündelik hayatın parçası haline gelmiştir. Irak'ta yeni ordunun ve polis teşkilatının tesisinde Şii Araplara ve Kürtlere tanınan ayrıcalıklar, güvenlik güçlerinin işlevselliğinin ve kapsayıcı niteliğinin oldukça sınırlı kalmasına, Sünni Arapların ve Türkmenlerin dışarıda bırakılmasına yol açmıştır. Kuruluş aşamasında güvenlik güçlerine katılım daha çok istihdam kaygısıyla gerçekleşmiş, orduda subaylar siyasi partilerin desteğiyle yükselme imkânı elde etmiş, rütbeler gerekli eğitim ve tecrübe edinilmeden dağıtılmıştır.

Şii ve Kürt unsurlar ağırlıklı olacak şekilde tasarlanan Irak güvenlik güçleri büyük ölçüde Bedir Tugayları ve Peşmerge kuvvetlerinden oluşturulmuştur. Saddam rejimini devirmek hedefiyle 1982'de Tahran'ın desteğiyle Irak Yüksek İslam Konseyi'nin silahlı kanadı olarak kurulan Bedir Tugayları, 2003'te Irak ordusuna ve kolluk kuvvetlerine dâhil edilmiştir. Bedir Tugayları, silahlı unsurları güvenlik güçlerine katıldıktan sonra Hadi el-Amiri liderliğinde Irak Yüksek İslam Konseyi'nden ayrılarak Bedir Örgütü unvanını almış ve varlığını siyasi parti olarak sürdürmeye başlamıştır. Peşmerge kuvvetlerinden ise yaklaşık 10.000 asker Irak ordusuna katılmış, Genelkurmay Başkanlığına da Peşmerge komutanlarından General Babekir Zebari getirilmiştir.⁷ Kürt yönetimi ayrıca anayasal bir dayanak olmamasına rağmen Irak ordusunun Erbil-Süleymaniye-Dohuk bölgesinde varlık göstermesini engellemiş, Peşmerge birliklerinin kuzey Irak'ta fiilen yegâne güvenlik gücü olmasını sağlamıştır.

Geçici Koalisyon Yönetimi'nin Şii Araplar ve Kürtlerin menfaatlerine öncelik tanıyan yaklaşımı Irak güvenlik sisteminin parçalı bir yapı arz etmesine yol açmış, birkaç istisna dışında bağımsız milislerin silah bırakması sağlanamamıştır. Sünni Arapların dışlandığı bu parçalı yapı, Irak'ın milli güvenliğini sağlamaya çalışan kurumlar yerine etnik ve mezhepsel kaygılar temelinde faaliyet gösteren birimler doğurmuştur. Şii unsurların ağırlıklı olduğu ordu Sünni Arapların çoğunluğu oluşturduğu bölgelerdeki iç çatışmalara belirli dönemlerde kayıtsız kalmış, Şii askerler bu çatışmalara müdahil olmaktan kaçınmıştır. Parçalı güvenlik yapısı ayrıca ordu ve polis teşkilatı içinde İran çizgisinde ve Kürt yönetiminin çıkarları istikametinde hareket eden hizipler ortaya çıkarmıştır. Saddam döneminde karargâhı İran'da bulunan ve bu ülkede askeri eğitim alan Bedir Tugayları mensupları Irak güvenlik güçlerine dâhil edilmesine rağmen Tahran'ın güdümünde faaliyet göstermeye devam etmiş, Kuzey Irak'la Bağdat arasındaki ihtilafli bölgeler söz konusu olduğunda ise Irak ordusu içindeki Kürt askerlerin Peşmerge'ye olan bağlılığı öne çıkmıştır.⁸

---

⁷ Tom Lasseter, "Kurds in Iraqi Army Proclaim Loyalty to Militia," *Knight Ridder Newspapers*, 28 Aralık 2005, Erişim tarihi: 10 Şubat 2015, <http://www.rense.com/general69/kirds.htm>.

⁸ Lasseter, "Kurds in Iraqi Army..."

Irak'ta devam eden çatışma ortamında Şii siyasi partilerin güvenlik güçlerini mezhepsel hedefler doğrultusunda kullanması el-Kaide bağlantılı radikal grupların taraftar toplamasına hizmet etmiş, bu grupların Şii din adamlarına ve kutsal mekânlarına düzenlediği saldırılar da 2006-2007 döneminde mezhep eksenli bir iç savaşa yol açmıştır. Amerikan kuvvetleri, bu dönemde Irak el-Kaidesi ile mücadele etmek için Sünni aşiretlerin kurduğu Sahva Gücü'nü desteklemiş, Sahva Gücü el-Kaide'nin büyük ölçüde etkisiz hale getirilmesini sağlamıştır. Bu dönemde Amerikan kuvvetleri ayrıca ABD karşıtı Şii direnişçi Mehdi Ordusu'nu silah bırakmaya zorlamış, Mukteda el-Sadr liderliğindeki Mehdi Ordusu 2008'de silah bırakma kararı almıştır. 2006-2007 yıllarındaki iç savaşın ardından İran'ın Irak'taki hareket serbestisi artmış, Tahran gerek güvenlik güçleri içindeki Şii unsurları gerekse bağımsız Şii milisleri daha rahat yönlendirme imkânı elde etmiş, Arap milliyetçiliği çizgisinde bağımsız hareket eden Mehdi Ordusu'na hâkim olmaya çalışmıştır.⁹

İran, Mehdi Ordusu içinde Mukteda el-Sadr'ın rakibi niteliğindeki Kays el-Hazali'yi desteklemiş, 2007'de el-Hazali liderliğinde Asaib Ehl-i Hak örgütünü kurdurmuştur. İran Devrim Muhafızları bünyesindeki Kudüs Gücü'nün desteğiyle öne çıkarılan Kays el-Hazali, el-Sadr'a bağlı Şii milislerin bir bölümünün Asaib Ehl-i Hak'a katılmasını sağlamış¹⁰ ve Mehdi Ordusu'nu zayıflatmıştır. Aynı yıl içinde İran, daha eğitimli Şii militanların yer alacağı ve doğrudan Kudüs Gücü'nün talimatıyla hareket edecek Hizbullah Tugayları (*Kataib Hizbullah*) adlı örgütü kurmuştur. Kudüs Gücü komutanı Kasım Süleymani'nin danışmanlarından Ebu Mehdi el-Mühendis liderliğinde teşkil edilen Hizbullah Tugayları'nın yaklaşık 400 militandan oluştuğu bilinmekte ve bu örgütün daha profesyonel eylemler için kullanıldığı tahmin edilmektedir.¹¹ Böylece İran, Muhtar Ordusu adlı Şii milis gücü ve güvenlik güçlerine dâhil edilen Bedir Tugayları'nın yanı sıra 2007'de kurdurduğu Asaib Ehl-i Hak ve Hizbullah Tugayları vasıtasıyla da Irak'taki etkinliğini artırmış, bu ülkede kendi güdümünde faaliyet gösterecek silahlı gruplara sahip olmuştur.¹²

2006-2007 döneminde Sahva Gücü'nün desteğiyle Irak el-Kaidesi'ni büyük ölçüde etkisiz hale getiren ABD kuvvetleri Irak'ın iç ve dış güvenliğinin yeni orduya ve kolluk kuvvetlerine devredileceği üç aşamalı bir geçiş süreci

---

Irak'ta devam eden çatışma ortamında Şii siyasi partilerin güvenlik güçlerini mezhepsel hedefler doğrultusunda kullanması el-Kaide bağlantılı radikal grupların taraftar toplamasına hizmet etmiştir.

---

9 Semin, "ABD İşgali Sonrası Irak'ta..," 819.

10 المقاومة الإسلامية عصابات أهل الحق البرنامج السياسي, [İslami Direnişçi Asaib el-Hak'ın Siyasi Programı], <http://ahluahq.com/index.php/permalink/3125.html>.

11 Michael Knights, "The Evolution of Iran's Special Groups in Iraq," *CTC Sentinel*, Cilt: 3 Sayı: 11-12 (Kasım 2010): 13.

12 Michal Harari, "Status Update: Shi'a Militias in Iraq," *Institute for the Study of War (ISW)*, 16 August 2010, Erişim tarihi: 10 Mart 2015, http://www.understandingwar.org/sites/default/files/Backgrounder_ShiaMilitias.pdf.

ABD'nin çekilmesiyle Irak güvenlik güçlerinin planlanan kurumsallaşma süreci yarım kalmış, Maliki iktidarının merkezi yönetimi güçlendirme söylemiyle giderek otoriterleşmesi iç güvenliğin kolluk kuvvetlerine devrini sürüncemede bırakmıştır.

planlamıştır. İlk aşamada iç güvenliğin ABD'den Irak ordusuna devredilmesi planlanmış, 2010'da bu aşama tamamlanmıştır. İkinci aşamada iç güvenliğin Irak ordusundan polis teşkilatına devredilmesi, üçüncü aşamada ise iç güvenliği bütünüyle kolluk kuvvetlerine devreden ordunun tamamen dış güvenliğe odaklanması tasarlanmıştır. İlk aşamanın aksine ikinci ve üçüncü aşamalar tamamlanamamış, gerek polis teşkilatının yetersizliği gerekse Maliki iktidarının iç güvenlik tehditleriyle mücadelede Irak ordusunu kullanmayı tercih etmesi ordudan kolluk kuvvetlerine yetki devrini engellemiştir. Dolayısıyla işgal döneminde Irak, güvenlik alanında gerekli kurumsallaşmayı sağlayamamış, güvenlik güçleri arasındaki yetki paylaşımı gerçekleşmemiş, iç güvenlik ordunun temel önceliği olarak kalmıştır.¹³

Bu süreçte ABD'de iktidara gelen Obama yönetimi, Başbakan Maliki'nin işgal kuvvetlerinin en kısa zamanda çekilmesi yönündeki tutumunun da etkisiyle Irak'tan çekilme takviminde değişikliğe gitmiş, Bağdat yönetimiyle Kasım 2008'de Stratejik Güvenlik Anlaşması'nı (*Status of Forces Agreement-SOFA*) imzalamıştır. ABD, Stratejik Güvenlik Anlaşması'yla Bağdat Büyükelçiliğinde geniş bir askeri güç bulundurma hakkı ve Amerikan askerlerine dokunulmazlık imtiyazı elde etmiş, anlaşma doğrultusunda 31 Aralık 2011'e kadar Irak'tan tamamen çekilmiştir. Ancak üç aşamalı geçiş süreci planlandığında Amerikan askerlerinin 31 Aralık 2011 tarihinde çekilmiş olması öngörülmediğinden, ABD'nin çekilmesiyle ikinci ve üçüncü aşamanın tamamlanması tamamen Maliki iktidarının uhdesinde kalmıştır. Nitekim Genelkurmay Başkanı Babekir Zebari Amerikan askerlerinin 2020-2022 yıllarına kadar kalması gerektiğini, Irak ordusunun ülke güvenliğini sağlayabilecek yeterliliğe kavuşması için bu süreye ihtiyacı olduğunu ifade etmiştir.¹⁴

ABD'nin çekilmesiyle Irak güvenlik güçlerinin planlanan kurumsallaşma süreci yarım kalmış, Maliki iktidarının merkezi yönetimi güçlendirme söylemiyle giderek otoriterleşmesi iç güvenliğin kolluk kuvvetlerine devrini sürüncemede bırakmıştır. Başbakan Maliki iç güvenlik tehditleriyle mücadelede yereldeki kolluk kuvvetleri yerine orduyu kullanmayı tercih etmiş, Silahlı Kuvvetler Başkomutanı sıfatıyla Irak'ın güvenlik bürokrasisini adım adım tekeline almıştır. Maliki, askeri danışmanlık adı altında kurduğu Başkomutanlık Bürosu üzerinden silahlı kuvvetler içinde kendisine sadık subayların yükselmesini sağlamış ve gayri resmi bir emir-komuta zinciri geliştirmiştir.

13 Michael Knights, "The Iraqi Security Forces: Local Context and the US Assistance," *The Washington Institute for Near East Policy*, Haziran 2011, Erişim tarihi: 12 Şubat 2015, <http://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/the-iraqi-security-forces-local-context-and-u.s.-assistance>.

14 Knights, "The Iraqi Security Forces: Local Context and the US Assistance," 2.

Maliki, Başkomutanlık Bürosu üzerinden Bağdat Harekât Komutanlığı'nı, terörle mücadeleden sorumlu güvenlik birimlerini ve özel kuvvetleri yönetmiş, Savunma Bakanlığı'nı ve komuta kademesini devre dışı bırakarak bazı operasyonları bizzat kendisi yürütmüştür. 2009'da Askeri İstihbarat Başkanı Cemal Süleyman'ı görevden alarak bu görevi kendisi yürütmeye başlayan Maliki, 2010-2014 döneminde hükümet içindeki anlaşmazlıklardan dolayı vekâleten yürütülen İçişleri ve Savunma Bakanlıklarını fiilen kontrol etmiştir.

Başbakan Maliki otoriterleştikçe güvenlik güçlerinin mezhepsel eğilimlerinin belirginleştiği gözlemlenmiştir. Tecrübeli Sünni bürokratların bulunduğu Irak Muhaberatı'na karşı ilk etapta farklı istihbarat kurumları teşkil edilmiş, daha sonra Sünni bürokratlar peyderpey görevden uzaklaştırılmış, yerlerine Dava Partisi mensubu ve yeterli deneyime sahip olmayan isimler getirilmiştir. Maliki bu süreçte Bağdat'taki terör eylemlerinde İran'ın rolüne işaret eden Muhaberat Başkanı Muhammed el-Şahvani'nin Ağustos 2009'da istifa etmesini sağlamıştır. Mehdi Ordusu dışındaki bağımsız Şii milis güçlerine müdahale edilmemiş, müdahale etmeye çalışan emniyet müdürleri görevden alınmıştır. Sünni aşiretlerin teşkil ettiği ve 2006-2007 döneminde el-Kaide'yle mücadele oldukça başarılı olan Sahva Gücü ise gelecekte tehdit olabileceği endişesiyle lağvedilmiştir. Dolayısıyla Maliki iktidarı, işgalin ardından tesis edilen kurumlarla iç güvenlik sorunlarına çözüm üretmekten ziyade giderek otoriterleşmiş, mezhepsel menfaatler doğrultusunda hareket etmiş, böylece el-Kaide bağlantılı grupların yeniden güçlenmesini tetikleyerek ABD sonrası dönemde Irak'ı fiilen bölünmenin eşiğine getirmiştir.

1.2. Sünni Arapların Irak Siyasetinden Dışlanması ve Anbar Krizi

Nuri el-Maliki, başbakanlığının birinci döneminde adım adım güvenlik bürokrasisini tekeline alırken aynı zamanda kendisine rakip gördüğü Şii siyasetleri devre dışı bırakmayı hedeflemiştir. Bu kapsamda Maliki ilk etapta Irak'ta iktidara gelebilecek veya mevcut iktidarını zayıflatabilecek Şii aktörleri Bağdat merkezi yönetiminden uzaklaştırmaya dönük bir siyaset izlemiştir.

Nuri el-Maliki, 2006'da iktidara geldikten sonra Irak eski Başbakanı ve Dava Partisi üyesi İbrahim el-Caferi ve Sadr Hareketi lideri Şii din adamı Mukteda el-Sadr'ı merkezi yönetimden dışlamaya çalışmıştır. Maliki önce Dava Partisi içinde kendisine rakip olarak gördüğü İbrahim el-Caferi'ye karşı tavır almaya başlamış, bu tavrın neticesinde el-Caferi 2008'de partiden ayrılarak Milli Reform Hareketi'ni (*Tayyar el-Islah el-Vatani*) kurmuştur. İran'dan bağımsız hareket eden Şii din adamı Mukteda el-Sadr'ı da iktidarına tehdit olarak gören Maliki, el-Sadr'ın lideri olduğu Mehdi Ordusu'nu dağıtmaya çalışmıştır. Meh-

El-İsavi'nin tutuklanması, Sünni Araplarla Maliki liderliğindeki Bağdat hükümeti arasında ciddi bir kırılma noktasıdır. Alvani'nin tutuklanması ise bu kırılmayı derinleştirmiştir.

di Ordusu baskılar neticesinde 2007'de önce ateşkes ilan etmiş, ardından da 2008'de silah bırakmak zorunda kalmıştır. Cumhurbaşkanı Birinci Yardımcısı Adil Abdülmehdi ise Mayıs 2011'de cumhurbaşkanına ait üç yardımcının fazla olduğunu gerekçe göstererek istifa etmiştir. Irak Yüksek İslam Konseyi'nin önemli isimlerinden Abdülmehdi'nin istifa kararında ülkedeki siyasi istikrarsızlığın ve Maliki'nin otoriterleşmesinin etkili olduğu değerlendirilmiştir.

Başbakan Nuri el-Maliki, iktidarının ilk döneminde güvenlik bürokrasisini büyük ölçüde tekeline almış, Şii rakiplerini devre dışı bırakmıştır. Maliki'nin ikinci döneminde ise Sünni siyasilerin Bağdat merkezi yönetimindeki etkinliğini zayıflatmaya yönelik hareket ettiği gözlenmiştir. Maliki, ABD askerlerinin çekilmesinin ardından Irak güvenlik güçlerini terörle mücadele adı altında Sünni aktörleri sindirmeye yönelik kullanmış, Sünni siyasilerin “terörizm” suçlamasıyla karşı karşıya kaldığı gözaltılar ve tutuklamalar başlamıştır. 2011'de Tarık el-Haşimi'nin, 2012'de Rafi el-İsavi'nin ve 2013'te Ahmet el-Alvani'nin tutuklanması hedefiyle operasyonlar gerçekleştirilmiş, özellikle el-İsavi'nin tutuklanmasına karşı ortaya çıkan protesto gösterilerinin ardından Sünni Arap bölgelerine de askeri operasyonlar düzenlenmiştir.

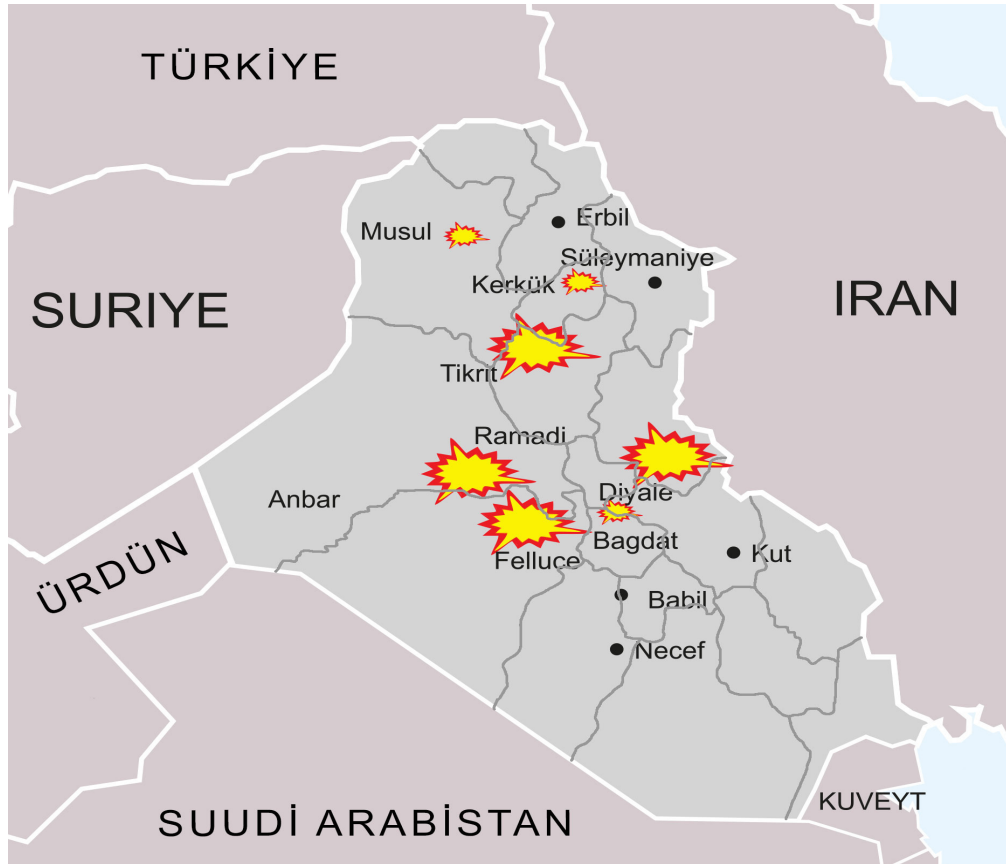
Aralık 2011'de Başbakan Nuri el-Maliki'nin talimatı üzerine dönemin Cumhurbaşkanı Yardımcısı (Sünni Arap) Tarık el-Haşimi'ye gizli suikast timleri kurduğu ve teröre destek verdiği gerekçesiyle yurtdışına çıkış yasağı getirilmiş ve hakkında tutuklama kararı alınmıştır. Tutuklama kararının ardından Mayıs 2012'de Bağdat hükümetinin talebi üzerine İnterpol, Haşimi hakkında kırmızı bülten yayımlamıştır. Irak Ağır Ceza Mahkemesi aynı yılın Eylül ayında Tarık el-Haşimi hakkında gıyaben idam cezası kararı vermiş, mahkemenin farklı davalar kapsamında aldığı müteakip kararlarla birlikte Haşimi'ye toplam beş kez idam cezası verilmiştir. Aralık 2012'de Başbakan Maliki'nin talimatı üzerine el-İrakiye ittifakı yetkilisi ve dönemin Maliye Bakanı (Sünni Arap) Rafi el-İsavi'nin Bağdat'ın Yeşil bölgesindeki evine güvenlik güçleri tarafından baskın düzenlenmiştir. Baskında, el-İsavi'nin korumaları terör örgütü kurmak ve yönetmek gerekçesiyle tutuklanmıştır. Irak'ın Anbar vilayetindeki Sünni Araplar, İsavi'nin korumalarına yönelik çıkarılan tutuklama kararına tepki olarak gösteriler düzenlemeye başlamıştır.¹⁵ Aralık'ta Anbar vilayetinde başlayan gösteriler kısa süre içinde Musul, Kerkük, Diyale ve Felluce'ye kadar yayılmış, bazı bölgelerde Maliki karşıtı Şiiler de gösterilere katılmıştır.

Özellikle el-İsavi'nin tutuklanması, Sünni Araplarla Maliki liderliğindeki

¹⁵ Ali Semin, “Maliki'nin İç ve Dış Politikasında Ankara-Tahran Eksenini,” *BİLGESAM*, 4 Şubat 2013, Erişim tarihi: 10 Şubat 2015, <http://www.bilgesam.org/incele/1098/-maliki%E2%80%99nin-ic-ve-dis-politikasinda-ankara-tahran-ekseni/#.VPmcTXysWtY>.

Bağdat hükümeti arasında ciddi bir kırılma noktasıdır. Alvani'nin tutuklanması ise bu kırılmayı derinleştirmiş, Maliki'nin Sünni Arapları baskı altına almaya çalıştığı yönündeki kanaati güçlendirmiştir. Aralık 2013'te Maliki'nin talimatı üzerine terörle mücadele özel kuvvetleri, el-İrakiye listesinin Sünni Arap milletvekili Ahmet el-Alvani'yi evine düzenledikleri baskınla gözaltına almıştır. Baskın sırasında çıkan çatışmada Ahmet el-Alvani'nin kardeşi ve 5 koruması öldürülmüş, baskından dolayı bölgede tırmanan gerilim nedeniyle Anbar'da çok sayıda askeri birlik konuşlandırılmış ve sokağa çıkma yasağı ilan edilmiştir. Dokunulmazlığı bulunan bir milletvekilinin askeri baskınla gözaltına alınması Maliki'nin Sünni siyasetleri hedef alan önceki uygulamalarını gündeme getirmiş, Aralık 2013'ten itibaren Anbar krizi adı verilen süreci başlatmıştır.¹⁶ Sünni Arapların, Maliki'nin mezhepsel politikalarına tepki olarak Aralık 2012'den beri sürdürdüğü protestolara kuvvet kullanılarak müdahale edilmiş, güvenlik güçleri göstericilerin Anbar valiliği önünde kurduğu çadırları kaldırmıştır.

Harita 1: Anbar Krizi Sürecindeki IŞİD Eylemleri

16 عشائر الأنبار تعلن انتهاء مهلتها لحكومة بغداد [el-Anbar Aşiretleri Bağdat Hükümetine Verdiği Sürenin Dolduğunu İlan Etti], *Skynewsarabia*, 28 Aralık 2013, Erişim tarihi: 25 Aralık 2014, <http://www.skynewsarabia.com/web/article/509286/>.

Anbar krizi, Irak'ta Sünni Arapların güvenlik kurumlarının ardından, siyasetten de dışlanmasının yol açtığı mezhepsel ayrışmanın düzeyini göstermiş, Sünni Arapların bir bölümünün bölgelerinde bulunan radikal unsurlara sıcak bakmasına sebep olmuştur.

Anbar krizi, Irak'ta Sünni Arapların güvenlik kurumlarının ardından, siyasetten de dışlanmasının yol açtığı mezhepsel ayrışmanın düzeyini göstermiş, Sünni Arapların bir bölümünün bölgelerinde bulunan radikal unsurlara sıcak bakmasına sebep olmuştur. Kriz, Sünni Arapların radikal unsurlara destek verenler ve radikal unsurlara karşı olanlar şeklinde bölünmesine yol açarken, Irak el-Kaidesi'nin yeniden güçlenmesine zemin hazırlamıştır. Irak el-Kaidesi, Maliki'nin Sünni karşıtı politikaları ve Suriye iç savaşında Esed rejimini aleni biçimde desteklemesi nedeniyle daha rahat taraftar toplamaya başlamış, Sahva Gücü'nün dağıtılmış olmasından dolayı Sünni nüfuslu bölgelerdeki faaliyet alanını genişletmiştir. Maliki iktidarının bu dönemde Anbar'daki protesto gösterilerini sona erdirmek için başlattığı operasyonlarla el-Kaide'ye karşı operasyonları iç içe yürütmesi ise operasyonların radikal unsurlarla mücadele adı altında aslında iç siyasi hedeflere dönük icra edildiği görüşünün ağırlık kazanmasına yol açmıştır.

Anbar krizinde Maliki, Sünni Araplardaki aşiret yapısı ve aşiretler arası güç mücadelesinden faydalanmış, bölgedeki operasyonları Sünni aşiretlerin bazılarının desteğiyle düzenlemiş ve kendisini destekleyen aşiretlere para ve silah yardımı sağlamıştır. Örneğin el-Ubeyd, el-Duleym aşireti ve Ebu Rişa ailesi Maliki iktidarının yanında yer alırken, el-Kubeysi ve el-Hadidi aşiretleri Irak güvenlik güçlerine karşı savaşmıştır. El-Duleym aşireti mensubu Anbar Valisi Ahmet Halef el-Duleymi, Maliki'nin bölgeye güvenlik güçleri göndermesini talep etmiştir. Maliki, 15 Şubat 2014 tarihinde Anbar vilayetinin merkezi Ramadi'yi ziyaret ederek bölgedeki Sünni aşiretlere mensup 10 bin kişinin Irak güvenlik güçlerine katılması emrini vermiş, 1 milyar dolar da kentin kalkınması için tahsis ettiğini açıklamıştır.¹⁷ Böylece Maliki el-Kaide ile mücadele ederken aşiretler arasındaki güç mücadelesini de artırmış, Sünni Arapların bütünlük arz etmesini ve birlikte hareket etmesini engellemiştir. Nitekim Sünni bloğundaki Usame el-Nuceyfi, Selim el-Cuburi ve Salih Mutlak gibi siyasiler de tam manasıyla muhalif bir tutum sergileyememiş, hükümetten çekilmemiş, yalnızca oturumları ve toplantıları boykot etmiştir.

Anbar krizi sürecinde Sünni Arapların ağırlıklı olarak yaşadığı Selahattin, Anbar ve Diyale il meclisleri özerklik talebinde bulunmuş, Irak'ın bütünlüğünü savunan Sünni Araplar artık özerklikten ve bölünmeden bahsetmeye başlamıştır. Irak'ta Sünni Arapların yanı sıra Şii din adamları ve siyasi aktörler de Maliki'nin mezhebe dayalı ve dışlayıcı politikalarına tepki göstermiştir. Ancak Şii siyasiler, Maliki'nin politikalarından rahatsız olsalar da İran'dan ve Şii

¹⁷ المالكي يزور الرمادي ويلتقي عشائر الأنبار [Maliki Ramadi'yi Ziyaret Etti ve Anbar'daki Aşiretlerle Görüştü], *Alarabiya*, 15 Şubat 2014, Erişim tarihi: 15 Şubat 2015, <http://www.alarabiya.net/ar/arab-and-world/2014/02/15/>.

din adamlarından bağımsız hareket edememekte, Şii birliğine zarar verecek herhangi bir adım at(a)mamaktadır. Anbar krizi sürecinde Kürt Yönetimi Başkanı Mesut Barzani ise bağımsızlığı daha sık gündeme getirmeye başlamış, Iraklı Kürtlerin kendi kaderini tayin etme zamanının geldiğini beyan etmiştir.

İŞİD'in Musul'u ele geçirmesinin ardından Peşmerge güçleri, başta Kerkük olmak üzere Irak anayasasının 140. maddesinde yer alan tüm ihtilaflı bölgelere hâkim olmayı amaçlamıştır. Kürt yetkililer bu dönemde Irak'ın fiilen üçe bölündüğünü ve geri dönüşü olmayan bir sürece girdiğini ifade etmiş, Mesut Barzani, bağımsız Kürt devletinin kurulması için girişimlere başlamıştır. Barzani, Kürtlerin referanduma gideceğini belirterek 3 Temmuz 2014 tarihinde Kürt parlamentosuna yardım çağrısı yapmıştır. 24 Temmuz'da Kürt parlamentosu seçim komisyonu ve referandum yasasını kabul etmiş, 31 Ağustos'ta yasanın Kürt Yönetimi Başkanı Barzani tarafından onaylandığı açıklanmıştır. Seçim komisyonu ve referandum yasası doğrultusunda 90 gün içinde referandum ve 9 kişiden oluşacak seçim komisyonunun kurulması öngörülmüştür.

Barzani'nin bağımsızlık söyleminin ardından 23 Haziran 2014 tarihinde ABD Dışişleri Bakanı John Kerry, Bağdat ve Erbil'i ziyaret etmiş, çoğulcu bir ulusal hükümet kurma teklifini Iraklı taraflara ilettiğini açıklamıştır. Kerry'nin Irak ziyareti sırasında en kritik görüşmesi ise bağımsızlık ilan etme çalışmaları başlatan Barzani ile yaptığı görüşmedir. Kerry'nin ziyaretinden sonra ABD'nin mevcut konjonktürde Irak'ta bir Kürt devletinin kurulmasına karşı olduğu anlaşılmış, görüşmeden sonra Barzani'nin bağımsızlığa ilişkin demeçlerinin belirgin biçimde azaldığı müşahade edilmiştir. Nitekim Barzani'nin Kürt parlamentosuna danışması, Irak parlamentosuna Kürt milletvekillerini göndermesi, cumhurbaşkanının Kürt olması ve Haydar Abadi hükümetine destek vermesi bağımsızlık referandumunu zamana yaydığının bir göstergesidir.

İŞİD kriziyle birlikte Barzani'nin Kürtlerin kendi kaderini tayin hakkıyla ilgili açıklamalarının mevcut şartlarda bağımsız bir devlet kurmaktan ziyade Kürtleri motive etmeye yönelik olduğu ifade edilebilir. Bağımsızlık söyleminin ayrıca Barzani'nin hem Irak'taki hem de bölgedeki diğer Kürtler üzerindeki liderlik konumuna katkı sağladığı değerlendirilmektedir. Iraklı Kürtlerin bağımsızlık ilan etmesi kısa vadede başarılı olsa da, bağımsızlık girişiminin orta ve uzun vadede başarısız olma olasılığı yüksektir. Iraklı Kürtlerin bağımsızlık ilan etmeleri için ülke içerisinde Arapları, bölgedeyse Türkiye ve İran'ı ikna etmesi gerekmektedir.

İŞİD kriziyle birlikte Barzani'nin Kürtlerin kendi kaderini tayin hakkıyla ilgili açıklamalarının mevcut şartlarda bağımsız bir devlet kurmaktan ziyade Kürtleri motive etmeye yönelik olduğu ifade edilebilir.

1.3. Abadi Hükümetinin Kurulması

IŞİD'in Musul'u ele geçirmesi ve Irak'ın diğer bölgelerine yayılması 30 Nisan 2014'teki genel seçimlerden sonra hükümet kurma sürecinde siyasi taraflar arasında yaşanan krizin uzlaşısıyla sonuçlandırılmasını hızlandırmıştır. Irak'ta 15 Temmuz'da Parlamento Başkanı olarak Sünni Arap kökenli Selim el-Cuburi seçilmiş ve ardından da Kürtler tarafından aday gösterilen KYB yetkilisi Muhammed Fuat Masum Cumhurbaşkanı olmuştur. Şiiilerin en kapsamlı koalisyonu olan Şii Ulusal İttifakı ise tekrar başbakan olmak için ısrar eden Nuri el-Maliki yerine Dava Partisi üyesi Haydar el-Abadi'yi aday gösterdiğini açıklayarak ülkedeki hükümet kurma sürecini tamamlamıştır. Şii Ulusal İttifakı tarafından aday gösterilen el-Abadi, siyasi gruplarla uzlaşarak 8 Eylül 2014'te parlamentonun onayını almıştır.

Şii ittifakı, Abadi hükümetiyle merkezi yönetimde siyasi güç kaybına uğramamış, Şiiiler güçlü konumlarını muhafaza etmiştir. Şii siyasi aktör olarak Haydar el-Abadi Başbakan olurken, eski başbakan İbrahim el-Caferi Dışişleri Bakanlığı konumuna getirilmiştir. Şii siyasiler arasında konumunu muhafaza edemeyen Maliki ise Cumhurbaşkanlığı Yardımcılığı gibi nispeten pasif bir göreve getirilmiştir. Abadi hükümetinde Sünni Araplara Savunma Bakanlığı'nın verilmesi önemli bir adımdır. Ancak bu gelişme Sünni Araplarla Bağdat hükümeti arasında 2003 yılından bugüne devam eden sorunların çözüleceği anlamına gelmemektedir. Abadi hükümeti Sünni Arap siyasilerle yaşanan sorunları gidermeye yönelik irade gösterse de, Sünni aşiretlerle Bağdat arasındaki anlaşmazlıkların çözülmesi zor görünmektedir.

Abadi hükümetiyle birlikte Bağdat ile Kürt Yönetimi arasındaki anlaşmazlıkların çözümü doğrultusunda önemli adımların atıldığı bir dönem başlamıştır.

Irak'ta Cumhurbaşkanlığı ve Genelkurmay Başkanlığı'nı elinde bulunduran Kürtler, Abadi hükümetiyle birlikte merkezi yönetimde Şii Arapların ardından en etkili ikinci unsur olmaya devam etmiştir. Abadi hükümetinde Maliye Bakanlığı Kürtlere verilmiş, Irak Yüksek İslam Konseyi'nin önemli üyelerinden ve Kürtlere yakınlığıyla bilinen Adil Abdülmehdi Petrol Bakanı seçilmiştir. Abadi kabinesinde Türkmenlere ise bir bakanlık verilmiş, Bedir Tugayı yetkilisi Muhammed Mehdi el-Beyat İnsan Hakları Bakanı olmuştur. Maliki hükümeti döneminde üç bakanlıkla (Tarım, Gençlik ve Spor ve İllerden Sorumlu Devlet Bakanlığı) temsil edilen Türkmenlere yeni kabinede sadece bir bakanlık verilmesi güç kaybı olarak değerlendirilebilir.

Abadi hükümetiyle birlikte Bağdat ile Kürt Yönetimi arasındaki anlaşmazlıkların çözümü doğrultusunda önemli adımların atıldığı bir dönem başlamıştır. Kürt Yönetimi yeni kabinede Maliye Bakanlığı'nı elde ederek bütçe sorununun çözümünde merkezi yönetimi etkileme imkânı elde etmiş, Adil Abdülmehdi'nin Petrol Bakanı seçilmesiyle de Maliki dönemine nazaran

Bağdat'la daha iyi ilişkiler sürdürebileceği bir konjonktür yakalamıştır. Nitekim ABD'nin çekilmesi sonrasında Kürt Yönetimi, kuzey Irak'taki yataklardan çıkardığı petrolü uluslararası enerji piyasalarına ihraç etmeye başlamış, bu girişim Bağdat merkezi yönetimiyle krizlere yol açmıştı.

Nuri el-Maliki, Kuzey Irak Kürt Yönetimi'nin yabancı enerji şirketleriyle yaptığı petrol arama ve çıkarma anlaşmaları üzerine Şubat 2014'ten itibaren enerji gelirlerinden bölgeye verilen %17'lik bütçeyi kesmiş, Maliki'nin bu adımı Bağdat-Erbil arasında gerilime neden olmuştur. IŞİD'in Musul'u ele geçirmesinin ardından Kürtlerin Temmuz 2014'te Kerkük'ü fiilen kontrol etmeye başlaması, kentteki en büyük petrol yatakları olan ve günlük 120 bin varil petrol çıkarılan Kerkük ve Bayhasan kuyularını ele geçirmesi taraflar arasındaki petrol krizini tırmandırmıştır. Kuzey Irak'a tahsis edilen enerji gelirlerinin kesilmesi ve Kerkük'ün el değiştirmesi Kürtlerin bu süreçte bağımsızlık söylemini sık sık dile getirmesine neden olmuştur. Başbakan Neçirvan Barzani, 12 Kasım 2014 tarihinde Kürt Parlamentosu'nu petrol ihraç ve satışlarıyla ilgili bilgilendirmek üzere yaptığı konuşmada, Kürt Yönetimi'nin ihraç ettiği petrolün denetimini hiçbir şekilde Irak Milli Petrol Pazarlama Şirketi'ne (SOMO) vermeyeceğini, sadece petrolün taşınmasındaki ve satışındaki bütün aşamaları şeffaf bir şekilde SOMO ile paylaşmaya açık olduğunu ifade etmiştir. Bu dönemde ayrıca Kuzey Irak'ta ayrı bir petrol arama ve üretme şirketi kurmak için düzenlenen yasa tasarısı Bakanlar Kurulu'nda kabul edilmiş ve parlamentoya gönderilmiştir.

Irak Petrol Bakanı Adil Abdülmehdi krizin aşılması amacıyla 13 Kasım 2014 tarihinde Erbil'i ziyaret etmiş, Kürt Yönetimi Başbakanı Neçirvan Barzani, Başbakan Yardımcısı Kubat Talabani ve Doğal Kaynaklar Bakanı Aşti Hevrami ile görüşmüş, görüşmeler sonucunda taraflar petrol konusunda anlaşmaya varıldığını açıklamıştır. Anlaşma kapsamında Kürt yönetiminin günlük ihraç ettiği petrolün 150 bin varilini SOMO üzerinden ihraç etmesi, Bağdat merkezi hükümetinin ise 150 bin varile karşılık Erbil'e 500 milyon dolar ödemesi kararlaştırılmıştır. Görüşmelerin ardından Neçirvan Barzani başkanlığındaki Kürt heyeti Bağdat'a iade-i ziyarette bulunmuş, ziyaret sırasında merkezi hükümetle üç önemli konuda anlaşma sağlanmış, anlaşmanın Ocak 2015'ten itibaren yürürlüğe girmesi kararlaştırılmıştır. Anlaşma doğrultusunda taraflar, Kerkük'ten günlük 300 bin ve Kürt bölgelerindense 250 bin varil petrolün Türkiye üzerinden ihraç edilmesi konusunda mutabakata varmıştır. Bağdat merkezi hükümeti, petrol gelirlerinden Kürt Yönetimi'ne yüzde 17'lik pay vermeye devam etmeyi kabul etmiştir. Taraflar ayrıca Peşmerge güçlerine ulusal savunma bütçesinden kaynak tahsis edilmesini kararlaştırmış, Bağdat böylece Peşmerge'nin maaşını, silah ve teçhizat giderlerini üstlenmiştir.

ABD SONRASI IRAK'TAKİ GELİŞMELER GENEL TESPİTLER

- Irak'ta işgalin ardından “Baassızlaştırma” hedefi kapsamında güvenlik güçleri içindeki bütün Sünni unsurlar tasfiye edilmiş, ordu ve kolluk kuvvetleri büyük ölçüde Şii Bedir Tugayları ve Peşmerge kuvvetlerinden oluşturulmuştur.
- Sünni Arapların güvenlik kurumlarından dışlanması, Irak'taki güvenlik sisteminin parçalı bir yapı arz etmesine yol açmış, ordu ve polis teşkilatı içinde İran çizgisinde ve Kürt yönetiminin çıkarları istikametinde hareket eden hizipler ortaya çıkmıştır.
- İşgal döneminde terör örgütleri Irak'taki faaliyetlerini artırmış, PKK Kandil bölgesindeki varlığını güçlendirerek devletleşme hedefiyle KCK yapılanmasını kurmuş, el-Kaide bağlantılı gruplar belirli bölgelerde örgütlenmeye başlamış, Şii din adamlarına ve kutsal mekânlarına saldırılar düzenleyerek 2006-2007 iç savaşını tetiklemiştir.
- İran, işgalin ardından Irak güvenlik güçlerine dâhil edilen Bedir Tugayları üzerindeki etkisini sürdürmüş, Şii direnişçi Mehdi Ordusu'na büyük ölçüde hâkim olmuş, Irak'ta kendi güdümünde hareket edecek Şii silahlı gruplar teşkil etmiştir.
- Nuri el-Maliki'nin güvenlik bürokrasisini tekeline almaya çalışması, Sahva Gücü'nü dağıtırken bağımsız Şii milis güçlerine müdahale etmemesi ve iç güvenlik tehditlerinde orduyu kullanmaya devam etmesi güvenlik güçlerini siyasallaştırmıştır.
- Maliki'nin giderek otoriterleşmesi ve Sünni siyasiler üzerinde baskı kurması ülkedeki mezhepsel ayrışmayı derinleştirmiş, Anbar krizine yol açmış, Irak el-Kaidesi'nin IŞİD adı altında tekrar güçlenmesine ve faaliyet alanını genişletmesine neden olmuştur.
- IŞİD tehdidi Irak'ta seçimlerin ardından bir uzlaşi hükümetinin kurulmasını zorunlu kılmış, IŞİD militanlarının başta Musul olmak üzere belirli bölgeleri direnişle karşılaşmadan işgal etmesi, Irak güvenlik güçlerinde ciddi bir kurumsallaşma problemi olduğunu göstermiştir.
- IŞİD krizi sırasında Peşmerge kuvvetleri başta Kerkük olmak üzere ihtilaflı bölgelerin bir kısmını ele geçirmiş ve Haydar el-Abadi liderliğinde kurulan uzlaşi hükümetiyle birlikte Bağdat-Erbil arasındaki anlaşmazlıkların çözümünde ilerleme sağlanmıştır.

ABD sonrası dönemde, Kerkük başta olmak üzere tartışmalı bölgelerden kaynaklanan sorunlar Bağdat-Erbil ilişkilerini etkilemeye devam etmiştir. Kürt Yönetimi, ABD'nin desteğiyle işgal döneminde Kerkük'ün nüfusunu Kürtler lehine değiştirmiş, tarım arazileri ve petrol bakımından zengin olan bu kenti uzun vadede ele geçirmeye yönelik bir strateji takip etmiştir. 2005'te kabul edilen Irak anayasasının 140. maddesine göre ise Kerkük'te 31 Aralık 2007'tarihine kadar normalleşme sağlanması öngörülmüş, nüfus sayımı ve referandum yapılarak kentin merkezi yönetime veya Kuzey Irak'a bağlanması planlanmıştır. Ancak Kerkük'ün statüsü hususunda gerek Irak'taki siyasi gruplar arasında gerekse bölgesel ve uluslararası arenada referanduma ilişkin bir uzlaş sağlanamamıştır. Kerkük'ün statüsüyle ilgili sorunun çözümü kavuşturulması amacıyla Türkmenler, Kürtler ve Araplar arasında özel statü ve ortak idari paylaşım gibi öneriler tartışılmaktadır. Tarihi olarak çoğunluğu Türkmen olan Kerkük'ün yönetimiyle ilgili taraflar kentin idari paylaşımının %32'lik oranlarla Türkmenler, Kürtler ve Araplar arasında yapılmasını, geri kalan %4'lük dilimde Keldaniler ve Asuriler gibi diğer etnik ve dini unsurlara yer verilmesini öngörmüşlerse de bugün bu paylaşım uygulanmamaktadır. Tarihi gerçekler, sosyolojik yapı ve işgal döneminde kentin nüfusundaki suni değişiklikler dikkate alınarak Kerkük'ün Irak içinde özel bir statüye kavuşturulmasının hakkaniyete uygun olduğu değerlendirilmektedir.

2. SURİYE İÇ SAVAŞINDA DEĞİŞEN DENGELER

Esed rejimine karşı ilk protestoların üzerinden yaklaşık dört yıl geçmesine rağmen Suriye krizinde henüz çözüm sağlanamamış, rejim ve muhalefet güçleri birbirine karşı kesin bir başarı elde edememiştir. Krizin başlangıcından itibaren Esed rejimi, protesto gösterilerine silahlı kuvvetle müdahale etmiş, sivilleri hedef almış, muhalefetin de silahlanmasıyla çatışmalar kısa süre içinde iç savaş halini almış ve 200 binden fazla insanın hayatını kaybetmesine yol açmıştır. İç savaş, Esed rejimine sağlanan kararlı desteğe rağmen muhalefetin parçalı yapısı, yeterli askeri destekten mahrum olması ve savaşa farklı silahlı grupların müdahil olmasından dolayı sonuçlanamamıştır. El-Kaide bağlantılı grupların ortaya çıkması muhalefetin dünya kamuoyundaki imajını zedelemiş, Özgür Suriye Ordusu'nun (ÖSO) sahadaki etki alanını sınırlandırmıştır. Esed rejimi el-Kaide bağlantılı gruplara ve PKK/KCK'ya hareket alanı açmış, bu terör örgütlerini dolaylı biçimde muhalefeti zayıflatmak için kullanmıştır.

Uluslararası toplum, Suriye'deki krizi çözmek için somut adımlar at(a)mamış, atılmak istenen somut adımlar Rusya ve Çin'in vetoları nedeniyle BM sistemi içinde uygulamaya dönüştürülemedi. Destek sağlayan ülkelerin farklı grupları öne çıkarma girişimlerinin de etkisiyle Suriyeli muhaliflerin belirgin-

---

Uluslararası toplum, Suriye'deki krizi çözmek için somut adımlar at(a)mamış, atılmak istenen somut adımlar Rusya ve Çin'in vetoları nedeniyle BM sistemi içinde uygulamaya dönüştürülemedi.

---

leşen siyasi ve askeri bölünmüşlüğü, muhalefetin Esed rejimi karşısında etkili bir aktöre dönüşmesini engellemiştir. İran, Rusya ve Çin, Esed rejimine verdikleri desteği istikrarlı biçimde sürdürmüş, İran Devrim Muhafızları bizzat Kudüs Gücü'yle iç savaşa katılmış, ÖSO'ya karşı Hizbullah'ı ve Irak'taki Şii milisleri seferber etmiştir.¹⁸ Batılı ülkeler ÖSO'ya gerekli desteği vermemiş, başlangıçtaki siyasi desteğe rağmen sahada rejime karşı netice alınmasını sağlayacak silah ve teçhizatın tedariki söz konusu olduğunda çekimser kalmıştır. Türkiye ise muhalefete sağladığı desteği devam ettirmiş, Ağustos 2011'den beri Beşşar Esed'in iktidardan ayrılması yönündeki politikasını ısrarlı biçimde sürdürmüş, iç savaştan kaçan sığınmacılara sınır kapılarını açık tutmuştur.

Ekim 2011'de İstanbul'da teşkil edilen Suriye Ulusal Konseyi (SUK), etnik, mezhepsel ve ideolojik olarak bir bütünlük sağlayamamasından dolayı tek çatı altında hareket edememiş, uluslararası toplum tarafından ilk etapta yeterince desteklenmemiştir. Bu nedenle Suriye muhalefeti siyasi yapısını genişleterek Kasım 2012'de Katar'ın başkenti Doha'da Suriye Muhalif ve Devrimci Ulusal Koalisyonu (SMDK) adı altında daha kapsamlı bir yapı kurmuştur. SMDK'nın ilk Başkanı olarak Muaz el-Hatip seçilmiştir.¹⁹ Hatib, Mart 2013'te özgürce çalışmak istediğini ve bunun da mevcut teşkilatla mümkün olmadığını açıklayarak istifa etmiştir. SMDK üyeleri başkanlıktan istifa eden Hatib'in yerine Temmuz 2013'te Ahmed el-Carba'yı başkan olarak seçmiştir. SMDK Temmuz 2014'te görevden ayrılan el-Carba'nın yerine Suudi Arabistan'a yakınlığıyla bilinen Hadi el-Bahra'yı seçmiştir. SMDK'nın 5 Ocak 2015 tarihinde gerçekleştirilen 18. Kurul Toplantısı'nda eski başkan Hadi el-Bahra'nın yeniden aday olmaması üzerine yapılan oylamada ise Halid Hoca SMDK'nın yeni başkanı seçilmiştir.²⁰

Suriyeli muhalif gruplar Mart 2013'te dışarıda Esed rejimine karşı SMDK ile birlikte hareket edecek Suriye Geçici Hükümeti'ni kurmuştur. İstanbul'da tesis edilen Suriye Geçici Hükümeti'nin Başbakanı olarak Gassan Hito seçilmiş, 21-27 Mart tarihlerinde Doha'da düzenlenen Arap Birliği Zirvesi'nde Suriye'nin koltuğu muhaliflere verilmiştir. Bu gelişmelerin ardından Suriye Geçici Hükümeti, 27 Mart 2013'de Doha'da ilk elçiliğini açmıştır. Aynı yılın

18 Phillip Smyth, "The Shiite Jihad in Syria and Its Regional Effects," *The Washington Institute for Near Eastern Policy*, Şubat 2015, Erişim tarihi: 10 Mart 2015, <http://www.washingtoninstitute.org/uploads/Documents/pubs/PolicyFocus138-v3.pdf>.

19 نص إتفاق الدوحة لإنشاء الائتلاف الوطني لقوى الثورة والمعارضة السورية, [Doha'da Kurulan Suriye Muhalif ve Devrimci Ulusal Koalisyonu'nun Anlaşma Metni], *All4syria*, 11 Kasım 2012, Erişim Tarihi: 12 Aralık 2014, <http://all4syria.info/Archive/58917>.

20 "Halid Hoca SMDK'nın Yeni Başkanı Seçildi," *Anadolu Ajansı*, 5 Ocak 2015, Erişim tarihi: 5 Ocak 2015, <http://www.aa.com.tr/tr/dunya/445075--halid-hoca-smdknin-baskani-secildi>.

Temmuz ayında SMDK Geçici Hükümeti Başbakanı Gassan Hito görevinden istifa etmiş, Hito'nun yerine Ahmet Toma Geçici Suriye Hükümeti'nin Başbakanı seçilmiştir.²¹

Muhalefet içindeki gelişmelere bakıldığında Suriyeli muhalifler arasında yer alan grupların yalnızca Esed rejimine karşı mücadele etmediği, kendi aralarındaki ayrışmalarla da uğraşmak zorunda kaldığı görülmektedir. Nitekim 2013 yılı Suriye muhalefeti açısından bir kırılma ve dönüm noktası olmuştur. 2013'de SMDK içinde belirginleşen bölünmüşlük ve güç mücadelesi muhalefetin askeri yapısına da yansımış, ÖSO'da etnik, mezhepsel ve ideolojik ayrışmalar meydana gelmiştir. Muhalefet içerisindeki ayrışma ve güç mücadelesi ise muhaliflere verilen bölgesel ve küresel desteğin azalmasına yol açmıştır.

2.1. Özgür Suriye Ordusu'nun Rejim Karşısında Zayıflaması

Özgür Suriye Ordusu, Suriye Hava Kuvvetleri'nden albay rütbesinde istifa eden Riyad el-Esad ve ordudan ayrılan bir grup asker tarafından, Esed rejimini devirmek ve muhalif silahlı unsurları tek çatı altında birleştirmek amacıyla Temmuz 2011'de kurulmuştur. ÖSO, Eylül 2012'de karargâhını Suriye'deki kurtarılmış bölgelere taşıdığını açıklamış, emir-komuta yapısını geliştirmiş ve Aralık 2012'de Tuğgeneral Selim İdris'i Genelkurmay Başkanı olarak atamıştır. ÖSO, bu yeniden yapılanma ile muhalefetin askeri kanadını merkezi bir komutada toplamayı, yapılan silah yardımlarının tek elden koordine edilmesini ve Esed sonrasında düzenli orduya geçişi hedeflemiştir. Ancak ÖSO'nun sahada rejime bağlı güçler karşısındaki etkinliği, başta ABD olmak üzere Batılı ülkelerden ve Körfez ülkelerinden (Suudi Arabistan ve Katar'dan) aldığı desteğin azalması neticesinde zamanla zayıflamıştır. Bu nedenle 16 Şubat 2014 tarihinde Geçici Suriye Hükümeti'nin Savunma Bakanı Esad Mustafa tarafından görevden alınan Selim İdris'in yerine rejimden ayrılan bir diğer komutan olan Abdullah el-Beşir getirilmiştir.

ÖSO çatısı altındaki silahlı grupların çeşitlilik arz etmesi ve iç savaşın uzamasıyla bölgede yeni silahlı unsurların ortaya çıkması, muhalefetin sahadaki askeri etkinliğini zayıflatmıştır. İç savaşın başlangıcından beri Suriye'de ÖSO'nun yanı sıra başta el-Faruk Tugayı, el-Sahabe Tugayları, Ahrar el-Şam, Fecrul el-İslam, el-Fetih Tugayı ve Sukur el-Kurd Tugayı olmak üzere 100'den fazla silahlı grup ortaya çıkmıştır. Bu bölünmüşlük, Esed rejimi karşısında muhalefetin elini zayıflatmış, özellikle el-Nusra Cephesi gibi el-Kaide

---

ÖSO çatısı altındaki silahlı grupların çeşitlilik arz etmesi ve iç savaşın uzamasıyla bölgede yeni silahlı unsurların ortaya çıkması, muhalefetin sahadaki askeri etkinliğini zayıflatmıştır.

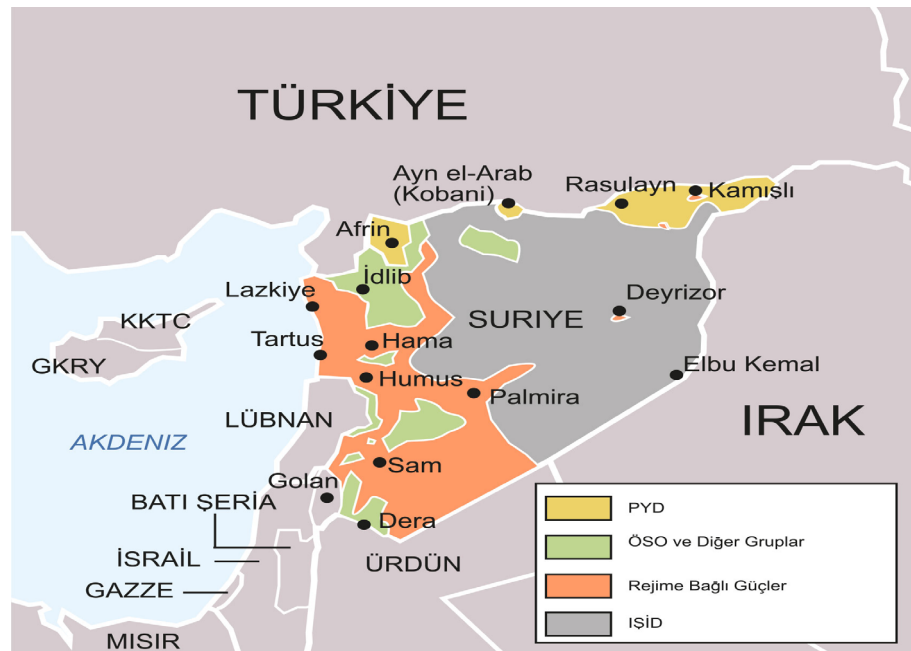
---

²¹ أحمد طعمة رئيساً للحكومة السورية المؤقتة 21, [Ahmed Toma Suriye Geçici Hükümeti Başkanı Oldu], *Al-Ittihad*, 15 Aralık 2013, Erişim tarihi: 25 Aralık 2014, <http://www.alittihad.ae/details.php?id=86578&y=2013>.

bağlantılı bazı grupların ise rejime karşı savaştan ziyade ÖSO'yu hedef alması rejime bağlı kuvvetlerin belirli bölgelerde üstünlük sağlamasına imkân tanımıştır.²² PYD'nin silahlı kanadı YPG (Halkçı Koruma Birlikleri), Esed rejiminin desteğiyle ülkenin kuzeyinde belirli bölgeleri ele geçirmiş, IŞİD ise Rakka bölgesini kontrol etmeye başlamıştır. ÖSO'nun kontrol ettiği bölgelerde YPG ve IŞİD'le çatışmak zorunda kalması, rejime bağlı güçlerin bazı bölgeleri tekrar ele geçirmesine yol açmıştır. Muhalefet hareketinin uluslararası toplum nezdindeki konumu, muhalif gruplar arasındaki radikal unsurlardan dolayı süreç içinde zayıflamıştır.²³

Harita 2: IŞİD'in Faaliyet Alanını Suriye'ye Doğu Genişletmesi (2013)

Esed rejimi, muhalefetin sahadaki silahlı varlığına karşı Rusya, İran ve Hizbullah'ın desteğiyle üç aşamadan oluşan bir strateji takip etmiştir. Rejim birinci aşamada radikal unsurların ÖSO içindeki silahlı gruplara dâhil edilmesini, böylece muhalefetin dünya kamuoyundaki itibarına zarar vermeyi amaçlamıştır. Esed rejimi bu amaç doğrultusunda hapishanelerdeki el-Kaide bağlantılı aşırılık yanlısı tutukluları serbest bırakmış, Rusya ve İran ise bu dönemde Suriye'de çatışmalara katılan radikal unsurlarla ilgili uluslararası medyada çok sayıda yayın yapılmasını sağlamıştır. İkinci aşamada, Esed rejimi

²² الأزمات السورية: دليل الجماعات المسلحة في سوريا [Suriye Krizi: Suriye'deki Silahlı Grupların Kronolojisi], BBC, 21 Ocak 2014, Erişim tarihi: 21 Aralık 2014, http://www.bbc.co.uk/arabic/middleeast/2014/01/131213_syria_rebels_background.

²³ Ali Semin, "Suriye Krizi, PYD ve 2. Cenevre Konferansı," BİLGESAM, 5 Şubat 2014, Erişim tarihi: 21 Ocak 2015, http://www.bilgesam.org/incele/96/-suriye-krizi--pyd-ve-2--cenevre-konferansi/#.VSRb1ZPI_HI.

kuzey bölgeleri PYD'ye; Rakka, Halep kırsalı ve İdlip bölgelerini de IŞİD'e bırakmak suretiyle iç savaşta ÖSO dışında silahlı grupların ortaya çıkmasını sağlayarak kendisine karşı savaşan kuvvetleri birbiriyle mücadele eden aktörlere dönüştürmeye çalışmıştır.²⁴

Üçüncü aşamada ise Esed rejimi, IŞİD ve el-Nusra Cephesi'nin sahada öne çıkmasını ve güçlenmesini sağlamış, başta bu iki silahlı grup olmak üzere radikal grupların ÖSO'ya karşı savaşmasına zemin hazırlamıştır. Nitekim 2013'de IŞİD, el-Nusra Cephesi ve aynı çizgideki diğer radikal grupların Esed rejimine bağlı kuvvetlerden ziyade ÖSO'ya karşı savaştığı görülmüş, bu grupların faaliyetlerinin rejimin konumuna dolaylı biçimde destek olduğu anlaşılmıştır. Gelişen aşamada Esed rejiminin Suriyeli muhalif gruplara yönelik izlediği stratejide büyük ölçüde başarılı olduğu gözlemlenmiştir. Suriye'deki radikal unsurlardan oluşan silahlı gruplar güçlendikçe ÖSO bünyesindeki kuvvetlerin etkinliği azalmış, dünya kamuoyunda rejime karşı savaşan muhalefetin büyük ölçüde radikal gruplardan oluştuğu yönünde bir izlenim oluşmuştur. Bu izlenim Batılı ülkelerin Esed sonrası Suriye ile ilgili kaygılarının artmasına yol açmış, muhaliflere askeri ve mali destek vermesini engellemiştir.

İç savaş uzadıkça muhalif unsurlar arasındaki bölünmüşlüğün ve güç rekabetinin derinleştiği gözlemlenmektedir. Suriye muhalefetinin zamanla toparlanması beklenirken gerek bölünmeler gerekse muhalefeti destekleyen ülkelerin (Türkiye, Suudi Arabistan ve Katar) farklı gruplara öncelik vermesi muhalif güçlerinin zayıflamasına neden olmuştur. Bazı silahlı grupların ÖSO'dan ayrılması ve İslam Ordusu adı altında yeni bir yapılanmaya gitmesi muhalefetin silahlı kanadını iyice zayıflatmıştır. Diğer taraftan İran, Rusya ve Çin, Esed rejimine istikrarlı bir şekilde yardım sağlarken, Suriye muhalefetinin örgütlenmesi ve güçlenmesi için çaba harcayan ülkelerin sağladıkları destek ise muhalefetin farklı yapılara bölünmesine yol açmaktadır. Örneğin Suudi Arabistan'ın Kasım 2013'te 7 Selefi gruptan oluşan İslami Cephe'yi kurmasının muhaliflerin bölünmesine hizmet ettiği gözlenmiştir. İslami Cephe, IŞİD ve el-Nusra Cephesi'ne karşı ÖSO ile birlikte hareket edecek şekilde teşkil edilmişse de, cephenin tam olarak kontrol altında olduğunu ifade etmek mümkün değildir.

2.2. Doğu Guta, Cenevre Konferansları ve Rejimin Dış Desteği

Esed rejiminin 21 Ağustos 2013 tarihinde Şam'ın Doğu Guta banliyösünde kimyasal silah kullanması ve uluslararası toplumun bu girişim karşısında sessiz kalması Suriye krizi açısından önemli bir dönüm noktasıdır. Doğu Guta'da

---

İç savaş uzadıkça muhalif unsurlar arasındaki bölünmüşlüğün ve güç rekabetinin derinleştiği gözlemlenmektedir.

---

²⁴ Semin, "Suriye Krizi, PYD.."

düzenlenen kimyasal saldırıda 450'ye yakını çocuk olmak üzere 1500'den fazla kişi hayatını kaybetmiştir. Bu saldırıyla birlikte ABD, Fransa ve İngiltere tarafından Esed rejimine yönelik sınırlı bir hava operasyonu yapılabileceği gündeme gelmiş, BM denetleme ekibi kimyasal silahın kim tarafından kullanıldığının anlaşılabilmesi için Suriye'ye giderek incelemelerde bulunmuştur. Bütün bu tartışmalar yaşanırken Suriye krizinde 2011 yılından beri farklı politikalar izleyen Washington ve Moskova beraber hareket etmeye başlamış, Esed rejiminin kimyasal silah kullanmasına gösterilen tepkilerin dozu azalmış ve başta ABD olmak üzere Batılı ülkelerin Suriye iç savaşındaki tutumunun giderek belirsizleştiği gözlemlenmiştir.

ABD, Suriye'ye operasyon kararında kitle imha silahlarının kullanılmasını kırmızı çizgi olarak belirlemesine rağmen, Esed rejiminin devrilmesine yönelik herhangi bir müdahalede bulunmamış, ABD-Rusya arasında Suriye'deki kimyasal silahların imha edilmesi konusunda mutabakat sağlanmıştır. Birleşmiş Milletler (BM) Güvenlik Konseyi 27 Eylül 2013 tarihinde Suriye'nin kimyasal silahlarının imha edilmesini öngören karar tasarısını oy birliğiyle kabul etmiştir. 2118 sayılı bu karar kriz boyunca BM Güvenlik Konseyi'nin Suriye'ye yaptırım öngören ilk karardır.²⁵ Ancak 2118 sayılı karar aynı zamanda ABD ve Batılı ülkelerin Esed rejimine yönelik askeri müdahalede bulunmayacağını bir göstergesi olarak kabul edilebilir. Bu kararla beraber Kasım 2013'te Kimyasal Silahların Yasaklanması Örgütü, Halep yakınlarındaki kimyasal silah üretme tesisinde imha işlemine başlamış, ABD ve Rusya'nın anlaşması sonucunda Esed rejimi olası bir müdahaleden kurtulmuştur.

Haziran 2012'deki Eylem Grubu adı verilen I. Cenevre Konferansı'ndan sonra Ocak 2014'te İsviçre'nin Montrö kentinde yaklaşık 40 ülkenin dışişleri bakanı ve temsilcisinin katılımıyla II. Cenevre Konferansı düzenlenmiştir. İkinci konferansta kimyasal silahlarının imha edilmesini kabul eden Esed rejimi ile Suriye muhalefeti arasında görüşmelerin 24 Ocak'ta yapılması ve bu görüşmeler neticesinde bir geçiş hükümeti oluşturulması planlanmıştır. Esed rejimi ile muhalefet arasında görüşmeler konferansın üçüncü gününde başlamış, ancak taraflar arasında -Esed'e bağlı kuvvetlerin kuşatması altındaki Humus kentinden güvenli çıkış dışında- uzlaşma sağlanamamış ve herhangi bir sonuç elde edilememiştir. Konferans öncesinde, Suriye krizindeki mevcut dengelerden dolayı Esed'li veya Esed'siz bir geçiş hükümetinin kurulması amacıyla gerçekleşen görüşmelerin başarılı olamayacağı öngörülmüştü. Konferanstan sonra Humus'tan güvenli çıkış da uygulamaya dönüşmemiş, Esed rejimi kent-

252118 القرار المتخذ بشأن الكيماوي [Kimyasal Silahlar Hakkında Birleşmiş Milletler'in 2118 Sayılı Kararı'nın Tam Metni], *State*, 27 Kasım 2013, Erişim tarihi: 11 Ocak 2015, <http://photos.state.gov/libraries/syria/982645/wp-pdfs/SC2118Ar.pdf>.

ten çıkış serbestliğini birkaç saatle sınırlı tutmuş ve Cenevre'deki anlaşmaya riayet etmemiştir.

II. Cenevre Konferansı, Esed rejimi için üç açıdan bir dönüm noktası niteliğindedir. Birincisi, 2011 yılından bu yana uluslararası ölçekte meşruiyetini kaybeden Esed rejimi Cenevre'de yeniden muhatap kabul edilmiş, muhalefet karşısındaki eski konumunu muhafaza etmiştir. Esed rejiminin Suriye iç savaşında gerçekleştirdiği katliamlara karşın II. Cenevre Konferansı'nda muhalefetle aynı ortamı/masayı paylaşması, rejimin sahadaki askeri üstünlüğünün bir göstergesi anlamına geldiği düşünülebilir. Rejimin ayrıca konferansta ülkedeki iç savaşı terörle mücadele olarak yansıtmayı ve Esed'siz bir geçiş hükümetinin mümkün olmayacağını ifade etmesi, krizin sürüncemede kalmaya devam edeceğini göstermiştir.

İkincisi, konferansın amacının Esed'li veya Esed'siz bir geçiş hükümetinin tesisi olarak belirlenmesi, gerek muhalefetin gerekse uluslararası toplumun ülkeyi yaklaşık 40 yıldır yöneten Baas rejimiyle bir probleminin olmadığı yönünde bir izlenime yol açmış, Suriye krizinin bir rejim sorunu olduğu gerçeğinden uzak bir tutum sergilenmiştir. Üçüncüsü, Esed rejimi II. Cenevre Konferansı'nda görüşmelerin içeriğini muhalefeti zayıflatmak için kullanmış, Suriye iç savaşını uluslararası bir platformda terörizmle mücadele olarak takdim etme imkânı elde etmiştir. II. Cenevre Konferansı'nda ayrıca ABD ve Rusya bir araya gelmiş, iki ülke arasında Suriye kriziyle ilgili bir işbirliği ortamı oluşmuş, rejim ve muhaliflerin anlaşması amaçlanmıştır. Ancak konferans, sonucu itibarıyla Suriye krizine bir çözüm getirmekten ziyade tavsiye niteliğinde göstermelik demeçlerin verildiği bir faaliyetten ibaret kalmıştır.

II. Cenevre Konferansı'nda rejim ve muhalefet heyeti Suriye'de geçiş hükümeti gibi siyasi konuları görüşmüş olmasına rağmen 3 Haziran 2014 tarihinde Esed rejimi kontrolündeki bölgelerde cumhurbaşkanlığı seçimi yapılmıştır. Seçimde katılım oranı yüzde 73,4 olarak belirtilmiş, Beşşar Esed toplam oyların yüzde 88,7'sini alarak seçimi kazandığını duyurmuştur.²⁶ Esed'in II. Cenevre Konferansı'ndan sonra seçimle meşruiyet arayışına girdiğini ifade etmek mümkündür. Ancak Suriye'nin 23 milyonluk nüfusunun 10,5 milyonunun yurtiçinde veya dışında mülteci olarak yaşaması, dolayısıyla seçimlerin ülke nüfusunun yaklaşık yüzde 45'inin olmadığı bir ortamda yapılmış olması sonuçların meşruiyetine gölge düşürmüştür.²⁷

26 "Suriye'de Seçim Sonuçları Belli Oldu," *Akşam Gazetesi*, 4 Haziran 2014, Erişim tarihi: 2 Aralık 2014, <http://www.aksam.com.tr/dunya/suriyede-secim-sonuclari-belli-oldu/haber-313530>.

27 Ali Semin, "Suriye Krizi, PYD ve 2. Cenevre Konferansı," *BİLGESAM*, 5 Şubat 2014,

İran, Orta Doğu'daki nüfuzunun sürekliliği bakımından stratejik ve jeopolitik öneme sahip Suriye'ye her türlü askeri desteği vermektedir.

II. Cenevre Konferansı'nın başarısızlıkla sonuçlanması ve Esed'in cumhurbaşkanlığı seçimi yapmasının ardından BM ve Arap Birliği Suriye temsilcisi Cezayir asıllı el-Ahdar el-İbrahimi 30 Mayıs 2014'te görevinden ayrılmıştır. El-İbrahimi'nin görevi bırakmasının ardından Temmuz 2014'te BM Suriye Özel Temsilciliği'ne Staffan de Mistura sadece BM temsilcisi olarak atanmıştır. Temmuz'da göreve başlayan de Mistura 30 Ekim'de BM Güvenlik Konseyi'ne ilk sunumunu yapmış ve eylem planını açıklamıştır. De Mistura, planında çatışmalı bölgelerdeki çatışmaların dondurulmasını önermiş ve bu planın ilk önce Halep'te uygulanmasını talep etmiştir.²⁸ De Mistura ayrıca söz konusu planını 9 Kasım'da Şam'ı ziyaret ederek Esed rejimine sunmuş ve Esed rejimi de çatışmalı bölgelerde çatışmaların dondurulması planını olumlu karşıladıklarını açıklamıştır. Fakat Suriyeli muhalefet koalisyonu de Mistura'nın sunduğu plana karşı çıkmış, çatışmaların sadece dondurulduğu bölgeler öngören bu planın Esed rejiminin ömrünü uzatacağını beyan etmiştir.

Neticede Esed rejimi envanterindeki kimyasal gazların imhası dışında bir yaptırıma maruz kalmamış, başta Doğu Guta saldırısı olmak üzere işlediği ağır insan hakkı ihlallerine rağmen II. Cenevre Konferansı'yla birlikte yeniden muhatap kabul edilmiştir. Batılı ülkeler krizin ilk dönemlerinde Esed iktidarının sona ermesi yönünde demeçlere vermişse de ÖSO'ya yeterli desteği sağlamamış, Suriye muhalefeti sahada rejime karşı sürdürülebilir bir askeri üstünlük elde edememiştir. Batılı ülkelerin ÖSO'nun güçlendirilmesi konusundaki tereddüdü ve rejimle ilgili tutum değişikliğine rağmen, İran ve Rusya Federasyonu Esed rejimine sağladığı desteği krizin başlangıcından itibaren istikrarlı biçimde artırarak sürdürmüştür.

İran, 2011 yılında Suriye'de başlayan ilk protesto gösterilerinden bugüne Esed rejiminin ayakta kalması için yoğun çaba harcamış, rejime siyasi, ekonomik ve askeri açıdan güçlü bir destek sağlamıştır. İran, Rusya ve Esed rejimiyle birlikte Suriye muhalefeti terörizmle ilişkilendirmeye yönelik kapsamlı bir propaganda yürütmüş, Batılı ülke kamuoylarında ÖSO'nun radikal unsurlarla birlikte anılmasını sağlamaya çalışmıştır. Suriye ekonomisi İran'ın sağladığı kredilerle ve mali yardımlarla ayakta kalmış, Esed rejimi Tahran'ın fon desteğiyle Rusya'dan silah alımını sürdürebilmiştir. Nitekim Suriye'de ginen aşamada ekonomi büyük zarar görmüş, gayrisafi yurtiçi hâsıla yarı yarıya düşmüş, petrol üretimi neredeyse durma noktasına gelmiş ve enflasyon yüzde 50

Erişim tarihi: 10 Ocak 2015, <http://www.bilgesam.org/incele/96/-suriye-krizi--pyd-ve-2--cenevre-konferansi/#.VPmznysWtY>.

28 دي ميستورا يأمل في تعاون جميع الأطراف لدعم مقترحه [de Mistura Bütün Tarafların Önerisine Destek Vereceğini Umit Ediyor], *Al-Watan*, 11 Şubat 2015, Erişim tarihi: 14 Şubat 2015, <http://www.alwatan.sy/view.aspx?id=27702>.

düzeyine çıkmış durumdadır.²⁹ İran kaynaklarının yaptığı açıklamalara göre Tahran, Esed rejimini ayakta tutmak için dört sene içinde yaklaşık 50 milyar dolar harcamıştır.

İran, Orta Doğu'daki nüfuzunun sürekliliği bakımından stratejik ve jeopolitik öneme sahip Suriye'ye her türlü askeri desteği vermektedir. Tahran yönetiminin Suriye'ye yaptığı askeri yardımlar İran Devrim Muhafızları'nın dış operasyonlardan sorumlu birimi Kudüs Gücü tarafından organize edilmektedir. General Kasım Süleymani'nin komuta ettiği Kudüs Gücü'ne bağlı 2 bin civarında İranlı asker Suriye'de rejime bağlı ordunun yanında muhaliflere karşı savaşmaktadır. İran, Lübnan'daki Hizbullah'ı ve Irak'ta desteklediği Şii milis güçlerini (Ebu'l Fazıl Abbas Tugayı) Suriye'ye sevk etmiş, özellikle Iraklı milislerin harekete geçirilmesinde Suriye'deki Şii kutsal mekânların korunması argümanını kullanmıştır. Tahran yönetimi ayrıca Afganistan'daki Şii unsurlardan Esed rejimi saflarında savaşmak üzere Fatimiyyun Tugayları ve Afgan Hizbullahı adı altında silahlı gruplar teşkil etmiş, bu grupları Kudüs Gücü komutasında iç savaşa dâhil etmiştir.³⁰

Küresel ölçekte ise Rusya Federasyonu, Suriye krizi sürecinde Esed rejimini destekleyen en önemli aktör olmuştur. Rusya, gerek BM Güvenlik Konseyi'nde Esed rejimine karşı alınabilecek yaptırım kararlarının engellenmesinde gerekse rejimin muhalefet karşısında mukavemetini sürdürebilmesi için ihtiyaç duyduğu silah ve teçhizatın tedarikinde büyük rol oynamaktadır. Ancak Rusya, İran'dan farklı olarak Esed rejiminin bekasından ziyade ABD veya Batı ile Orta Doğu'daki güç mücadelesini göz önünde bulundurarak hareket etmekte, Suriye'deki Tartus deniz üssünü muhafaza etmeye çalışmaktadır. Dolayısıyla Moskova, mutlak surette Esed ailesinin iktidarda kalmasını değil Suriye'de Rusya'nın çıkarlarını koruyan bir siyasi iradenin sürekliliğini hedeflemektedir. Nitekim Moskova'nın 2014 yılından itibaren Suriye dışındaki muhalefet güçleri içinden Rusya çizgisinde bir muhalefet oluşturma girişimleri bu yaklaşıma işaret etmektedir.

Rusya'nın Suriye krizini çözmek için hazırladığı plan doğrultusunda Esed'li veya Esed'siz bir geçiş hükümetinin tartışılması öngörülmemektedir. Rusya'nın tasarladığı yol haritasında, Esed rejimi ile SMDK eski Başkanı Muaz el-Hatib'in oluşturduğu muhalefet gücünün siyasi geçiş süreciyle ilgi-

---

Rusya, gerek BM Güvenlik Konseyi'nde Esed rejimine karşı alınabilecek yaptırım kararlarının engellenmesinde gerekse rejimin muhalefet karşısında mukavemetini sürdürebilmesi için ihtiyaç duyduğu silah ve teçhizatın tedarikinde büyük rol oynamaktadır.

---

29 Gamze Türkoğlu Oğuz, "Suriye'yi İran ve Rusya Ayakta Tutuyor," *Anadolu Ajansı*, 30 Aralık 2014, Erişim tarihi: 15 Mart 2015, <http://www.aa.com.tr/tr/haberler/442974--suriyeyi-iran-ve-rusya-ayakta-tutuyor>.

30 Phillip Smyth, "Iran's Afghan Shiite Fighters in Syria," *The Washington Institute for Near East Policy*, 3 Haziran 2014, Erişim tarihi: 14 Mart 2015, <http://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/irans-afghan-shiite-fighters-in-syria>.

li bir anlaşma sağlaması amaçlanmaktadır. Moskova'nın Esed rejimiyle ve Muaz el-Hatib liderliğindeki muhalefetle iki aşamalı bir siyasi geçiş süreci üzerinde mutabık kaldığı belirtilmektedir. Birinci aşamada Nisan 2015'te Suriye'de parlamento seçimlerinin yapılması, ikinci aşamada Suriye'de yeni hükümetin kurulması kararlaştırılmıştır. Kurulması kararlaştırılan yeni hükümette ise Muaz el-Hatib başbakan olacak, dışişleri bakanlığı ve savunma bakanlığı Esed rejimine verilecek, İçişleri Bakanlığı da muhalefete geçecektir.

Rusya, Kasım 2014 içerisinde iki önemli ziyarete ev sahipliği yapmıştır. Birincisi SMDK eski Başkanı Muaz El-Hatib beraberindeki heyetle Moskova'yı ziyaret etmiştir. Esed rejiminin temsilcilerinden oluşan bir heyet de 26 Kasım'da Soçi'de Devlet Başkanı Putin ile görüşmüştür. Her iki tarafın Rusya ziyareti doğrultusunda Moskova'nın girişimiyle III. Cenevre Konferansı yerine I. Moskova Konferansı hazırlığı içerisine girilmiştir. 26 Ocak 2015'te Rusya, Esed rejimi ve muhalefet temsilcilerini Moskova'da ağırlamıştır. Üç gün süren görüşmelerde belirli bir anlaşmaya varılamamış, bu nedenle ortak bir belge veya bildiri hazırlanmamıştır.³¹ Moskova'daki toplantı sonrasında Suriyeli muhalifler ile rejim temsilcileri, bir ay sonra görüşmelerin tekrar başlaması konusunda anlaşmaya varmıştır.

2.3. Suriye'nin Kuzeyindeki PYD Örgütlenmesi

PKK terör örgütü, kuruluşundan itibaren Suriye'nin kuzeyini Orta Doğu'da planladığı bağımsız devletin sınırlarına dâhil etmeyi hedeflemiş, Hafız Esed iktidarının sağladığı himaye örgütün bu ülkede faaliyet göstermesini sağlamıştır. Örgüt, 1990'lı yıllarda özellikle finansman ve militan elde etmek için Suriyeli Kürtlere yönelik yoğun bir propaganda yürütmüş, dağ kadrosunun bir kısmını bu bölgedeki çocuk ve gençlerden oluşturmuştur. 1999'da Öcalan'ın yakalanmasının ardından yapısal değişikliklere giden PKK, 2002'deki 8. Kongresinde teröristbaşının avukatları aracılığıyla gönderdiği talimatlar doğrultusunda Suriye'de örgütlenme kararı almıştır. Örgüt bu kararın ardından 17 Ekim 2003 tarihinde PYD'nin (Parti Yekitiya Demokrat-Demokratik Birlik Partisi) kuruluşunu ilan etmiş, müteakip günlerde örgüte müzahir medya ile örgütün Türkiye ve Avrupa'daki uzantıları PYD'nin kuruluşuyla ilgili propaganda amaçlı yayınlar yapmıştır. Bu dönemde Ankara-Şam ilişkilerindeki olumlu gelişmelere rağmen örgüt, Suriye'nin kuzeyindeki faaliyetlerini PYD adı altında sürdürmeye devam etmiştir.

2003-2006 döneminde terör örgütü içinde PYD'nin Suriye'deki Kürt siyasi partileri karşısında zayıf kaldığı, KONGRA-GEL sisteminin bu bölgede te-

31 Hacer Başer, "Moskova'da Suriye İçin Toplandılar," *Anadolu Ajansı*, 29 Ocak 2015, Erişim tarihi: 29 Ocak 2015, <http://www.aa.com.tr/tr/haberler/457617--moskovada-suriye-icin-toplandilar>.

sis edilemediği yönünde tartışmalar öne çıkmış ve örgütlenmeye ağırlık verilmesi yönünde kararlar alınmıştır. Örgüt bu doğrultuda 2007'den itibaren PYD'yi, KCK projesinin Suriye'deki parça örgütlenmesi³² şeklinde yapılandırmaya başlamış ve sözde halk meclisi olarak TEV-DEM'i kurmuştur. PYD, terör örgütünün Türkiye, İran ve Irak'taki diğer uzantıları gibi "demokratik konfederalizm" olarak takdim ettikleri paradigmayı esas almış ve Suriye'nin kuzeyinde ilk etapta özerklik elde etmeyi hedeflemiştir. Terör örgütü, 2011'de Arap ayaklanmalarının Suriye'ye sıçramasıyla bu ülkedeki faaliyetlerini artırmaya bir konjonktür yakalamış, ülkenin kuzeyinde muhalefete karşı Esed rejimine işbirliği teklifinde bulunmuş ve olumlu cevap almıştır. 2012'de iç savaşın şiddetlenmesiyle Esed rejimi, kuzeyden çekilirken Suriyeli Kürtlerin muhalefet saflarına katılmasını engellemek ve muhaliflerin etkinliğini sınırlandırmak amacıyla bu bölgeyi fiilen terör örgütüne teslim etmiş, daha önce Suriye'ye girişini yasakladığı Salih Müslim'i ülkeye davet etmiştir.

Esed rejiminin, terör örgütü yöneticilerinden Fehman Hüseyin ve Mustafa Karasu'yla yapılan görüşmelerin ardından örgüte mali destek sözü verdiği basına yansımış, bu süreçte İdlip, Kobani ve Kamışlı'da örgütün kamp açmasına ve örgüt mensuplarının Irak'tan Suriye'ye geçişine müsaade edilmiştir.³³ Örgüt diğer taraftan Türkiye'de 2013'te başlatılan çözüm sürecindeki çatışmasızlık ortamını Suriye'deki faaliyetlere odaklanmak için kullanmaya, bu ülkedeki özerklik hedefine ağırlık vermeye başlamıştır. Terör örgütü bu kapsamda Suriye'nin kuzeyindeki silahlı militan varlığını artırmaya öncelik vermiş, ilk etapta mevcut dağ kadrosunun bir kısmını, daha sonra ise çözüm sürecinde Türkiye'den dağa çıkardığı çocuk ve gençleri Kandil'de kısa bir eğitimin ardından bu bölgeye sevk etmiştir. Örgüt aynı zamanda Suriye'nin kuzeyindeki özerklik teşebbüsü için Türkiye'de ve uluslararası kamuoyunda "Rojava Devrimi" sloganıyla propaganda yürütmüş, Esed rejiminin desteğiyle yerleştiği bölgedeki örgütlenmesine halk devrimi kisvesi kazandırmaya çalışmıştır.³⁴

32 Terör örgütü Suriye'de PYD öncülüğündeki parça örgütlenmesini KCK-Rojava adı altında tasarlamıştır. PYD'nin parti tüzüğü incelendiğinde KCK örgütlenmesi ile organik bir bağa sahip olduğu anlaşılmaktadır. Parti tüzüğünde, PYD'nin Öcalan'ı önder olarak kabul ettiği, demokratik konfederalizm hedefinin Suriye'deki yapılanmasını hayata geçirmeyi amaçladığı, Rojava adı altında KCK'nın bir parçası olduğu, PYD'lilerin "Önder Apo'ya inanmak" şartına bağlı olması gerektiği ve Öcalan'ın serbest bırakılmasına parti hedefleri arasında yer verildiği görülmektedir. Bkz. Rêzîknama Partiya Yekîtiya Demoqrata (PYD) [PYD Parti Tüzüğü], 2010, http://www.pydrojava.net/ku/index.php?option=com_content&view=section&layout=blog&id=24&Itemid=73.

33 Arda Akın, "Esad'dan 3 Yeni PKK Kampı," *Hürriyet*, 28 Temmuz 2012, Erişim tarihi: 24 Şubat 2014, <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/21086011.asp>.

34 PKK/KCK ve örgütün siyasi uzantıları Suriye'nin kuzeyini kastederken özellikle "rojava" (batı) ifadesini kullanmakta, örgütün yayın organları, Suriye kuzeyindeki mevcut yer adlarıyla bir ilişkisi bulunmayan bu ifadeyi yaygınlaştırmaya çalışmaktadır. Örgüt "rojava" ifadesinin kullanılmasını yaygınlaştırarak bu bölgenin Suriye'nin bir parçası değil, KCK örgütlenmesi çerçevesinde tasarlanan bağımsız devletin batı bölgesi olduğu yönünde bir algı oluşturmaya

PYD, 2013'ten itibaren Suriye'nin kuzeyindeki örgütlenmesini Afrin, Kobani ve Cezire'de özerk bir yönetime dönüştürmeye, bölgedeki siyasi ve silahlı varlığını kurumsallaştırmaya yönelmiştir.

PYD Esed rejiminin sağladığı destekle Suriye'nin kuzeyinde kendi tekelinde hareket edecek bir idari yapı kurmaya çalışmış, bölgedeki Kürt siyasi partilerini devre dışı bırakmak amacıyla Ulusal Konsey (daha sonra Batı Kürdistan Halk Meclisi) adlı çatı örgütü tesis etmiştir. Ancak PYD bu girişimden sonuç alamamış, Suriyeli Kürt siyasi partilerin büyük çoğunluğu Barzani'nin öncülüğünde 2011'de kurulan Kürt Ulusal Konseyi'ne katılmayı tercih etmiştir. PYD, Esed rejiminin devrilme ihtimalini dikkate alarak Temmuz 2012'de imzaladığı Erbil Anlaşması'yla Kürt Ulusal Konseyi'ne katılmışsa da, bölgede tek taraflı hareket etmeye devam etmiş ve KCK projesi çerçevesindeki nihai bağımsızlık hedefinden vazgeçmemiştir.³⁵ PYD bu süreçte

bölgedeki varlığına rakip olarak gördüğü Kürt siyasileri, aşiret liderlerini ve aktivistleri suikastlarla etkisiz hale getirmiş, Esed rejimi aleyhinde protesto gösterileri düzenleyen Suriyeli Kürtleri şiddet kullanarak bastırmıştır.³⁶

PYD, 2013'ten itibaren Suriye'nin kuzeyindeki örgütlenmesini Afrin, Kobani ve Cezire'de özerk bir yönetime dönüştürmeye, bölgedeki siyasi ve silahlı varlığını kurumsallaştırmaya yönelmiştir. PYD, Nisan 2014'te bir "siyasi partiler kanunu" çıkardığını ilan etmiş, bu sözde kanunla hedeflediği özerk bölge dâhilindeki Kürt siyasi partileri sindirebileceği "yasal" zemini oluşturmaya çalışmıştır.³⁷ PYD'nin bölgede özellikle Kürt muhaliflere karşı gerçekleştirdiği insan hakkı ihlalleri³⁸ ve otoriter bir yönetim tesis etme girişimi, Suriye'de olduğu gibi, bölgedeki diğer Kürtlerde de rahatsızlığa yol açmış, Avrupa, Irak ve Türkiye'den 115 Kürt aydın Mayıs 2015'te PYD'ye karşı bir bildiri yayımlamıştır. Kürt aydınlar bildiride PYD'nin Suriye'nin kuzeyinde şiddet kullanarak otoriter bir yapı kurduğunu, Kürt Ulusal Konseyi'ndeki partileri baskı altına almaya ve kendisine muhalif Kürt gazeteci ve yazarları etkisiz hale getirmeye çalıştığını ifade etmiştir.³⁹

çalışmaktadır. Nitekim KCK projesi batıda (rojawa) Suriye'nin kuzeydoğusunu, kuzeyde (bakur) Türkiye'nin doğu ve güneydoğu bölgelerini, güneyde (başur) Irak'ın kuzeyini ve doğuda (rojhelat) İran'ın kuzeybatısını kapsamaktadır.

35 Hevidar Ahmed, "KNC Leader: Syrian Kurds are Disappointed by PYD's Actions," Abdülhekîm Beşar'la Söyleşi, *Rudaw*, 1 Ağustos 2012, Erişim tarihi: 5 Mart 2015, <http://www.rudaw.net/english/interview/5030.html>.

36 Human Rights Watch, *Under Kurdish Rule: Abuses in PYD-Run Enclaves of Syria*, Haziran 2014, Erişim tarihi: 10 Mart 2015, <http://www.hrw.org/news/2014/06/18/syria-abuses-kurdish-run-enclaves>.

37 "PYD'den Rakiplerine Engel," *Al Jazeera*, 25 Nisan 2014, Erişim tarihi: 3 Mart 2015, <http://www.aljazeera.com.tr/haber/pydden-rakiplerine-engel>.

38 Human Rights Watch, *Under Kurdish Rule*, 44-49.

39 "Kürt Aydınların PYD İsyanı," *Al Jazeera*, 5 Mayıs 2014, Erişim tarihi: 2 Mart 2015, <http://www.aljazeera.com.tr/haber/kurt-aydinlarin-pyd-isyani>.

SURİYE İÇ SAVAŞINDA DEĞİŞEN DENGELER GENEL TESPİTLER

- Suriye iç savaşı, Esed rejimine sağlanan istikrarlı desteğe karşılık muhalefet içindeki bölünmüşlük, Özgür Suriye Ordusu'nun yeterince desteklenmemesi ve savaşa farklı silahlı grupların müdahil olmasından dolayı sonuçlanamamıştır.
- İç savaşta el-Kaide bağlantılı grupların görünürlüğü arttıkça dünya kamuoyunda rejime karşı savaşan muhalefetin büyük ölçüde radikal gruplardan oluştuğu yönünde bir algı oluşmuştur.
- Rusya gerek Güvenlik Konseyi'ndeki tutumuyla gerekse silah sağlayarak Esed rejimine verdiği desteği istikrarlı biçimde sürdürmüş, İran ise Devrim Muhafızları'na bağlı Kudüs Gücü'yle iç savaşa katılmış, ÖSO'ya karşı Hizbullah'ı ve Irak'taki Şii milisleri seferber etmiştir.
- ABD, kitle imha silahlarının kullanılmasını kırmızı çizgi olarak belirlemesine rağmen Esed rejiminin devrilmesine yönelik bir müdahaleye sıcak bakmamış, Doğu Guta'daki kimyasal saldırının ardından Rusya ile Suriye'deki kimyasal silahların imha edilmesi konusunda anlaşmayı tercih etmiştir.
- II. Cenevre Konferansı'yla birlikte Esed rejimi Batılı ülkeler tarafından yeniden muhatap alınmış, rejimle muhalefet arasında bir uzlaşma hükümetiyle krizin çözülebileceği yaklaşımı öne çıkmıştır.
- Suriye'de çözüme yönelik gerçek bir değişimden bahsedilmesi için Esed'siz bir Şam yönetiminden ziyade Baas rejiminin devrilmesinin daha sağlıklı bir sonuç olacağı ifade edilebilir. Baas rejiminin devrilmesi ise Suriye'de devlet otoritesinin tamamen ortadan kaldırılması şeklinde olmamalı, devlet kurumları ve düzen korunarak bir rejim değişikliği sağlanabilmelidir. Krizin çözüme kavuşturulması sadece bir ailenin iktidardan uzaklaştırılmasına indirgenirse, bu çözümün ülkedeki totaliter yönetimin el değiştirmesinden başka bir sonuca hizmet etmeyeceği değerlendirilmektedir.
- İç savaştan dolayı Türkiye'ye sığınan Suriyelilerin sayısı gayri resmi verilere göre 2 milyonu aşmış, ancak uluslararası toplum sığınmacılar meselesinde kayda değer bir destek sağlamamıştır. Türkiye'deki Suriyeli sığınmacıların hukuki statüsüyle ilgili belirsizlik devam etmekte, sığınmacılar barınma, dil, eğitim ve sağlık alanlarında sorunlarla karşılaşmaktadır.*
- İç savaşın yol açtığı şartlarda, PKK/KCK Esed rejiminin desteğiyle Suriye'nin kuzeyinde PYD örgütlenmesine ağırlık vermiş ve Türkiye'deki çözüm sürecini istismar ederek Kandil'deki dağ kadrosunun bir bölümünü bu ülkeye kaydirmiştir. Terör örgütü KCK projesi çerçevesinde Suriye'nin kuzeyinde özerk bir yönetim inşa etmeye odaklanmış, Batılı devletler ise IŞİD tehdidiyle birlikte PYD ile ilgili tutum değiştirmeye başlamıştır.

* Türkiye'deki Suriyeli sığınmacılar hakkında ayrıntılı veriler ve değerlendirmeler için bkz. Ek -1: Türkiye'ye Suriyeli Sığınmacı Akını

Türkiye'nin ve Kürt aydınların PYD'yle ilgili rahatsızlığına rağmen, IŞİD'in Suriye iç savaşında artan görünürlüğüyle birlikte başta ABD olmak üzere Batılı devletler bu örgüte yönelik tutum değiştirmeye başlamıştır. PYD, Batılı devletlerin kamuoylarında radikal IŞİD'e karşı savaşan seküler ve işbirliği yapılabilecek bir örgüt olarak öne çıkarılmış, IŞİD'in Kobani saldırısı sonrasında Batı medyasında PYD/YPG hakkında propaganda sayılabilecek ölçüde olumlu yayınlar yapılmıştır. Kobani çatışmalarında IŞİD'e karşı netice alınmasını mümkün kılan koalisyon güçlerinin hava harekâtı, ÖSO ve Peşmerge'nin desteği göz ardı edilerek suni biçimde PYD'nin rolü vurgulanmıştır. Batılı medya organlarında örgütün özellikle kadın militanlarının fotoğraflarına yer verilmiş, "cinsiyet ayrımı yapmayan PYD" imajı oluşturulmuş ve IŞİD'e karşı savaş-tığına dikkat çekilerek PYD'nin desteklenmesi gerektiği görüşü işlenmiştir. Bu süreçte bazı Batılı uzmanlar, Türkiye'deki çözüm süreci ve PYD'nin IŞİD karşısındaki mücadelesinden dolayı ABD ve Avrupalı devletlerin PKK'yı terör örgütü listelerinden çıkarması gerektiğini dile getirmeye başlamıştır.⁴⁰

PYD ayrıca 2013'ten itibaren yurtdışı temaslarını artırarak muhatap kabul edilmeye çalışmış ve uluslararası destek arayışına girmiştir. PYD lideri Salih Müslim Nisan 2013'te İsveç'i, aynı yıl içinde Ağustos'ta İran'ı, Aralık ayı içinde de Rusya Federasyonu ve Çin Halk Cumhuriyeti'ni ziyaret etmiş, bu ziyaretler çerçevesinde Suriye'deki faaliyetlerinin desteklenmesini talep etmiştir. PYD, Ocak 2015'te Moskova'da Esed rejimi ile muhalefet temsilcileri arasındaki toplantıya katılmıştır. Örgütün muhatap kabul edilme girişimlerinden sınırlı da olsa netice almaya başladığı gözlenmiş, PKK'yı terör örgütü olarak tanıyan Batılı ülkeler de PYD ile ilgili belirgin bir tutum değişikliğine gitmiştir. Washington, Kobani çatışmaları sırasında Türkiye'nin PYD'ye destek koridoru açmasını talep etmiş, Amerikan Dışişleri Bakanlığı, PKK ile PYD'nin ayrı gruplar olduğu yönünde açıklamalarda bulunmuştur. 8 Şubat 2015 tarihinde ise PYD'nin iki kadın temsilcisi Fransa Cumhurbaşkanı Hollande tarafından Elysee Sarayı'nda ağırlanmıştır. Paris tarafından organize ve finanse edilen görüşmede PYD temsilcileri Fransa'dan daha fazla silah ve lojistik destek talep etmiştir.

40 Bkz. David L. Phillips, "Remove the PKK From the Terror List," *Huffington Post*, 21 Mayıs 2013, Erişim tarihi: 12 Mart 2015, http://www.huffingtonpost.com/david-l-phillips/pkk-terror-group-status_b_3289311.html. "PKK, terör listesinden çıkarılabilir," *Hürriyet*, 20 Ağustos 2014, Erişim tarihi: 10 Mart 2015, <http://www.hurriyet.com.tr/avrupa/27038943.asp>; "Fransız Senatör: PKK terör listesinden çıkarılsın," *BestaNüçe*, 16 Ocak 2015, Erişim tarihi: 8 Mart 2015, <http://www.bestanuce1.com/164681/fransiz-senator-pkk-teror-listesinden-cikarilsin>.

3. IŞİD'İN YAYILMASI VE GÜÇLENMESİ

IŞİD, ilk defa 1999 yılında Ürdün asıllı Ebu Musab el-Zerkavi liderliğinde “Tevhid ve Cihad” adı altında örgütlenen radikal unsurlardan neşet etmiş, işgalin ardından Irak'ta faaliyet göstermeye başlamıştır. “Tevhid ve Cihad” adlı örgüt, el-Kaide ile yapılan görüşmelerin ardından Ekim 2004'te Usame Bin Ladin'e bağlılığını bildirmiş, bu tarihten itibaren “İki Nehir Topraklarındaki el-Kaide” (*Kaidet el-Cihad fi Bilad el-Rafideyn*) ismini kullanmıştır. IŞİD unvanının ortaya çıkışına kadar örgüt farklı adlar kullanmışsa da, 2004'te benimsenen bu isme istinaden basında ve ilgili literatürde örgüt kastedilirken daha çok “Irak el-Kaidesi” ifadesi tercih edilmiştir.

Irak el-Kaidesi, Şii karşıtlığına dayalı söylemler geliştirerek Irak'ta örgütlenmeye başlamış, işgalin ilk yıllarında Şii camilerini ve din adamlarını hedef alan intihar saldırılarıyla dikkat çekmiştir. Örgüt, işgalle birlikte öne çıkan mezhepsel ayrımı istismar ederek taraftar toplamaya çalışmış, Sünni direnişçi silahlı gruplara nüfuz etmeyi, bu gruplara dâhil olmayı amaçlamıştır. Zerkavi, bu amaç doğrultusunda örgüt yönetiminde yerli militanlara yer vermeye başlamış, Iraklı Ebu Abdurrahman'ı yardımcısı olarak atamış⁴¹ ve Ocak 2006'da Mücahitler Şura Konseyi adı altında bazı Sünni direnişçi gruplarla birleşme girişiminde bulunmuştur. Irak el-Kaidesi böylece Sünni direnişçi grupların terörle özdeşleştirilmesine yol açarken, Şii'lere karşı terör eylemleriyle de ülkedeki mezhepsel gerilimi tırmandırmış ve 2006-2007 yıllarındaki mezhep eksenli iç savaşı tetiklemiştir.

Irak el-Kaidesi, 2006'ya gelindiğinde Sünni nüfusun yoğun olduğu Anbar, Bağdat, Diyale, Selahaddin ve Musul'da etkili bir aktöre dönüşmüş, farklı mekânlarda eşzamanlı eylemler gerçekleştirebilen eğitimli militanlardan oluşan hücreler teşkil etmiştir. Bu dönemde ABD, Irak el-Kaidesi'ne yönelik operasyonlara öncelik vermiş ve örgütle mücadele hedefiyle Sünni Arap aşiretlerin Sahva Gücü'nü kurmasına destek olmuştur. Haziran 2006'da ABD güçleri tarafından düzenlenen operasyonda Zerkavi öldürülmüş, ancak Zerkavi'nin öldürülmesi örgütün dağılmasına yol açmamış, Ebu Ömer el-Bağdadi (Hamid Davut el-Zavi) yeni lider olmuştur. Örgüt, Ebu Ömer el-Bağdadi liderliğinde Ekim 2006'dan itibaren “Irak İslam Devleti” ismini kullanmaya başlamış, ilk hükümet kabinesini kurduğunu duyurmuş ve sözde devletin sınırlarının Anbar, Kerkük, Musul, Diyale, Selahaddin, Babil ve Vasıt vilayetlerini kapsadığını beyan etmiştir.⁴²

41 Selame Killi, *من قاعدة بلاد الرافدين إلى داعش.. كرونولوجيا تحليلية*, [Kaidet el-Cihad fi Bilad el-Rafideyn'den DAİŞ'e Kronolojik Analiz], *Al-Araby*, 9 Ağustos 2014, Erişim tarihi: 11 Kasım 2014, <http://www.alaraby.co.uk/opinion/2014/8/9/>.

42 Hasan Ebu-Haniye, *الدولة الإسلامية والقاعدة: في جذور الخلاف*, [Ayrışmanın Temelindeki İslam Dev-

2007'de ABD liderliğindeki koalisyon kuvvetleri, Irak güvenlik güçleri ve Sahva Gücü'nün operasyonları neticesinde oldukça zayıflayan Irak el-Kaidesi Anbar ve Diyale'den çekilmiştir.

2007'de ABD liderliğindeki koalisyon kuvvetleri, Irak güvenlik güçleri ve Sahva Gücü'nün operasyonları neticesinde oldukça zayıflayan Irak el-Kaidesi Anbar ve Diyale'den çekilmiş, 2008'e gelindiğinde örgütün faaliyet alanı Musul'la sınırlı hale gelmiştir. Nitekim örgüt 2009'da sözde devletin başkentini Musul olarak açıklamış ve bu dönemde Sünni Araplar nezdinde oldukça marjinalleşmiştir. Nisan 2010'da ABD ve Irak güçlerinin, Sisar bölgesinde Ebu Ömer el-Bağdadi ve örgüt yönetiminde son yıllarda öne çıkan Ebu Hamza el-Muhacir'in kaldıkları eve düzenledikleri operasyonda iki lider de öldürülmüştür. Mayıs 2010'da Ebu Bekir el-Bağdadi (İbrahim Avad İbrahim el-Bedri el-Sammarrai) örgütün yeni lideri olmuştur.⁴³ 2008-2011 yılları arasında neticede liderlik kadrosu büyük ölçüde etkisiz hale getirilen ve etki alanı daralan örgüt düşük profilli eylemler dışında Irak'ta ciddi bir varlık gösterememiştir.

Irak el-Kaidesi, Amerikan askerlerinin çekilmesini müteakiben 2012-2013 döneminde ise 2004-2006 yıllarında elde ettiği etkinliği yeniden kazanma fırsatı yakalamıştır. 2012'den itibaren Maliki'nin Sünni karşıtı politikalarının Irak'ta mezhepsel ayrışmayı derinleştirmesi ve Suriye iç savaşının yol açtığı güç boşluğu örgüte yeniden güçlenebileceği şartları sağlamıştır. Örgüt Irak'ta işgalin ilk yıllarında olduğu gibi Şubat 2012'den itibaren Sünni Araplar adına Şii karşıtı propagandalara başlamış ve müteakip aylarda güvenlik güçlerine karşı bomba yüklü araçlarla onlarca saldırı gerçekleştirmiştir. Örgüt Temmuz 2012-Temmuz 2013 döneminde Irak'ta gerçekleştirdiği hapishane baskınlarıyla serbest kalmasını sağladığı tecrübeli militanlarını bünyesine dâhil etmiş, böylece eylem kabiliyetini geliştirmiş ve faaliyet alanını genişletmiştir. Aralık 2012'de Rafi el-İsavi'nin tutuklanmasının ardından başta Anbar olmak üzere Sünni nüfusun yoğun olduğu bölgelerde başlayan Maliki karşıtı protestolar, örgüte taraftar toplayabileceği bir konjonktür sağlamıştır.⁴⁴

Irak el-Kaidesi, Ağustos 2012'den itibaren Suriye iç savaşındaki el-Kaide bağlantılı diğer unsurlarla koordinasyon kurmuş, İran destekli Esed rejimine karşı Iraklı Sünni nüfustan, yakın coğrafyadaki Müslüman ülkelerden ve Batılı devletlerdeki Müslüman nüfustan savaşçı teminine yönelik yoğun bir propaganda başlatmıştır. Ebu Bekir el-Bağdadi, örgütün faaliyet alanını Suriye'ye genişletmek amacıyla Nisan 2013'te örgütün ismini "Irak-Şam İslam Devleti-İŞİD" olarak değiştirmiş, bu ülkedeki el-Kaide irtibatlı el-

leti ve el-Kaide], *Arabi21*, 17 Ağustos 2014, Erişim tarihi: 9 Şubat 2015, <http://arabi21.com/story/769616/>.

43 نشأة الدولة الإسلامية في العراق والشام, [Irak Şam İslam Devleti'nin Kuruluşu], *Chahednews*, 13 Kasım 2014, Erişim tarihi: 15 Aralık 2014, <http://chahednews.com/article/37152/>.

44 Jessica D. Lewis, *Al-Qaeda in Iraq Resurgent: The Breaking the Walls Campaign, Part I*, Institute for the Study of War (ISW), Middle East Security Report 14, September 2013, 7-11.

Nusra Cephesi'ne hâkim olmaya çalışmıştır. Suriye iç savaşı ve Irak güvenlik güçlerinin yetersizliğinden dolayı iki ülke sınırının geçirgen oluşu, örgüte sınırın iki tarafında da hareket edebileceği şartları sağlamış, örgüt Irak'ta silahlı militan varlığını artırırken Suriye'ye doğru yayılma imkânı elde etmiştir. Irak el-Kaidesi, Suriye'ye doğru yayıldıktan sonra el-Nusra Cephesi'yle birleşme hususunda el-Kaide'nin merkezi yönetimiyle ters düşmüş, 2013'ten itibaren müstakil hareket etmeye başlamıştır.

İŞİD'in ortaya çıkışı Esed rejiminin Batılı ülkeler nezdindeki imajını nispeten düzeltirken Irak'ta Şii karşıtlığına dayalı söylemlerle hareket etmesi Şii-Sünni gerilimini tırmandırmıştır. 2014 yılına gelindiğinde yaklaşık 30 bin silahlı militana sahip olduğu tahmin edilen İŞİD, Irak'ta özellikle Sünnilerin yaşadığı bölgeleri ele geçirmeye teşebbüs etmiş, güvenlik güçleriyle çatışmaya girmiş ve sosyal medyada çarpıcı biçimde sürekli görünür olmaya çalışmıştır. İŞİD, Irak'ta ötekileştirilen ve Maliki iktidarı döneminde baskıya maruz kalan Sünni Arapların bir kısmının tepkisel desteğini almayı başarmış, başta yakın çevredeki Müslüman ülkeler olmak üzere yurtdışından binlerce çocuk ve gencin Irak ve Suriye'deki çatışmalara katılmasını sağlamıştır. İŞİD böylece Irak'ta Sünni Arapların bölünmesine ve siyaseten zayıflamasına yol açmış, Suriye iç savaşında muhalefetin Esed rejimi karşısında zayıflamasına neden olmuş ve dünya kamuoyunda terörizmin Sünni Müslümanlarla ilişkilendirilmesine yönelik yürütülen propagandaya malzeme oluşturmuştur.⁴⁵

İŞİD Arapça ve İngilizce Dabık ve el-Şamih adında iki ayrı aylık dergi çıkarılmaktadır. Ayrıca Musul'da ve Rakka'da yayın yapan iki radyo istasyonu bulunmaktadır. Örgüt bütün açıklamalarını İngilizce, Fransızca, Almanca, İspanyolca, Urduca ve diğer birkaç yabancı dile tercüme ederek yayımlamaktadır. Propaganda araçlarını iyi kullanan İŞİD, Haziran 2014 tarihinde "Hudutları Aşmak" adını verdiği önemli bir video yayınlamış ve sözde İslam Devleti/Hilafet Devleti'ni ilan etmiştir. Bu tarihten sonra örgüt, İŞİD yerine "İslam Devleti" ismini kullanmaya başlamıştır. Sözde halifenin ise Ebu Bekir el-Bağdadi olduğu duyurulmuş, İŞİD lideri Bağdadi 5 Temmuz 2014'de Musul'da Cuma hutbesi vermiştir.

İŞİD'in finansal açıdan çeşitli yöntemler izlediği görülmektedir. Bu yöntemler şu şekilde sıralanabilir:

- Bağış ve hibe: Uluslararası medyada çıkan raporlara göre, birçok

---

İŞİD Arapça ve İngilizce Dabık ve el-Şamih adında iki ayrı aylık dergi çıkarmaktadır. Ayrıca Musul'da ve Rakka'da yayın yapan iki radyo istasyonu bulunmaktadır.

---

45 Ali Semin, "Irak'ta Anbar Krizi ve Siyasi Denklemin Değişme İhtimali," *BİLGESAM*, 15 Nisan 2014, Erişim tarihi: 25 Mart 2015, <http://www.bilgesam.org/incele/809/-irak%C2%92ta-anbar-krizi-ve-siyasi-denklemin-degisime-ihtimali/#.VR0-747qX2Q>.

Körfezli zengin ve iş adamı Irak ve Suriye'de IŞİD'e para ve lojistik destek vermektedir.

- Zekât ve sadakalara el koyma: Özellikle 2011-2012 yıllarında pek çok din adamı ve dini televizyon kanalları Suriye'de Esed rejimine karşı direniş gösteren halka destek amacıyla zekât, fitre ve bağış yapma çağrısında bulunmuştu. Suriyelilere yapılan zekât ve sadaka gibi bağışların doğrudan veya dolaylı olarak IŞİD'e ve el-Nusra Cephesi'ne gittiği belirtilmektedir.
- Fidyeye: Örgüt yabancı gazetecileri, diplomat ve devlet memurlarını kaçırarak serbest bırakılmaları karşılığında milyonlarca dolar elde etmektedir. IŞİD iki Japon rehine için 200 milyon dolar para talep etmiştir.
- Petrol ve diğer doğal kaynaklar: Örgüt Irak ve Suriye'de irili ufaklı yaklaşık 80 petrol kuyusunu kontrol etmektedir. IŞİD, kontrolündeki petrol kuyularından ayda 2 milyon dolar elde etmektedir.
- Vergi adı altında haraç: Örgüt kontrolündeki bölgelerdeki esnaf, sanayici, çiftçi ve işadamlarından haraç toplamaktadır. IŞİD'in aylık topladığı miktarın 6 milyon dolar olduğu belirtilmektedir.
- Tesislere el koyma: IŞİD'in eline geçen bölgelerdeki hastaneler, alışveriş merkezleri, restoranlar ve elektrik santrallerden milyonlarca dolar kazandığı ifade edilmektedir. Suriye'de elde ettiği bazı bölgelerden Esed rejimine elektrik ve petrol sattığı örnek gösterilebilir.
- Kamu kuruluşlarından elde edilen gelir: Örgüt ele geçirdiği bölgelerde hükümet binalarından ve bankalardan büyük miktarlarda nakit ele geçirmiştir. Örneğin Musul'u kontrol ettiğinde Musul bankasından 420 milyon dolar ve altın elde etmiştir.
- Tarım ve hububattan elde edilen gelir: IŞİD Irak ve Suriye'de çok sayıda ekili tarım arazileri ve çiftliğe el koymuştur. Örgütün hâlihazırda Irak'ın buğday üretiminin üçte birini kontrol ettiği tahmin edilmektedir.⁴⁶

46 Ahmed Muhammed Ebu Zeyd, "داعش" إلى أغنى تنظيم إرهابي في العالم؟، [Bağışlardan Petrol Zenginliğine: IŞİD Nasıl Dünyanın En Zengin Terör Örgütü Oldu?], *Rcss-mideast*, 9 Ekim 2014, Erişim tarihi: 22 Aralık 2014, <http://www.rcssmideast.org/Article/2668/%D9%83%D9%8A%D9%81>.

3.1. IŞİD ve Musul Krizi

IŞİD'in Irak'ın en büyük ikinci kenti Musul'u 10 Haziran 2014 tarihinde ele geçirmesi hem Irak hem bölge açısından tarihi bir olay olarak nitelendirilebilir. IŞİD'in Musul'u kontrol etmekle birlikte tüm kamu kuruluşlarına el koyarak kentteki merkez bankasında bulunan 420 milyon dolar ve külçe altınları ele geçirdiği bildirilmiştir. IŞİD, Irak ordusuna bağlı 30 bin kişilik askeri birliklerin Musul'da olmasına rağmen 1500-2000 kişilik silahlı bir grupla kenti 48 saat içerisinde ele geçirmiştir. IŞİD'den kaçıp Erbil'e sığınan Musul Valisi Etil el-Nuceyfi'nin dönemin İçişleri Bakanlığı Vekili Adnan Esedi ile Musul'un ele geçirilmesinden bir gün önce yaptığı görüşmelerin detayları yayımlanmıştır. Buna göre Vali Etil, Bağdat'a IŞİD tehlikesiyle ilgili tüm detayları paylaşarak Kuzey Irak Kürt Yönetimi'nden Peşmerge gücünün gönderilmesini talep etmiştir. Ancak el-Nuceyfi'nin bu talebi dönemin Başbakanı Maliki tarafından reddedilmiş, Musul'un IŞİD'in eline geçmesi için adeta zemin hazırlanmıştır.

Musul'un denetiminin IŞİD'in eline geçmesi, Irak'ın hem mali hem de insani kaybını ağırlaştırmıştır. IŞİD, Irak ve Suriye'de sözde İslam Devleti'ni ilan etse de, İslamiyet'le bağdaşmayan sayısız eylem gerçekleştirmiş, ağır insan hakları ihlallerine yol açmıştır. IŞİD, Irak'ta ve Suriye'de kutsal mekânlara saldırılar düzenlemiş, cami ve türbeleri yıkmış, Musul'u ele geçirdikten sonra bu kentteki Hz. Yunus Camisi'ni ve Osmanlı valisi Mustafa Paşa tarafından hicri 1057 yılında inşa edilen Hz. Şit Camisi ve türbesini tahrip etmiştir. IŞİD, Ramazan Bayram'ında kontrol ettiği kentlerde bayram namazı kılmayı yasaklamış, Hristiyan ve Yezidileri dinlerini değiştirmeleri için ölümle tehdit etmiştir. IŞİD, kontrol ettiği tüm bölgelerde halka baskı altına almış, şiddet eylemleriyle korku yayarak psikolojik bir savaş uygulamıştır.

Ayrıca IŞİD'in Musul'u ele geçirmesinden sonra Haziran 2014'ten bu yana başta Musul olmak üzere Telafer, Sincar, Mahmur, Selahaddin, Diyale, Tuzhurmatu, Tikrit, Anbar kentlerinden göç etmek zorunda kalanların sayısı 2 milyon 600 bin olarak açıklanmıştır. Dahası IŞİD'in özellikle Sünni Arap bölgelerinde elde ettiği güç dikkate alındığında, bölgede ciddi bir demografik değişime neden olduğu da rahatlıkla ifade edilebilir.⁴⁷ Birleşmiş Milletler Irak'a Yardım Görev Gücü'nün (UNAMI) Irak raporuna göre, 2014 yılının Irak için kanlı bir yıl olarak nitelendirilmiştir. Raporda özellikle Musul'un IŞİD'in kontrolüne geçmesinin ardından terörist eylemler ve saldırılar ne-

---

Irak ordusunun, Musul'da direnemesi güvenlik güçlerinde kurumsallaşmanın sağlanamadığını, etnisite ve mezhebe dayalı yapının başarısız olduğunu göstermiştir.

---

⁴⁷ وزارة الهجرة: ارتفاع عدد النازحين في العراق الى 2.6 مليون نازح [Irak Göçmenler Bakanlığı: Irak'ta Göçmen Sayısı 2.6 Milyona Yükseldi], *Alnajafnews*, 21 Şubat 2015, Erişim tarihi: 21 Şubat 2015, <http://alnajafnews.info/?p=120908>.

ticesinde 11.844 kişinin öldüğü, 17.235 kişinin yaralandığı açıklanmıştır.⁴⁸ IŞİD'in Musul'u ele geçirmesinden önce Irak'ta işsizlik oranı yüzde 12 iken yüzde 25'e kadar yükselmiştir. Gençler arasındaki işsizlik oranının ise yüzde 28'den 38'e yükseldiği belirtilmektedir. Yoksulluk sınırının altında kalan nüfus oranı ise yüzde 19'dan yüzde 30'a çıkmıştır.⁴⁹

3.2. IŞİD Krizinin Türkmenlere Etkileri

Irak'ta enerji zenginliği ve verimli tarım arazileriyle bilinen Türkmen bölgelerinde, IŞİD kriziyle birlikte güvenlik ve göç en önemli sorun haline gelmiştir. IŞİD'in 10 Haziran'dan itibaren Irak'taki ilerleyişi neticesinde Musul'un Telafer ilçesi ve civar köyleri, Selahattin iline bağlı Tuzhurmatu, Süleyman Beg, Yengice, Emirli, Bastamlı, Kerkük'e bağlı Tazehurmatu ilçesi, Tirkalan, Yayçı ve Beşir köyü, Diyale'ye bağlı Karatepe, Hanekin, Sadiye gibi Türkmenlerin yoğunlukta olduğu bölgeler ateş çemberinde kalmıştır.

Bölgelerini terk etmek zorunda kalan Türkmenler hâlihazırda coğrafi olarak Arap ve Kürt bölgeleri arasında sıkışmış durumdadır.

Yukarıda belirtilen Türkmen bölgeleri, IŞİD'in gerçekleştirdiği katliamlarla ve insanlık dramıyla karşı karşıya kalmıştır. Özellikle 20 bin civarında Türkmen nüfuslu olan Emirli nahiyesi, IŞİD'in kuşatmasına karşı 84 gün direnmiştir. Emirli, Şii milis gücü Bedir Tugayları ve İran Devrim Muhafızları'na bağlı Kudüs Gücü'nün desteğiyle kurtarılmıştır. IŞİD'in Musul'u ele geçirmesinin ardından takriben 300 bin Türkmen ülke içerisinde yerlerinden olmuş, 3 bin Türkmen ailesi ise ülkeyi terk ederek Türkiye ve İran'a sığınmak zorunda kalmıştır. Bunların yanında yaklaşık 500 Türkmen ise IŞİD tarafından ve kaldıkları mülteci kamplarının olumsuz şartlarından dolayı hayatını kaybetmiştir. Temmuz ve Ağustos aylarındaki sıcaklık 50 derecenin üzerinde olduğu için her gün 5 ile 10 çocuk yaşamını yitirmiştir.⁵⁰ IŞİD krizi, Türkmenlerin temel sorununun kuzey Irak gibi kendilerine münhasır bir güvenli bölgelerinin olmamasından kaynaklandığını göstermiştir. Nitekim bölgelerini terk etmek zorunda kalan Türkmenler hâlihazırda coğrafi olarak Arap ve Kürt bölgeleri arasında sıkışmış durumdadır.

48 11 نحو 11 ألف شهيد واكثر من 17 ألف مصاب ضحايا العنف في العراق خلال 2014 [Irak'ta 2014 Yılında Şiddet Kurbanı 11 bin Şehit ve 17 bin Yaralı], *Alliraqnews*, 29 Aralık 2014, Erişim tarihi: 11 Ocak 2015, <http://alliraqnews.com/2011-05-01-06-29-29/161337--11-17-2014-.html>.

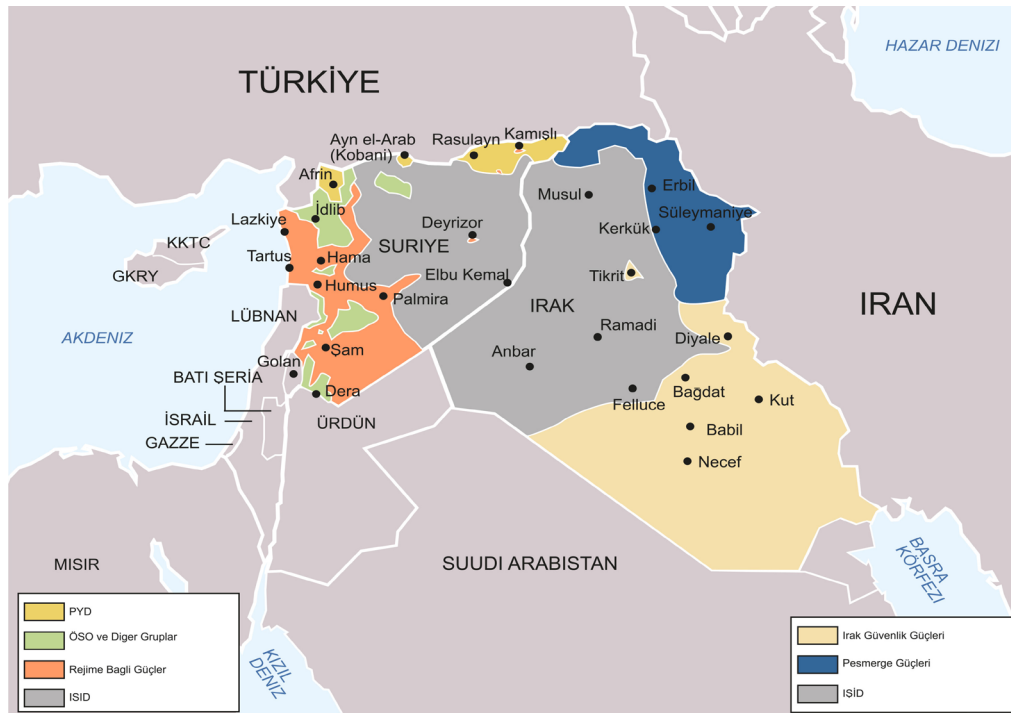
49 Uzman: Irak'ta IŞİD'e Karşı Savaşa Günlük 24 Milyon Dolar Harcanıyor: Ülkede Fakirlik ve İşsizlik Büyük Oranda Arttı], *Ynewsiq*, 10 Ağustos 2014, Erişim tarihi: 10 Ocak 2015, http://ynewsiq.com/index.php?aa=news&id22=6536#.U_W_IMV_utY.

50 Ali Semin'in Aralık 2014-Ocak 2015 döneminde Irak'ta gerçekleştirdiği görüşmeler doğrultusunda edindiği bilgiler.

Musul krizinde, uluslararası toplum Irak'taki insani dramlar karşısında seçici ve ayrımcı bir tavır sergilemiştir. Başta ABD olmak üzere Batılı devletler ve bölge ülkeleri IŞİD'in Ağustos 2014'te Musul'daki Yezidilerin yaşadığı Sincar (Kürtçe Şengal) ilçesine ve Mahmur'a düzenlediği saldırılara ivedilikle tepki göstermiş, ancak aynı dönemde Türkmenlerin maruz kaldığı insan hakkı ihlalleri karşısında benzer bir tutum sergilememiştir. BM ve diğer uluslararası teşkilatlar, 10 Haziran'dan itibaren IŞİD'in denetimindeki Türkmen bölgelerinde yaşanan insani dram karşısında sessiz kalmayı tercih etmiş, Batılı ülkeler Emirli nahiyesinde Türkmenlerin 84 gün boyunca IŞİD tarafından kuşatılmasına tepki göstermemiştir. Gerek bölgesel aktörler gerekse uluslararası toplum, IŞİD kuşatmasındaki Telafer, Tuzhurmatu'ya bağlı Yengice, Bastamlı ve Emirli, Diyale'ye bağlı Karatepe, Hanekin ve Celavla'da Türkmenlerin yaşadığı insani dramın sona erdirilmesi için harekete geçmemiştir. Ancak BM, ABD ve Avrupa Birliği, IŞİD Sincar'a girdikten sonra Yezidi göçmenlere insani yardım göndermeye ve Peşmerge'ye silah desteği sağlamaya başlamıştır. Türkmenlere ise IŞİD'e karşı mücadele etmek için silah desteği sağlanmadığı gibi insani yardım da gönderilmemiştir.

BM ve diğer uluslararası teşkilatlar, 10 Haziran'dan itibaren IŞİD'in denetimindeki Türkmen bölgelerinde yaşanan insani dram karşısında sessiz kalmayı tercih etmiş

Harita 3: Irak ve Suriye’de IŞİD Denetimindeki Bölgeler

İŞİD'in Irak'ta ilerlemesiyle birlikte Türkmenlerin iki büyük tehditle karşı karşıya kaldığı ifade edilebilir. Birincisi kendi bölgelerinden göç etmek zorunda bırakılan Türkmenlerin toprak kaybına uğramasıdır. Diğerisi ise, Türkmenler arasındaki Sünni ve Şii olarak mezhepsel anlamda farklılıkların bazı

İŞİD ile beraber Irak'ta meydana gelen olaylarda Türkmen coğrafyasında demografik yapının daha kapsamlı bir şekilde değişmesi söz konusudur.

bölgelerde ayrışmaya yol açmasıdır. Her ne kadar Türkmenler arasında mezhepsel farklılıklar olsa da Türkmen kimliği üst kimlik olarak kabul edilmektedir. Irak'ta Türkmenlere yönelik yaşanan saldırı ve olayların daha çok Türkmen kimliği üzerinden yapılmaktadır. İŞİD'in Telafer'i ele geçirdikten sonra kentten göç eden Türkmenlerin Kuzey Irak Kürt Yönetimi tarafından Erbil'e girmeleri engellenmiştir. Erbil yönetiminin Kuzey Irak'a girişlerini engellemesi sonucu güneydeki vilayetlere yönelmeleri Türkmenlerin birbirinden kopmasına ve hatta içinde bulundukları mezhepsel farklılık olası bir bölünmeye neden olabilir.

İŞİD ile beraber Irak'ta meydana gelen olaylarda Türkmen coğrafyasında demografik yapının daha kapsamlı bir şekilde değişmesi söz konusudur. Bu tablo yakın gelecekte Türkmen kimliğinin bölünmesine yol açabilir. Irak işgali sonrasında nasıl Arap kimliğinde Şii-Sünni olarak kırıma meydana geldiyse, İŞİD'in Musul'u kontrolünden sonra Türkmenlerin de mezhepsel olarak bölünmesine dönük planlı bir program söz konusu olabilir. Nitekim Türkmenler arasında mezhepsel bir ayrışma gerçekleşirse, bu gelişme Türkmenler açısından önüne geçilemeyecek toplumsal bir bölünmeye yol açabilir.

3.3. İŞİD'in Suriye ve Irak'taki Petrol Yataklarını Denetimi

Suriye krizinin sürüncemede kalmasıyla birlikte genel anlamda bölgede özelde ise Irak'ta İŞİD'in hareket kabiliyeti artmıştır. İŞİD'in Suriye ve Irak'ta kontrol ettiği bölgelerin stratejik öneminin yanı sıra ekonomik ve enerji zengini olduğunu belirtmek gerekir. İŞİD'in Suriye ve Irak'taki ilerleyişine bakıldığında örgütün jeopolitik açıdan önemli, enerji açısından zengin ve barajların bulunduğu bölgeleri öncelikli olarak kontrol etmek istediği anlaşılmaktadır. İŞİD Irak ve Suriye'de günlük 350 bin kapasiteli petrol yataklarına sahiptir. İŞİD sadece Musul bölgesinde yaklaşık 12 petrol sahasını kontrol etmektedir. Diğer yandan Suriye'de ise İŞİD ülke petrolünün yüzde 60'ını oluşturan Deyrizor'u Temmuz 2014'ten beri tamamen kontrol etmektedir. Ayrıca Suriye petrolünün yüzde 40'ını üreten Haseke bölgesindeki petrol sahalarının bir bölümünü elinde tutmaktadır. Haseke'ye bağlı Şaddadi, Cibisa ve Cubeyda petrol yatakları İŞİD'in kontrolündedir. İŞİD, Irak ve Suriye'de elde ettiği petrolü 10 ile 25 dolar arasında enerji kaçakçılarına satmaktadır.

ABD merkezli Enerji Araştırma Kurumu'nun 20 Ekim 2014 tarihinde yayınladığı raporda, İŞİD'in Irak ve Suriye'de kontrol ettiği kuyulardan günlük 50-60 bin varil petrol ürettiği belirtilmektedir. Söz konusu araştırmaya göre İŞİD ürettiği petrolden günlük iki milyon dolar kazanmaktadır. Bu rakam yıllık 800

milyon dolara tekabül etmektedir.⁵¹ IŞİD'in petrolden kazandığı geliri kesmek içinde 30 Ekim'de Kerkük güvenlik güçleri tarafından IŞİD petrolünün ticaretini yapanlara karşı kapsamlı bir operasyon düzenlenmiştir.

BM Güvenlik Konseyi, 12 Şubat 2015'de Rusya'nın önerisiyle hazırlanan bir karar tasarısını görüşerek IŞİD ve el-Kaide bağlantılı örgütlerin petrol kaçakçılığı, yasadışı antika ticareti ve rehinelerden elde ettikleri gelirleri önlemek için tüm üye ülkeler için bağlayıcı kararlar almıştır. Güvenlik Konseyi alınan kararlarda IŞİD, el-Nusra Cephesi ve el-Kaide bağlantılı gruplarla doğrudan ya da dolaylı ticareti kınamış, mevcut BM yaptırımlarının bu gruplarla petrol ve petrol ürünü ticareti yapılmasını yasakladığını hatırlatmış ve buna karışanları yaptırımla tehdit etmiştir. Güvenlik Konseyi ayrıca bütün devletlerin, bu grupların ve araçlarının malvarlıklarını dondurmak zorunda olduklarını vurgulamıştır. BM Sözleşmesi'nin yaptırım içeren 7'nci bölümü kapsamında kabul edilen 2199 sayılı kararla birlikte, başta Türkiye olmak üzere bütün bölge ülkeleri IŞİD'le mücadelede ağır sorumluluklar üstlenmiştir.⁵² Bölge ülkelelerine alınan karar kapsamında atılan adımları dört ay içinde BM'ye rapor etme zorunluluğu da getiren tasarı, özellikle petrol ve petrol ürünleri konusunda önemli kararlardan oluşmaktadır.

3.4. IŞİD'e Karşı ABD Liderliğinde Kurulan Uluslararası Koalisyon

IŞİD'in Musul'u kontrol etmesi ve ülke içerisinde ilerleme kaydetmesinin ardından kentin kuzeybatısındaki Yezidiler'in yaşadığı Sincar'a (Şengal) saldırması ABD'nin bölgede hava operasyonları düzenlemesine yol açmıştır. Sincar ABD'nin Irak'ta IŞİD ile mücadele etmesi açısından adeta bir dönüm noktası olmuştur. Bu sebeple 4 Ağustos 2014 tarihinde Sincar'ı kontrolüne alan IŞİD'e karşı ABD ilk kez 8 Ağustos'ta hava operasyonu düzenlemiştir. 11 Eylül 2014'de Suudi Arabistan'ın Cidde kentinde düzenlenen IŞİD terör örgütü ile mücadele toplantısında çekirdek koalisyonun ilk adımı atılmıştır. 15 Eylül'de ise 30 ülkenin dışişleri bakanları Paris'teki toplantıya katılmıştır. Paris'te kurulan uluslararası koalisyona Fransa, İngiltere, Avustralya, Belçika, Danimarka, Norveç, Kanada ve Almanya katılırken Orta Doğu'dan Mısır, Irak, Lübnan, Ürdün, Katar, Suudi Arabistan, Umman, Bahreyn, Birleşik Arap Emirlikleri destek vermiştir. Türkiye ise Suudi Arabistan'ın Cidde kentinde yapılan toplantıda oluşturulan IŞİD'e karşı mücadeleyi içeren bildiriye imza

---

IŞİD Irak ve Suriye'de günlük 350 bin kapasiteli petrol yataklarına sahiptir. IŞİD sadece Musul bölgesinde yaklaşık 12 petrol sahasını kontrol etmektedir.

---

51 "داعش" يحصل على مليوني دولار يوميًا من بيع النفط [Rapor: IŞİD Petrol Satışından Günlük 2 Milyon Kazanıyor], Al-Quds, 20 Ekim 2014, Erişim tarihi: 20 Aralık 2014, <http://www.alquds.co.uk/?p=238216>.

52 "Unanimously Adopting Resolution 2199 (2015), Security Council Condemns Trade with Al-Qaida Associated Groups, Threatens Further Targeted Sanctions," Erişim tarihi: 12 Şubat 2015, <http://www.un.org/press/en/2015/sc11775.doc.htm>.

atmamış, sadece İncirlik Üssü'nden insani yardım ve lojistik amaçlı uçuşlara izin vermeyi kabul etmiştir. Ankara, söz konusu koalisyona karşı sergilediği tutuma Musul Başkonsolosluğu'nda rehin alınan 49 diplomatının IŞİD'in elinde olmasını gerekçe göstermiştir. IŞİD, elindeki Türk rehineleri 20 Eylül'de serbest bırakmıştır.

ABD Başkanı Barack Obama 11 Eylül 2014 tarihinde IŞİD'le mücadeleye yönelik dört boyutlu bir strateji açıklamış, dört boyutta atılacak adımların tek hedefinin IŞİD'i önce zayıflatmak, daha sonra tamamen etkisiz hale getirmek olduğunu ifade etmiştir. Obama'nın IŞİD'le mücadele stratejisindeki boyutlar:⁵³

- Birinci boyut- IŞİD'e karşı sistematik hava saldırıları.
- İkinci boyut- Sahada teröristlerle mücadele eden güçlere destek.
- Üçüncü boyut- IŞİD'e karşı ekonomik tedbirler, istihbarat paylaşımı ve yabancı savaşçıların katılımının engellenmesi.
- Dördüncü boyut- IŞİD'in tehdit ettiği Müslümanlara ve Hristiyan azınlıklara insani yardım sağlanması.

Obama'nın dört boyutlu bu stratejisiyle birlikte koalisyona katılan ülkeler, Irak'ta IŞİD'le mücadele eden Peşmerge gücüne ve Irak ordusuna silah, askeri malzeme ve eğitim desteği sağlamıştır. Uluslararası koalisyona katılan ülkeler 19 Eylül'de Irak'ta ve 23 Eylül'de Suriye'de operasyonlara başlamıştır. Amerikan Merkez Komutanlığı'ndan (CENTCOM) yapılan açıklamaya göre, Eylül 2014-Ocak 2015 döneminde Irak ve Suriye'de IŞİD hedeflerine 2 binden fazla hava operasyonu düzenlenmiş ve yaklaşık bir milyar dolar harcanmıştır.

⁵³ “Obama: We Will Destroy ISIS,” *Readynews*, 11 Eylül 2014, Erişim tarihi: 15 Ocak 2015, <http://readynews.org/11-09-2014/id18322.html>.

İŞİD’İN YAYILMASI VE GÜÇLENMESİ GENEL TESPİTLER

- İlk aşamada Irak’ta el-Kaide’nin bir uzantısı olarak kurulan, 2006’dan itibaren “Irak İslam Devleti”, 2013’ten itibaren Irak-Şam İslam Devleti (İŞİD) ismini kullanan örgüt güçlendikten ve Suriye’ye doğru yayıldıktan sonra el-Kaide ile bağlarını koparmış ve müstakil hareket etmeye başlamıştır.
- İŞİD’in ortaya çıkışı Esed rejiminin Batılı ülkeler nezdindeki imajını nispeten düzeltirken Irak’ta Şii karşıtlığına dayalı söylemlerle hareket etmesi Şii-Sünni ayrışmasını derinleştirmiştir.
- İŞİD başta Musul olmak üzere Sünni Arap bölgelerini istila ederek bu bölgelerde ciddi bir demografik değişime neden olmuştur.
- İŞİD’in Musul’u ele geçirmesinden itibaren yaklaşık 300 bin Türkmen ülke içerisinde yerlerinden olmuş, 3 bin Türkmen ailesi ülkeyi terk ederek Türkiye ve İran’a kaçmış, 500 Türkmen hayatını kaybetmiştir. İŞİD’in faaliyet alanını genişletmesiyle bölgelerini terk etmek zorunda kalan Türkmenler, coğrafi olarak Arap ve Kürt bölgeleri arasında sıkışmıştır.
- İŞİD Irak’ta Musul bölgesinde Suriye’de ise Deyrizor ve Haseke bölgelerindeki petrol sahalarının bir bölümünü elinde tutmaktadır.
- ABD, İŞİD’le mücadeleye yönelik dört boyutlu bir strateji açıklamış, dört boyutta atılacak adımların nihai hedefinin İŞİD’i önce zayıflatmak, daha sonra tamamen etkisiz hale getirmek olduğunu ifade etmiştir.
- İŞİD, Türkiye’nin istikrarını bozucu terörist eylemlerde bulunabilir. İŞİD’e katılmış Türk uyruklu militanların Türkiye’ye dönünce benzer faaliyetlere yönelme ihtimali vardır.*
- Türkiye’nin İŞİD’in tüm dünyada yadırganan gayrı insani uygulamalarına karşı çıkmasından daha tabii bir şey yoktur. Türkiye’nin, sınırlarının ötesinde yürüttüğü faaliyetler göz önünde bulundurulduğunda İŞİD’e müsamaha ile bakması mümkün değildir.

*İŞİD’in Türkiye’deki faaliyetleri için ayrıntılar için bkz. Ek -2: İŞİD’in Türkiye’deki Faaliyetleri

SONUÇ

ABD sonrası Irak'ta Maliki'nin Şii eksenli politikaları ve giderek otoriterleşmesinin yol açtığı krizler, Suriye'de ise iç savaşın uzaması ve el-Kaide bağlantılı grupların örgütlenmesi bölgede tehlikeli bir güç boşluğu meydana getirmiştir. Bu kaos ortamında başta IŞİD olmak üzere el-Kaide bağlantılı örgütler ve PKK/KCK bölge güvenliğini ve Türkiye'nin milli güvenliğini tehdit eden önemli dinamiklere dönüşmüştür. Suriye iç savaşının yol açtığı sığınmacılar meselesi ise Türkiye açısından giderek ağırlaşan bir külfet halini almıştır. Türkiye, ABD ile ilişkilerin zedelendiği ve AB üyelik sürecindeki ivmenin kaybedildiği bu dönemde Irak-Suriye hattındaki gelişmelerle birlikte Orta Doğu'da zemin kaybetmektedir.

Irak'taki mezhepsel gerilimden beslenerek ortaya çıkan ve Suriye'ye yayılan IŞİD, bu iki ülkede belirli bölgelerdeki fiili hâkimiyetini sürdürmekte, Batılı ülkelerde Esed rejimiyle diplomatik ilişkilerin yeniden tesisi yönünde oluşan kamuoyunu güçlendirmekte ve Türkiye'yi Suriye'deki tutumunda yalnızlaştırmaktadır. Irak ve Suriye'deki güç boşluğu bu ülkelerde PKK/KCK'nın daha rahat faaliyet göstermesine yol açmakta ve bölge genelinde Kürk kökenli siyasi beklentileri artırmaktadır. Çözüm sürecini Suriye'deki PYD yapılanmasını tahkim etmek için kullanan terör örgütü, Türkiye'den dağa çıkardığı çocuk ve gençleri PYD saflarında savaşmak için bu ülkeye götürmeye devam etmekte, IŞİD'le mücadele adı altında Batılı ülkeler nezdinde sempati kazanmaktadır. Bu çerçevede Türkiye'nin kendi sınırları içindeki Kürt sorununu çözmek ve örgütü silahsızlandırmak amacıyla başlattığı çözüm süreci daha büyük engellerin yer aldığı bir ortamda sürdürülmektedir.

IŞİD ve PKK/KCK tehditleri birlikte düşünüldüğünde Suriye ve Irak sınırlarının güvenliğinin artırılmasının öncelikli olarak ele alınmasının gerekli olduğu değerlendirilmektedir. Bu konjonktürde Türkiye'nin Irak'ta iktidara gelen Abadi hükümetiyle birlikte Bağdat merkezi yönetimiyle ilişkilerini geliştirmesi önem arz etmektedir. Bağdat merkezi yönetimiyle ilişkilerin olumlu seyretmesi, Türkiye'nin IŞİD krizinin ardından Irak'ta farklı bölgelere dağılan Türkmenlerin asimilasyonunun engellenmesi için gerektiğinde girişimlerde bulunmasını mümkün kılacaktır. Benzer şekilde, Türkiye'nin krizin seyrine etki edebilmesi açısından Suriye iç savaşının çözümü doğrultusundaki uluslararası girişimlerin dışında kalınmamasının faydalı olacağı ifade edilebilir. Bu kapsamda Türkiye'nin PYD'ye karşı tutumunun bütün Suriye Kürtlerine karşı olmadığının vurgulanması, PYD'nin Suriye Kürtlerini temsil etmediğinin altının çizilmesi terör örgütünün bu ülkedeki faaliyetlerinin meşruiyet kazanmasının engellenmesi için elzemdir.

Irak ve Suriye'deki mevcut şartlar göz önünde bulundurulduğunda, Türkiye'nin tek başına hareket etmesi halinde bölgedeki etkinliğinin sınırlı kalacağını hatırdan çıkarmamak uygun olacaktır. Türkiye'nin Orta Doğu'da insan hakları ve demokrasi ilkelerinin ihyası ve öne çıkarılması yönündeki genel görüşünü uluslararası toplumla birlikte ve uyum halinde gerçekleştirmeye çalışmasının daha ihtiyatlı bir hareket tarzı olacağı şüphesizdir. Bu genel görüşe gölge düşürecek politikaların Türkiye'nin istikameti hakkında şüphelere yol açacağı aşîkârdır. Böyle bir durumun ise Türkiye'yi gerek uluslararası alanda gerek bölgesinde yalnızlaştırabileceği değerlendirilmektedir.

EK - 1

TÜRKİYE’YE SURIYELİ SİĞİNMACI AKINI

Türkiye’ye Suriye’den mülteci akını, 29 Nisan 2011’de çatışmalardan kaçan bir grup Suriye vatandaşının sığınma talebinde bulunmasıyla başlamıştır. Suriye’de yaşanan krizin kısa sürede sonlanacağı ve sığınmacıların ülkelerine döneceğine ilişkin kanaatler dile getirilse de sonuç beklenildiği gibi olmamış, sürece dâhil olan yeni unsurlarla birlikte kriz kalıcı bir hal almıştır. Türkiye, mülteci krizi karşısında “açık kapı” politikasını benimsemiş ve sığınmacıların barınması için yerleşim yerleri kurmuştur. İç savaşın şiddetlenmesiyle Türkiye’ye sığınan Suriyeli sayısı giderek artmıştır. Mart 2015’e gelindiğinde resmi rakamlara göre 1 milyon 700 bin, sivil toplum kuruluşlarının raporlarına göre ise 2 milyonun üzerinde Suriyeli Türkiye’ye sığınmıştır. Bu sayının daha da artması beklenmektedir. Türkiye’nin sığınma talebinde bulunan Suriyelilere karşı imkânlarını seferber ettiği ve üzerine düşen yardımları yapmaya çalıştığı gözlenmektedir. Türkiye’nin sığınmacılar için yaptığı mali harcamalar 5 milyar doları aşmıştır. Ayrıca Türk STK’lar tarafından sığınmacılara 700 milyon dolar civarında destek sağlanmıştır.

Sığınmacıların Statüsü

Türkiye’de Suriyelilerin ülke içindeki statüsüne ilişkin ciddi bir belirsizlik olduğu görülmektedir. Bu konudaki yayınlarda Türkiye’deki Suriyeliler için misafir, mülteci, sığınmacı, göçmen gibi farklı tanımlamalar görmek mümkündür. Oysa bu kavramların hukuki anlamları birbirinden farklı olup, mevcut statüye göre elde edilen haklar da değişmektedir. Ayrımı göstermesi açısından sığınmacı ve mülteci arasındaki temel farkları ortaya koymak faydalı olacaktır. Sığınmacılar kapıdan çevrilememekte, ihtiyaçları karşılanmakta, iade edilememekte, fakat kamplarda bekletilmektedir. Mülteci statüsündekilere ise bunlara ilaveten oturma ve çalışma izni verilmektedir. Ayrıca mülteciler sosyal haklardan da yararlanabilmektedir. Bu konudaki karışıklığın temel sebebi Türkiye’de iltica hakkını bütüncül olarak düzenleyen yasal bir mevzuatın olmamasıdır.

Türkiye, 1951 tarihli Mültecilerin Hukuki Durumuna İlişkin Cenevre Sözleşmesi’ne taraftır. Ancak bu Sözleşme’yi “coğrafi sınırlama” çekincesi ile kabul ettiğinden, Avrupa dışından gelip iltica talep edenlere “mülteci” statüsü tanımamakta, Avrupa dışından gelenlere “geçici sığınma” koruması sağlamaktadır. Türkiye, bu çerçevede, Suriyeli sığınmacılara mülteci statüsü vermemiş ve onları “misafir” olarak tanımlamıştır. Yapılan bu tanımlamanın hukuki bir karşılığı bulunmadığı için Suriyeliler, Ekim 2011 tarihinden itiba-

ren İçişleri Bakanlığı'nın 1994 Yönetmeliği'nin 10. maddesi gereğince “geçici koruma statüsü”ne alınmıştır. Suriyelilerin durumuna ilişkin ilk hukuki düzenleme 30 Mart 2012 tarihli, 62 sayılı “Türkiye’ye Toplu Sığınma Amacıyla Gelen Suriye Arap Cumhuriyeti Vatandaşlarının ve Suriye Arap Cumhuriyetinde İkamet Eden Vatansız Kişilerin Kabulüne ve Barındırılmasına İlişkin Yönerge” olmuştur. Bu yönerge ile Suriyelilerin “geçici koruma” altında oldukları kabul edilmiştir. Asgari uluslararası standartlarla uyumlu olan bu rejim, açık kapı politikası, geri dönmeye zorlamama, bireysel statü belirlemenin yapılmaması, kamplarda barınma ve temel hizmetlerin sunulması gibi ilkeleri içermektedir. Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu ise Nisan 2014’te yürürlüğe girmiştir. Kanun, Türkiye’de bulunan mültecilerin hukuki statüsünü açıklığa kavuşturacak bazı maddeler içermektedir. Ekim 2014’te bu kanuna dayanarak sığınmacılar için Geçici Koruma Yönetmeliği çıkarılmıştır. Yönetmelik, Türkiye’de kendilerine “geçici koruma statüsü” verilen Suriyelilerin bağlı oldukları geçici koruma rejimine bir düzenleme getirmiş, Suriyeli sığınmacıların yasal statüleri, hakları ve alacakları sosyal yardımları netleştirmiştir.⁵⁴

Türkiye’deki Suriyelilerin Genel Durumu

İç savaşın ve çatışmaların Suriye’nin kuzeyine yayılmasıyla sınırı geçen Suriyeli sayısı giderek artmıştır. Irak’ta olduğu gibi Suriye’de de Türkmenler saldırılardan olumsuz etkilenmiş yerleşim yerlerinden göç etmek durumunda kalmıştır. Dünya kamuoyunda Yezidilerin durumu daha fazla dile getirilse de benzer koşullarda Türkmenler de katliamlara maruz kalmış ve zorunlu göçe tabi tutulmuştur. Türkiye’de Suriyeli sığınmacılarla ilgilenmesi için Başbakan Yardımcısı Numan Kurtulmuş görevlendirilmiş, alanda “T.C. Başbakanlık Suriyeli Sığınmacılar Genel Koordinatörlüğü” oluşturmuştur. Ayrıca 20 Eylül 2012 tarihli Başbakanlık Genelgesi ile “Türkiye’de bulunan Suriyeli sığınmacılar konusunda kamu kurumları arasındaki her türlü konunun koordinasyonu ile ilgilenmek üzere” Gaziantep’te görev yapan bir Koordinatör Vali atanmıştır. Bakanlıkların ilgili birimleri bölge içi ve dışında Suriyeliler konusunda faaliyette bulunmaya devam etmektedir.

Türkiye tarafından uygulanan “açık kapı” politikası zamanla “açık sınır” haline dönüştüğü için sınırları geçerek giriş yapan Suriyelilerin kayıtlarını tutmak zorlaşmıştır. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği’nin (BMMYK) Suriyeli mültecilere yönelik uyguladığı bireysel kayıt ve statü be-

⁵⁴ Kemal Kirişçi ve Raj Salooja, “Northern Exodus: How Turkey Can Integrate Syrian Refugees,” *Foreign Affairs*, 16 Nisan 2014, Erişim tarihi: 18 Aralık 2014, <http://www.foreignaffairs.com/articles/141186/kemal-kirisci-and-raj-salooja/northern-exodus>.

lirleme sürecini durdurmasıyla Türkiye'de kamplarının kurulması ve koordinasyonunu Afet ve Acil Durum Koordinasyon Başkanlığı (AFAD) ve Kızılay üstlenmiştir.⁵⁵ Sığınmacıların kayıt işlemleri ve kimlik dağıtımı ise Emniyet Genel Müdürlüğü tarafından koordine edilmektedir. Ancak kayıt işlemlerinin merkezi hale getirilmesi henüz sağlanamamıştır.

Suriyeli sığınmacıların % 13-14'ü 10 ildeki 22 kampta yaşamakta, ama asıl büyük kitle yani en az 1,4 milyonu kamplar dışında yaşamaktadır. Kamplar dışında en yüksek sayıda Suriyelinin yaşadığı şehir 330 bin kişi ile İstanbul'dur. İstanbul'dan sonra 253 bin kişi ile Gaziantep, 240 bin kişi ile Şanlıurfa, 204 bin kişi ile Hatay gelmektedir. Kilis 86 bin, Mardin 78 bin, Adana 61 bin ve Kahramanmaraş 60 bin Suriyeliye ev sahipliği yapmaktadır. Türkiye'nin 11 ilinde ise 10 ile 50 bin arası Suriyeli yaşamaktadır.

Kasım 2014 verilerine göre Türkiye'de bulunan 1 milyon 600 bin civarındaki Suriyeliden 1 milyon 73 bininin kayıt altına alınmıştır. Bu rakamlar, 500 bin üzerindeki Suriyelinin Kasım 2014 başları itibari ile henüz kayıt altına alınmadığını, kayıt altına alınanların oranının %67 düzeyinde kaldığını ve %33 civarında ciddi bir açık olduğunu göstermiştir. Son dönemde bu konuda ciddi bir çaba gösterilmekte ve kayıt altına alınanların sayısı artmaktadır. İçişleri Bakanlığı, kayıtlamanın 2014 sonuna kadar tamamlanması için BMMYK'nin teknik desteği ile yoğun çaba harcamıştır. Kayıtlamada yaşanan sorunun, başlangıçta Suriyelilerin kayıtlanmasının “zaten kısa zamanda geri dönecekleri” düşünülerek “gereksiz” görülmesi, sonrasında ise hem kayıt altına girmek istemeyenler hem de çok yoğun sığınmacı akınının devam etmesi ile kontrolün güçleşmesiyle ilgili olduğu düşünülmektedir. Türkiye'deki Suriyelilerin kayıt altına alınamaması hem krizin yönetimini zorlaştırmakta hem de bizzat sığınmacıların güvenliği ve ihtiyaçlarının makul bir biçimde giderilmesinde sorunlara yol açmaktadır.

Sığınmacıların Temel Sorunları

-Barınma

Gelir durumu ile doğru orantılı olan barınma konusu, sığınmacıların sosyo-ekonomik koşullarına göre değişmektedir. Türkiye'de sığınmacılar kalacakları konutları kendi imkânları ile temin etmektedir. Suriye'de maddi durumu iyi olan ve bu imkânlarını Türkiye'ye taşıyabilenler satın alma veya kiralama yoluyla rahat bir şekilde ikamet etmektedir. Ancak tüm mal varlığını Suriye'de

⁵⁵ “Resettlement, Humanitarian Admission, and Other Forms of Admission for Syrian Refugees 2013/2014 Pledges,” BMMYK, Şubat 2014, Erişim tarihi: 25 Ocak 2015, <http://www.unhcr.org/52d565699.pdf>.

birakan veya maddi durumu yetersiz olan sığınmacılar Türkiye'de çok kötü koşullarda barınmaya devam etmektedir.⁵⁶

Kamp dışında yaşayan Suriyelilerin %74'ü bir ev veya apartman dairesinde, %16'sı harabelerde ve yıkık dökük yerlerde, %10'u ise derme çatma geçici yerlerde yaşamaktadır. Sığınmacıların %32'si bir konutta iki veya daha fazla aile ile birlikte kalmaktadır. Ortalama hane halkı sayısı on bir kişi olarak tespit edilmiştir. Konutlardaki mevcut koşullar açısından bakıldığında Suriyelilerin %58'i yaşadıkları konutun büyüklüğünün, %56'sı rahatlığının, %21'i güvenliğinin, %55'i ise konutlarının iklim koşulları bakımından yeterli ve uygun olmadığını düşünmektedir.

AFAD tarafından yapılan araştırmalar kamp dışında yaşayan sığınmacıların, kamplarda yaşayanlara göre temel gereksinimlere daha fazla ihtiyaç duyduğunu göstermektedir. Kamp dışındaki sığınmacıların %81'i ısınma kaynağının yetersiz olduğunu ifade etmiştir. Soğuk kış günlerine rağmen sığınmacıların konutlarının yarıya yakınında ısıtıcı yoktur. Bu yüzden kış ayları sığınmacılar için oldukça zor geçmektedir. Özellikle sınırdaki şehirlerde yoğun talep nedeniyle konut kiralari yükselmiştir. Kilis ve sınırdaki diğer şehirlerde kira fiyatlarında %100'e varan artışlar yaşanmıştır. Bundan dolayı barınma için uygun olmayan bodrumlar, depolar vb. ek mekânlar da sığınmacılar tarafından kiralanmaktadır. Kamp dışındaki sığınmacıların yaşadığı konutlardaki temel ihtiyaç malzemelerinin niteliksel ve niceliksel olarak ciddi eksiklikleri bulunmaktadır. Barınma olanakları açısından diğer temel sorunlar; çok sayıda sığınmacının küçük konutlarda bir arada yaşaması, banyo ve lavabo yetersizliği, temizlik koşulları, kontratsız kiralamadan kaynaklanan sıkıntılar ve yetersiz ev eşyaları olarak özetlenebilir.

-Dil ve İletişim

Türkiye'deki Suriyeli sığınmacıların en temel sorunlarından biri de Türkçe bilmemeleridir. Türkmen kökenliler hariç sığınmacıların önemli bir kısmı Türkçe konuşamamakta ve en temel ihtiyaçlarını dahi ifade edememektedir. Sığınmacılar dil bilmedikleri için sağlık konusu başta olmak üzere resmi işlemlerde nereye başvuracaklarını da bilememektedir. Bu duruma sosyo-kültürel farklılıklardan kaynaklanan uyum problemleri de eklenince sorun daha da büyümekte ve basit anlaşmazlıklarda bile uzlaşma sağlanamamaktadır. Bu konuda devletin ve STK'ların çalışmalarının yetersiz kaldığı veya çok yavaş

⁵⁶ *The Rising Costs of Turkey's Syrian Quagmire*, International Crisis Group, no.220, 30 Nisan 2014, Erişim tarihi: 22 Ocak 2015, <http://www.crisisgroup.org/~media/Files/europe/turkey-cyprus/turkey/230-the-rising-costs-of-turkey-s-syrian-quagmire>.

işlediği gözlenmektedir. Dil öğrenemeyen sığınmacılar, kendileri için mevcut olan hizmetlere nerede ve nasıl erişim sağlayacakları ile ilgili bilgidir ve bilgilendirmeden yoksun kalmaktadır.

-Sağlık

Türkiye'deki kamplarda kalan tüm sığınmacıların tıbbi tedaviye ücretsiz erişim imkânı vardır. Kamp dışında yaşayan sığınmacılar içinse AFAD tarafından valiliklere gönderilen “Suriyeli Misafirlerin Sağlık ve Diğer Hizmetleri” konulu genelge ile kayıtlı sığınmacıların sağlık hizmetlerine erişimi konusundaki sınırlamaları kaldırılmıştır. Eylül 2013'teki genelgeyle bütün sığınmacılar, hastane ve polis tarafından kaydı yapıldıktan sonra sağlık hizmetlerinden faydalanmaya devam etmiştir.

Kamp dışında yaşayan sığınmacıların sağlık hizmetlerinden yararlanma oranı kampta yaşayanlardan daha düşüktür. Suriyeli sığınmacıların yarıdan fazlası Türkiye'deki sağlık hizmetlerinden faydalanmıştır. Sığınmacıların %82'si aldığı sağlık hizmetinden memnun kaldığını ifade etmiştir. Sağlık Bakanlığı'nın verilerine göre Ekim 2014'e kadar 5,5 milyon muayene işlemi gerçekleştirilmiş, 161 bin ameliyat yapılmış ve 32 bin 854 doğum gerçekleştirilmiştir. Ayrıca hastaneye sevk sayısının 516 bin, hasta yatış sayısının ise 200 bin civarında gerçekleştiği açıklanmıştır.

Sığınmacılarda en sık karşılaşılan sağlık sorunları yüksek ateş, ishal ve cilt problemleridir. Ayrıca sığınmacıların yarıdan fazlasının psikolojik desteğe ihtiyacı vardır. Sığınmacı çocuklar arasında çocuk felci aşısı olmayanların oranı da oldukça yüksektir. Bu durum diğer çocuklar için ciddi bir tehdit niteliği taşımaktadır. Kamp dışında yaşayan Suriyeli kadınların gebelik takibi, çocukların aşılama gibi koruyucu sağlık hizmetlerinden faydalanma oranı da çok düşüktür. Genç kızların taciz ve istismardan dolayı ruh ve sinir hastalıklarına yakalanma riskinin fazla olduğu görülmektedir. Mağduriyet nedeniyle yapılan kısa süreli evliliklerin sonrasında fuhşun yaygınlaşmış olması, cinsel yollarla bulaşan hastalıkların artmasını da beraberinde getirmiştir.

Sığınmacıların sağlık hizmetine erişim oranı ise %65 civarındadır. Sağlık hizmetlerine erişim noktasında en önemli problemlerin başında doktorlarla sağlıklı bir iletişim için dil engeli ve tedavi olduğu halde ilaç alamama gelmektedir. Sığınmacıların %55'i tedavi sonrası ilaç almakta zorlanmaktadır. Düzenli ilaç kullanımı ve takip gerektiren kronik hastalıklarda sağlık hizmetine erişim imkânı daha da zorlaşmaktadır.

-Eğitim

Türkiye'de yabancılar dâhil tüm çocukların ilk ve orta öğrenim görme hakkı, kanunlarla koruma altına alınmıştır. Türkiye'de kamp dışında yaşayan sığınmacı çocuklar devlet okullarına kayıt yaptırabilmektedir. İkamet izni olmayan sığınmacılar ise okullara misafir statüsünde devam edebilmektedir. Buna ek olarak sığınmacı çocuklar STK'lar veya yerel makamlar tarafından desteklenen, gönüllü Suriyeli öğretmenlerin bulunduğu gayri resmi okullara ve kurslara da gidebilmektedir. Ayrıca kamplarda Suriye'deki eğitim müfredatını uygulayan ve Arapça eğitim veren okullar da bulunmaktadır.⁵⁷

Temel ihtiyaçlardan mahrum olan sığınmacıların eğitim konusunu göz ardı ettiği görülmektedir. Türkiye'de bulunan Suriyelilerin % 53'ünden fazlası 18 yaş altındaki çocuk ve gençlerdir. Suriyeli çocukların eğitimi konusunda hem başlangıçta kalıcılığın bu kadar uzayacağı öngörülemediğinden hem de eğitim dilinin Türkçe olmasından kaynaklanan sorunlar yaşanmaktadır. Kamplar içinde durum nispeten iyi olsa da genelde okullaşma %15-20 düzeyinde kalmıştır. Üniversitelerle ilgili olarak ise Yüksek Öğretim Kurumu tarafından alınan karar sonrasında sınırdaki 7 üniversitenin sığınmacıları özel öğrenci statüsünde kayıt etmesine olanak tanınmıştır. İkamet kaydı dahi olmayan sığınmacıların resmi uygulamalardan habersiz olması da önemli bir engel teşkil etmektedir. Sığınmacıların büyük kısmının düşük eğitim seviyesine sahip olması, çocuklarının eğitimi noktasında ailelerinin kayıtsız kalmasına neden olmaktadır. Kamp dışında yaşayan sığınmacıların kamplarda yaşayanlara nazaran eğitim konusunda daha çok problemle karşılaştığı da gözlenmektedir.

Eğitim alanında en temel sorun olarak dil konusu ön plana çıkmaktadır. Dil sorunu %33 oranında eğitim için önemli bir engel teşkil ederken, kırtasiye ihtiyaçları %18 ile bir diğer sorun olarak görülmektedir. Diploma ve sertifika gibi resmi evraklara iç savaş şartları sebebiyle ulaşamaması da aksaklıklara neden olmaktadır. Sığınmacı çocuklara karşı okul ortamında dışlama, yok sayma ve aşağılama gibi durumlarla da sıkça karşılaşmaktadır. Sığınmacıların önemli bir kısmının kalıcı olacakları var sayıldığında eğitim alanında teşvik edici adımların bir an önce atılması ve bu konuda ileriye dönük stratejilerin hazırlanması gerekmektedir.

⁵⁷ Kemal Kirişçi, "Syrian Refugees and Turkey's Challenges: Going Beyond Hospitality," *BROOKINGS*, Mayıs 2014, Erişim tarihi: 17 Ocak 2015, <http://www.brookings.edu/~media/research/files/reports/2014/05/12-turkey-syrian-refugees-kirisci/syrian-refugees-and-turkeys-challenges-may-14-2014.pdf>.

-İstihdam

Türkiye'deki yabancıların çalışmalarını izne bağlayan ve bu yabancılara verilecek çalışma izinleri ile ilgili esasları belirleyen 4817 sayılı Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanun gereğince Suriyelilerin bir işveren yanında işçi olarak veya kendi işyerlerini açarak çalışmaya başlamadan önce izin almaları gerekmektedir. Sığınmacıların çalışma izinleri, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı tarafından belli değerlendirmeler neticesinde verilmekte veya reddedilmektedir. Buna rağmen sığınmacıların büyük bir kısmının hem çalışma izni olmadan hem de sigortasız çalıştığı bilinmektedir. 30 Ocak 2013'te Gaziantep'teki bir fabrikada meydana gelen patlamada iki Suriyelinin hayatını kaybetmesi sonrasında sığınmacılara ilişkin çalışma izni süreci başlatılmıştır. Emniyet'in ikamet izni verdiği Suriye uyruklu yabancıların çalışma izni alabilmesi kolaylaştırılmıştır. İlgili bakanlığın yürüttüğü çalışmalar çerçevesinde sığınmacılara verilen çalışma izni süresi ikamet izni sürelerini aşmayacak olup, durumu uygun bulunan Suriyeliler değerlendirme kriterlerine tutulmadan çalışma izni alabilmektedir. Suriyelilerin çalışma izni başvurularını kolaylaştırmak için diğer yabancılar için aranan kriterlerin de aranmadığı gözlenmektedir.

Suriyelilerin büyük bir kısmının Türkiye'ye kaçak yollarla girmiş olması, ikamet izinlerinin bulunmaması, istihdam edildikleri sektörlerin geçici işlerden oluşması, işverenlerin ucuz emek talebi, çalışma izni almanın külfetli olması, sığınmacıların yasal prosedürlerden habersiz olması bu konudaki başlıca problemler olarak öne çıkmaktadır. Bir diğer önemli sorun da sığınmacıların piyasanın oldukça altında ücretlerle ucuz iş gücü olarak çalıştırılmasıdır. Sığınmacılar tarım, inşaat, tekstil ve endüstriyel sektörlerde ucuz iş gücü olarak çalıştırılmaya devam etmektedir. Suriyeli sığınmacıların meslek dağılımına bakıldığında erkeklerin %18'inin kadınların ise %87'sinin herhangi bir mesleğinin olmadığı bilinmektedir. Genel olarak sığınmacıların çok küçük bir kısmının profesyonel meslek sahibi olduğu görülmektedir. Bundan dolayı geçimini sağlamak zorunda olan sığınmacılar bulabildikleri her türlü işte ücretle bakmadan çalışmaktadır. Sığınmacıların her türlü işte düşük ücretle ve sigortasız çalışması, iş gücünü ve ücret seviyesini olumsuz etkilemiştir. Bu durum da yerel halkta endişeye neden olmaktadır.⁵⁸ Bu noktada sığınmacıların istihdamı konusunda gerekli düzenlemelerin bir an önce yapılması önem arz etmektedir.

⁵⁸ "Türk Kamuoyunun Sığınmacılara Yönelik Bakış Açısı," *EDAM*, Ocak 2014, Erişim tarihi: 2 Şubat 2015, <http://edam.org.tr/Media/IcerikFiles/12/EdamAnket2014.1.pdf>.

Suriyeli Sığınmacıların Türkiye'ye Etkileri

-Toplumsal Etkiler

Türkiye'deki Suriyeli sığınmacılar açık bir şekilde topluma uyum sorunu yaşamaktadır. Sığınmacılar ile yerel halk arasında farklı dil, kültür ve yaşam tarzından kaynaklanan sorunlar yerel halkın tepkisinin en önemli nedenleri olarak öne çıkmaktadır. Ayrıca, çok eşliliğin ortaya çıkması, buna bağlı boşanmaların artması, kadın ve çocuk istismarının yaşanması, bazı şehirlerde etnik ve mezhepsel kutuplaşmaları körüklemesi ve çarpık yapılaşma ortaya çıkan toplumsal etkiler arasında gösterilebilir. Ayrıca sınırdaki illerde “Suriyeli gelin” meselesi yüzünden boşanmalar da artmış durumdadır. Araştırmalara göre sınır illerindeki boşanmaların yaklaşık %20'si Suriyeliler nedeniyle gerçekleşmektedir.

Sığınmacıların yarattığı bir diğer sosyal problem çocuk işçiliğidir. Suriyeli çocuklar çeşitli dükkânlarda çırak ve üretim yapan fabrikalarda ucuz işgücü olarak çalıştırılmaktadır. Bazı sınır illerinde yaşanan bir diğer kaygı demografik değişimin yaşanması ve bunun yarattığı güvensizlik hissidir. Sınırdaki illerde yaşayan yerel halk, kendi şehirlerinde azınlık durumuna düştükleri hissi içindedir. Suriyeliler sınırdaki şehirlerde hassas demografik yapıyı değiştirmekte ve bu da yerel halk arasında güvensizlik hissi oluşturmaktadır.

-Ekonomik Etkiler

Uluslararası toplumun mali yardımlarda yetersiz kaldığı Suriyelilerin tüm ihtiyaçlarının Türkiye tarafından karşılanması, konunun iktisadi boyutunun gündeme gelmesine neden olmuştur. 2011 yılının Nisan ayından, 2015 yılının Mart ayına dek Suriyeli sığınmacılara yapılan yardım miktarı 5 milyar doları geçmiştir. Bu rakama, Suriyeli sığınmacılara sınır ötesinde STK'lar aracılığıyla yapılan yardım eklendiğinde, Türkiye'nin Suriyeliler için yaptığı harcamaya miktarı daha büyük meblağlara ulaşmaktadır. Kamp dışında şehirlerde yaşayan bir milyondan fazla Suriyelinin devlet bütçesine getirdiği yük konusunda, kapsamlı bir araştırma henüz yapılmamıştır.

Suriyelilerin ekonomik alandaki etkilerine genel olarak bakıldığında risk ve fırsatlar iç içe geçmiştir. Suriyelilerin genelde Türk ekonomisine özelde ise yerel ekonomiye belli açılardan etki etmektedir. Sığınmacıların şehirlerde yarattığı ortak etki kiraların artışıdır. Bu durum ev sahipleri açısından fırsat yaratırken, kiracılar için sıkıntı oluşturmaktadır. Ayrıca sınır illerinde hayat pahalılığı da ortaya çıkmıştır. Talep arttıkça temel gıda maddeleri, ev fiyatları yükselmiştir. Bu nedenlerle sınır illerinde enflasyon oranı, Türkiye ortalama-

sının üzerinde çıkmaktadır. Makroekonomik açıdan bakıldığında, Suriyelilerin genel bütçe ve işsizlik rakamlarına da etkisi olduğu görülmektedir. İç savaş öncesinde de sınır illerinde görülen kaçakçılığın kriz ile beraber miktarı ve boyutu artmıştır. Suriyelilerin sanayide, tarımda ve küçük çaplı işletmelerde kaçak yollarla ucuz işgücü olarak çalıştırılması da yerel halkta tepkiye neden olmaktadır. Yerel halk iş fırsatlarının ellerinden alındığı şeklinde bir düşünceye sahiptir. Türk toplumunun özellikle ekonomiye gelen yükü önemsendiği anlaşılmaktadır. Hacettepe Üniversitesi tarafından yapılan bir araştırmaya göre halkın % 70'i, Türk ekonomisinin sığınmacılardan dolayı zarar gördüğü görüşündedir. Bunu takiben % 61'i ise Türkiye'de yoksullar varken Suriyelilere yardım yapılmasına tepki göstermektedir.⁵⁹

-Güvenlik Etkileri

Türkiye'de Suriyeli sığınmacılar konusunun güvenlik boyutunun ihmal edilmemesi ve dikkatle incelenmesi gerekmektedir. Suriyeli sığınmacıların oluşturabileceği en ciddi güvenlik riski yerel halk arasında var olan tepkinin bir kışkırtma neticesinde şiddet içeren kitlesel tepkiye neden olmasıdır. Ufak çapta asayiş olayları neredeyse bütün sınır illerinde yaşanmaktadır. Mevcut sürecin devamı durumunda Gaziantep ve Kahramanmaraş'ta 2014 Temmuz ayında yaşanan olaylar diğer sınır illerinde de görülebilir. Yerel halktan gelen tepkilerin en tehlikeli sonucu ise Suriyelilerin örgütlenerek kendi adalet ve güvenliklerini sağlama ihtiyacı hissetmesidir. Suriyelilerin örgütlenmesi iki toplumun giderek kutuplaşmasına ve ufak çapta çatışmalara neden olmaktadır.

Türkiye'deki vatandaşların en büyük korkularından biri kendilerini terör saldırılarına açık hissetmesidir. Suriyeliler arasında provokasyon çıkartmak ya da Türkiye'yi cezalandırmak isteyen kişilerin olabileceği düşüncesi yerleşmiştir. Suriyeliler arasında rahatlıkla Esed rejimine çalışan kişiler, IŞİD militanları ya da PKK/KCK'lı teröristlerin olabileceği korkusu hâkimdir. Nitekim Cilvegözü ve Ceylanpınar sınır kapısındaki patlamalar ve Mayıs 2013'de Reyhanlı'daki bombalı saldırılar, sığınmacılar ile birlikte gelen yasadışı grupların, sınır ve iç güvenliğe oluşturduğu tehdide işaret etmektedir. Sığınmacıların karıştığı adli vakaların veya terör eylemlerin yaşanması ise tüm Suriyelilere bakışı önemli ölçüde değiştirebilir. İleride daha büyük güvenlik risklerini beraberinde getirebileceğinden bu durumun dikkatle takip edilmesi gerekmektedir.

⁵⁹ Murat Erdoğan, "Türkiye'deki Suriyeliler: Toplumsal Kabul ve Uyum," *HUGO*, Kasım 2014, Erişim tarihi: 22 Ocak 2015, <http://www.hugo.hacettepe.edu.tr/HUGO-RAPOR-TurkiyedekiSuriyeliler.pdf>.

Suriyeli sığınmacıların kenar mahallelerde bir arada yaşamlarını sürdürmesi uyum sürecini zorlaştırmakta ve orta ve uzun vadede güvenlik sorunlarının doğmasına neden olmaktadır. Sığınmacıların zor koşullar altında yaşıyor olmaları her türlü suç ve şiddet ortamının doğup gelişmesi açısından da uygun koşullar sunmaktadır. Eğitim almamış, düşük gelir seviyesine sahip, dışlanmışlık hissi içinde kimlik bunalımı yaşayan gençlerin ileriki dönemde pek çok suçun kaynağını oluşturacağı ve uzun vadede yeni güvenlik risklerinin ortaya çıkmasına neden olacağı söylenebilir.

EK – 2

İŞİD'İN TÜRKİYE'DEKİ FAALİYETLERİ

Suriye'deki iç savaş ve Irak'ta yaşanan kriz Türkiye açısından önemli ekonomik, güvenlik ve toplumsal sorunların da ortaya çıkmasına neden olmuştur. Türkiye sınırındaki istikrarsızlık ve çatışmaların en önemli sonuçlarından biri de İŞİD'in bölgede güçlenmesidir. İŞİD'in etkinliğini artırması Türkiye'nin milli güvenliği açısından doğrudan bir tehdit unsuru oluşturmaktadır. Türkiye'yi militan temin edebileceği ve lojistik destek alabileceği bir ülke olarak gören İŞİD, 2013 yılına kadar Türkiye'yi doğrudan hedef alan söylem ve eylemlerden uzak durmuştur. Irak ve Suriye'de hâkimiyetini güçlendiren stratejik noktaları işgal eden örgüt, Türkiye'yi açıktan tehdit etmeye başlamıştır.⁶⁰ Türkiye karşıtı eylemlerini artıran örgüt, Türkiye'nin Musul Başkonsolosluğu'nu 11 Haziran 2014 tarihinde basmış ve Başkonsolos ile 48 personeli rehin almıştır. Türk toprağı sayılan konsolosluğu askerî karargâha dönüştüren örgüt, 49 rehineyi 101 gün rehin olarak tutmuştur.⁶¹

Türkiye'nin Batı ile ilişkilerinden rahatsız olduğunu dile getiren İŞİD, Türkiye'ye yönelik tehditlerini 2014 yılında artırarak sürdürmüştür. Reyhanlı, Niğde, Ceylanpınar saldırıları ve Şanlıurfa'da bomba yüklü bir aracın ele geçirilmesinden örgütün Türkiye içinde eylem yapabilme kapasitesine sahip olduğu anlaşılmaktadır. İŞİD'in Türkiye'deki saldırıları örgütün mezhep temelli çatışmaları Türkiye'ye taşıyacağı yönündeki endişeleri de artırmıştır. İŞİD saldırıları ve tehditleri sonrasındaki gelişmeler üzerine harekete geçen Türkiye'nin örgüte karşı sıkı tedbirler almaya başladığı görülmektedir. Bu çerçevede İŞİD'in terör örgütü listesine eklendiği, ABD ve Avrupa Birliği ile işbirliği yapılarak Suriye'ye geçmeye çalışan yabancı militanların gözaltına alındığı, sınırdaki silah ve mal kaçakçılığını önlemek üzere operasyonlar gerçekleştirildiği gözlenmiştir. Nitekim Şubat 2015'te Türkiye'de İŞİD'e üyelikten ilk kez bir Türk vatandaşı tutuklanmıştır.⁶²

İŞİD'in güçlenmesi Suriye halkı nezdinde Esed rejiminin toplumsal tabanının güçlenmesine neden olmaktadır. İŞİD ayrıca Türkiye'nin Suriye politikası bağlamında Esed rejiminin uluslararası meşruiyetinin artmasını da sağlamış-

60 "İŞİD'den Türkiye'ye Süleyman Şah Tehdidi," *Radikal*, 22 Mart 2014, Erişim tarihi: 5 Şubat 2015, http://www.radikal.com.tr/dunya/isidden_turkiyeye_suleyman_sah_tehdidi-1182667.

61 "Rehineler Serbest, Türkiye İŞİD'e Karşı Koalisyonla Katılacak mı?," *BBC*, 20 Eylül 2014, Erişim tarihi: 22 Ocak 2015, http://www.bbc.co.uk/turkce/haberler/2014/09/140920_canli_musul_isid_rehineler_serbest.

62 "İŞİD Üyelğine Türkiye'de İlk Tutuklama," *Milliyet*, 4 Şubat 2015, Erişim tarihi: 22 Şubat 2015, <http://www.milliyet.com.tr/isid-uyeligine-turkiye-de-ilk-gundem-2008407/>.

tır. Batı kamuoyunda Suriye gündeme geldiğinde artık esas tehdit olarak rejimden ziyade IŞİD öne çıkmaktadır. Batı kamuoyunda IŞİD'in güçlenmesinin nedenleri arasında savaşçıların Türkiye üzerinden Suriye'ye geçerek örgüte katıldığı iddiaları sıklıkla dile getirilmektedir. Bu iddialar dile getirilirken, sınırdan geçişlere yönelik yeterli tedbirleri almadığı için Türkiye'ye karşı eleştirel bir dil kullanılmaktadır. Hatta örgüte katılan Türk vatandaşlarını anlatan haberler üzerinden IŞİD ile Türkiye arasında bağlantı olduğunu savunan analizlere de yer verilmektedir. IŞİD'e karşı Suriye'nin kuzeyinde ilk operasyonu Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK) düzenlemiştir. TSK, Türkmenleri korumak amacıyla havadan ve karadan IŞİD mevzilerini vurmuştur. Yabancı militanların Suriye'ye ulaşmasında son aşama olarak değerlendirilen Türkiye, koridor ülke konumunda bulunmaktadır.

IŞİD'in Türkiye'yi Koridor Olarak Kullanma Çabası

Suriye ile Irak'ta işgal ettiği petrol kuyuları, sınır kapıları ve bankalar üzerinden milyar dolarlık servete ulaşan IŞİD, Türkiye'ye açılan sınır kapılarını ve Türkiye sınırını kontrol etmeye yönelmiştir. Savaşçıların ağırlığı Iraklılar ile Suriyelilerden oluşan örgüte yaklaşık 81 farklı ülkeden katılım olmuştur. Savaşçı sayısı her geçen gün artan örgütün yabancı militan sayısı 25 bine yaklaşmıştır ve örgüt bünyesinde Türk vatandaşlarının da bulunduğu basına yansımıştır. Türkiye en uzun kara sınırına sahip olduğu güney hattındaki istikrarsızlık ve çatışmalardan kaynaklanan çok boyutlu güvenlik riskleri ile karşı karşıya gelmiştir. IŞİD'in Irak ve Suriye'de kontrol ettiği bölgelerin çoğu sınırda ya da sınıra yakın bölgelerdedir. Türkiye-Suriye arasındaki sınır kapılarından bazıları örgütün kontrolündedir. Bundan dolayı IŞİD militanlarının Türkiye'ye giriş-çıkışları ve sınır boyunca kaçakçılık, insan ticareti, radikalizm gibi suçlar artmıştır. Sınır kapılarını kontrol eden örgütün Türkiye'den savaşçı devşirmesi kolaylaşmıştır. Afganistan'daki Taliban örgütünün Pakistan-Afganistan sınırındaki Veziristan'da hayat bulduğunu bilen örgüt Suriye-Türkiye sınırında kendine güvenli bir alan oluşturmaya çalışmaktadır. Bu sayede örgütün, Esed rejimi değişse bile Türkiye-Suriye sınırında varlığını sürdürebileceği tahmin edilmektedir.

IŞİD'in ilerleyişinden rahatsız olan Batı, örgütün Türkiye sınırındaki adımlarını yakından takip etmektedir. ABD gibi Avrupa Birliği de Türk hükümetinden sınırları 'sıkı' tutmasını talep etmektedir.⁶³ Savaştığı cepheler artan IŞİD'in daha fazla savaşçıya ihtiyaç duyduğu görülmektedir. Bu nedenle örgüt geçmi-

63 "How Does ISIS Fund Its Reign of Terror?," *Newsweek*, 6 Kasım 2014, Erişim tarihi: 14 Ocak 2015, <http://www.newsweek.com/2014/11/14/how-does-isis-fund-its-reign-terror-282607.html>.

şe nazaran daha kolay bir katılım süreci uygulamaktadır. Türkiye sınırlarında rahat hareket eden IŞİD'in son aylarda militan sayısını 6 bin artırdığı iddia edilmiştir. Örgüt sosyal medya üzerinden farklı dillerde yürüttüğü propagandalarda yabancı savaşçıları öne çıkarmakta ve katılımı teşvik etmektedir.

Türkiye, sınır kontrolleri konusunda güvenlik önlemlerini artırmıştır. Türkiye-Suriye sınır kapıları, IŞİD tarafından ele geçirilmesi durumunda kapatılmaktadır. Halen IŞİD tarafından kontrol edilen Cerablus ve Telabyad'ın karşısında yer alan Karkamış ve Akçakale sınır kapıları Türkiye tarafından kapatılmıştır. Sınırdaki IŞİD'in kontrol ettiği bölgelerin karşısında Türk Silahlı Kuvvetleri tarafından güvenlik önlemleri alınmaktadır. IŞİD'in olası saldırı ihtimaline karşı güvenlik güçleri sınır hattındaki devriye görevlerini sıklaştırmış, sınır hattındaki önlemlere ek olarak Gaziantep ve Şanlıurfa'da hâkim noktalara konuşlandırılan radar üsleri 24 saat alan taraması yapmaya başlamıştır. IŞİD'e karşı sınırda artırılan önlemlere ek olarak Türkiye içinde de örgüte yönelik operasyonlar gerçekleştirilmektedir. Son dönemde Türkiye üzerinden Suriye tarafına geçmeye çalışan onlarca kişi suça karışmamışlarsa ülkelerine iade edilmiş, suça karışmış ise yargılanmıştır.

Türkiye açısından asıl tehlikenin Suriye'de savaşan Türklerin eve dönmesinin ardından ortaya çıkacağı düşünülmektedir. Suriye'deki iç savaşta yetiştirilip örgüt içi eğitimden geçen militanların Türkiye'de de örgütle bağlantılarının devam edeceği öngörülmektedir. Geçmişte Afganistan'daki savaşın ardından ülkelerine dönen savaşçılar tehdit unsuru olmuştur. 1990'lı yıllarda Ceza-yir'deki iç savaşta yer alanların büyük bir kısmını Afganistan'dan dönenler oluşturmuştur. Suriye iç savaşında eğitilerek radikalleştirilen ve asimetrik savaş deneyimi kazanan Türklerin savaş sonrası Türkiye'ye döndüğünde aynı sorunların yaşanması muhtemeldir.

KAYNAKÇA

Ahmed, Hevidar. "KNC Leader: Syrian Kurds are Disappointed by PYD's Actions." Abdülhekim Beşar'la Söyleşi, *Rudaw*, 1 Ağustos 2012, Erişim tarihi: 5 Mart 2015, <http://www.rudaw.net/english/interview/5030.html>.

أحمد طعمة رئيساً للحكومة السورية المؤقتة, [Ahmed Toma Suriye Geçici Hükümeti Başkanı Oldu], *Al-İttihat*, 15 Aralık 2013, Erişim tarihi: 25 Aralık 2014, <http://www.alittihad.ae/details.php?id=86578&y=2013>.

Akın, Arda. "Esad'dan 3 Yeni PKK Kampı." *Hürriyet*, 28 Temmuz 2012, Erişim tarihi: 24 Şubat 2014, <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/21086011.asp>.

عشائر الأنبار تعلن انتهاء مهلتها لحكومة بغداد [el-Anbar Aşiretleri Bağdat Hükümetine Verdiği Sürenin Dolduğunu İlan Etti], *Skynewsarabia*, 28 Aralık 2013, Erişim tarihi: 25 Aralık 2014, <http://www.skynewsarabia.com/web/article/509286/>.

Başer, Hacer. "Moskova'da Suriye İçin Toplandılar." *Anadolu Ajansı*, 29 Ocak 2015, Erişim tarihi: 29 Ocak 2015, <http://www.aa.com.tr/tr/haberler/457617--moskovada-suriye-icin-toplandilar>.

نص إتفاق الدوحة لإنشاء الائتلاف الوطني لقوى الثورة والمعارضة السورية [Doha'da Kurulan Suriye Muhalif ve Devrimci Ulusal Koalisyonu'nun Anlaşma Metni], *All4syria*, 11 Kasım 2012, Erişim Tarihi: 12 Aralık 2014, <http://all4syria.info/Archive/58917>.

Ebu-Haniye, Hasan. الدولة الإسلامية والقاعدة: في جنود الخلاف [Ayrışmanın Temelindeki İslam Devleti ve el-Kaide], *Arabi21*, 17 Ağustos 2014, Erişim tarihi: 9 Şubat 2015, <http://arabi21.com/story/769616/>.

Erdoğan, Murat. "Türkiye'deki Suriyeliler: Toplumsal Kabul ve Uyum." *HUGO*, Kasım 2014, Erişim tarihi: 22 Ocak 2015, <http://www.hugo.hacettepe.edu.tr/HUGO-RAPOR-TurkiyedekiSuriyeliler.pdf>.

"Fransız Senatör: PKK terör listesinden çıkarılsın." *BestaNûçe*, 16 Ocak 2015, Erişim tarihi: 8 Mart 2015, <http://www.bestanuce1.com/164681/fransiz-senator-pkk-teror-listesinden-cikarilsin>.

"Halid Hoca SMDK'nın Yeni Başkanı Seçildi," *Anadolu Ajansı*, 5 Ocak 2015, Erişim tarihi: 5 Ocak 2015, <http://www.aa.com.tr/tr/dunya/445075--halid-hoca-smdknin-baskani-secildi>.

Harari, Michal. "Status Update: Shi'a Militias in Iraq." *Institute for the Study of War (ISW)*, 16 August 2010, Erişim tarihi: 10 Mart 2015, http://www.understandingwar.org/sites/default/files/Backgrounder_ShiaMilitias.pdf.

“How Does ISIS Fund Its Reign of Terror?.” *Newsweek*, 6 Kasım 2014, Erişim tarihi: 14 Ocak 2015, <http://www.newsweek.com/2014/11/14/how-does-isis-fund-its-reign-terror-282607.html>.

وزارة الهجرة: ارتفاع عدد النازحين في العراق الى 2.6 مليون نازح [Irak Göçmenler Bakanlığı: Irak'ta Göçmen Sayısı 2.6 Milyona Yükseldi], *Alnajafnews*, 21 Şubat 2015, Erişim tarihi: 21 Şubat 2015, <http://alnajafnews.info/?p=120908>.

نشأة الدولة الإسلامية في العراق والشام [Irak-Şam İslam Devleti'nin Kuruluşu], *Chahednews*, 13 Kasım 2014, Erişim tarihi: 15 Aralık 2014, <http://chahednews.com/article/37152/>.

11 ألف شهيد وأكثر من 17 ألف مصاب ضحايا العنف في العراق خلال 2014 [Irak'ta 2014 Yılında Şiddet Kurbanı 11 bin Şehit ve 17 bin Yaralı], *Alliraqnews*, 29 Aralık 2014, Erişim tarihi: 11 Ocak 2015, <http://alliraqnews.com/2011-05-01-06-29-29/161337--11-17-2014-.html>.

“İŞİD'den Türkiye'ye Süleyman Şah Tehdidi.” *Radikal*, 22 Mart 2014, Erişim tarihi: 5 Şubat 2015, http://www.radikal.com.tr/dunya/isidden_turkiyeye_suleyman_sah_tehdidi-1182667.

“İŞİD Üyeliğine Türkiye'de İlk Tutuklama.” *Milliyet*, 4 Şubat 2015, Erişim tarihi: 22 Şubat 2015, <http://www.milliyet.com.tr/isid-uyeligine-turkiye-de-ilk-gundem-2008407/>.

المقاومة الإسلامية عصائب أهل الحق البرنامج السياسي [İslami Direnişçi Asaib el-Hak'ın Siyasi Programı], <http://ahlualhaq.com/index.php/permalink/3125.html>.

من قاعدة بلاد الرافدين إلى داعش.. كرونولوجيا تحليلية [Kaidet el-Cihad fi Bilad el-Rafideyn'den DAİŞ'e Kronolojik Analiz], *Al-Araby*, 9 Ağustos 2014, Erişim tarihi: 11 Kasım 2014, <http://www.alaraby.co.uk/opinion/2014/8/9/>.

قرار الامم المتحدة بشأن الكيماوي 2118 [Kimyasal Silahlar Hakkında Birleşmiş Milletler'in 2118 Sayılı Kararı'nın Tam Metni], *State*, 27 Kasım 2013, Erişim tarihi: 11 Ocak 2015, <http://photos.state.gov/libraries/syria/982645/wp-pdfs/SC2118Ar.pdf>.

Kirişçi, Kemal ve Raj Salooja. “Northern Exodus: How Turkey Can Integrate Syrian Refugees.” *Foreign Affairs*, 16 Nisan 2014, Erişim tarihi: 18 Aralık 2014, <http://www.foreignaffairs.com/articles/141186/kemal-kirisci-and-raj-salooja/northern-exodus>.

Kirişci, Kemal. "Syrian Refugees and Turkey's Challenges: Going Beyond Hospitality." *BROOKINGS*, Mayıs 2014, Erişim tarihi: 17 Ocak 2015, <http://www.brookings.edu/~media/research/files/reports/2014/05/12-turkey-syrian-refugees-kirisici/syrian-refugees-and-turkeys-challenges-may-14-2014.pdf>.

Knights, Michael. "The Evolution of Iran's Special Groups in Iraq." *CTC Sentinel*, Cilt: 3 Sayı: 11-12 (Kasım 2010): 12-16.

Knights, Michael. "The Iraqi Security Forces: Local Context and the US Assistance." *The Washington Institute for Near East Policy*, Haziran 2011, Erişim tarihi: 12 Şubat 2015, <http://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/the-iraqi-security-forces-local-context-and-u.s.-assistance>.

"Kürt Aydınların PYD İsyanı." *Al Jazeera*, 5 Mayıs 2014, Erişim tarihi: 2 Mart 2015, <http://www.aljazeera.com.tr/haber/kurt-aydinlari-pyd-isyani>.

Lasseter, Tom. "Kurds in Iraqi Army Proclaim Loyalty to Militia." *Knight Ridder Newspapers*, 28 Aralık 2005, Erişim tarihi: 10 Şubat 2015, <http://www.rense.com/general69/kirds.htm>.

Lewis, Jessica D. *Al-Qaeda in Iraq Resurgent: The Breaking the Walls Campaign, Part I*. Institute for the Study of War (ISW), Middle East Security Report 14, September 2013.

المالكي يزور الرمادي ويلتقي عشائر الأنبار [Maliki Ramadi'yi Ziyaret Etti ve Anbar'daki Aşiretlerle Görüştü], *Alarabiya*, 15 Şubat 2014, Erişim tarihi: 15 Şubat 2015, <http://www.alarabiya.net/ar/arab-and-world/2014/02/15/>.

"الملا كريكار مقبوض عليه فور دخوله كردستان العراق" [Mela Krikar Irak Kürdistan'ına Girdiği Anda Yakalanacaktır], *Elaph*, 10 Şubat 2015, Erişim tarihi: 15 Şubat 2015, <http://www.elaph.com/Web/News/2015/2/981976.html>.

دي ميستورا يأمل في تعاون جميع الأطراف لدعم مقترحه [de Mistura Bütün Tarafların Önerisine Destek Vereceğini Ümit Ediyor], *Al-Watan*, 11 Şubat 2015, Erişim tarihi: 14 Şubat 2015, <http://www.alwatan.sy/view.aspx?id=27702>.

Muhammed Ebu Zeyd, Ahmed. "كيف تحول "داعش" إلى أغنى تنظيم إرهابي في العالم؟ : من التبرعات إلى النفط [Bağışlardan Petrol Zenginliğine: IŞİD Nasıl Dünyanın En Zengin Terör Örgütü Oldu?], *Rcssmideast*, 9 Ekim 2014, Erişim tarihi: 22 Aralık 2014, <http://www.rcssmideast.org/Article/2668/%D9%83%D9%8A%D9%81>.

“Obama: We Will Destroy ISIS.” *Readynews*, 11 Eylül 2014, Erişim tarihi: 15 Ocak 2015, <http://readynews.org/11-09-2014/id18322.html>.

Oğuz, Gamze Türkoğlu. “Suriye’yi İran ve Rusya Ayakta Tutuyor.” *Anadolu Ajansı*, 30 Aralık 2014, Erişim tarihi: 15 Mart 2015, <http://www.aa.com.tr/tr/haberler/442974--suriyeyi-iran-ve-rusya-ayakta-tutuyor>.

Phillips, David L. “Remove the PKK From the Terror List.” *Huffington Post*, 21 Mayıs 2013, Erişim tarihi: 12 Mart 2015, http://www.huffingtonpost.com/david-l-phillips/pkk-terror-group-status_b_3289311.html.

“PKK, terör listesinden çıkarılabilir.” *Hürriyet*, 20 Ağustos 2014, Erişim tarihi: 10 Mart 2015, <http://www.hurriyet.com.tr/avrupa/27038943.asp>.

“PYD’den Rakiplerine Engel.” *Al Jazeera*, 25 Nisan 2014, Erişim tarihi: 3 Mart 2015, <http://www.aljazeera.com.tr/haber/pydden-rakiplerine-engel>.

تقرير: “داعش” يحصل على مليوني دولار يوميًا من بيع النفط [Rapor: IŞİD Petrol Satışından Günlük 2 Milyon Kazanıyor], *Al-Quds*, 20 Ekim 2014, Erişim tarihi: 20 Aralık 2014, <http://www.alquds.co.uk/?p=238216>.

“Rehineler Serbest, Türkiye IŞİD’e Karşı Koalisyonu Katılacak mı?.” *BBC*, 20 Eylül 2014, Erişim tarihi: 22 Ocak 2015, http://www.bbc.co.uk/turkce/haberler/2014/09/140920_canli_musul_isid_rehineler_serbest.

“Resettlement, Humanitarian Admission, and Other Forms of Admission for Syrian Refugees 2013/2014 Pledges,” *BMMYK*, Şubat 2014, Erişim tarihi: 25 Ocak 2015, <http://www.unhcr.org/52d565699.pdf>.

Rêziknama Partiya Yekîtiya Demoqrat (PYD) [PYD Parti Tüzüğü], 2010, http://www.pydrojava.net/ku/index.php?option=com_content&view=section&layout=blog&id=24&Itemid=73.

Semin, Ali. “Maliki’nin İç ve Dış Politikasında Ankara-Tahran Ekseni.” *BİLGE-SAM*, 4 Şubat 2013, Erişim tarihi: 10 Şubat 2015, <http://www.bilgesam.org/incele/1098/-maliki%E2%80%99nin-ic-ve-dis-politikasinda-ankara-tahran-ekseni/#.VPmcTXysWtY>.

Semin, Ali. “Suriye Krizi, PYD ve 2. Cenevre Konferansı.” *BİLGE-SAM*, 5 Şubat 2014, Erişim tarihi: 21 Ocak 2015, http://www.bilgesam.org/incele/96/-suriye-krizi--pyd-ve-2--cenevre-konferansi/#.VSRb1ZPl_HI.

Semin, Ali. “ABD İşgali Sonrası Irak’ta Milli Güvenliğin Kurumsallaşma Sorunu.” *Uluslararası Güvenlik Kongresi Bildiriler Kitabı Cilt II* (Kocaeli, Nisan 2014), 818-819.

Semin, Ali. "Irak'ta Anbar Krizi ve Siyasi Denklemin Değişme İhtimali." *BİL-GESAM*, 15 Nisan 2014, Erişim tarihi: 25 Mart 2015, <http://www.bilgesam.org/incele/809/-irak%C2%92ta-anbar-krizi-ve-siyasi-denklemin-degisme-ihimali/#.VR0-747qX2Q>.

Smyth, Phillip. "Iran's Afghan Shiite Fighters in Syria." *The Washington Institute for Near East Policy*, 3 Haziran 2014, Erişim tarihi: 14 Mart 2015, <http://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/irans-afghan-shiite-fighters-in-syria>.

Smyth, Phillip. "The Shiite Jihad in Syria and Its Regional Effects." *The Washington Institute for Near Eastern Policy*, Şubat 2015, Erişim tarihi: 10 Mart 2015, <http://www.washingtoninstitute.org/uploads/Documents/pubs/PolicyFocus138-v3.pdf>.

"Suriye'de Seçim Sonuçları Belli Oldu." *Akşam Gazetesi*, 4 Haziran 2014, Erişim tarihi: 2 Aralık 2014, <http://www.aksam.com.tr/dunya/suriyede-secim-sonuclari-belli-oldu/haber-313530>.

الأزمة السورية: دليل الجماعات المسلحة في سوريا [Suriye Krizi: Suriye'deki Silahlı Grupların Kronolojisi], BBC, 21 Ocak 2014, Erişim tarihi: 21 Aralık 2014, http://www.bbc.co.uk/arabic/middleeast/2014/01/131213_syria_rebels_background.

The Rising Costs of Turkey's Syrian Quagmire. International Crisis Group, no.220, 30 Nisan 2014, Erişim tarihi: 22 Ocak 2015, <http://www.crisisgroup.org/~media/Files/europe/turkey-cyprus/turkey/230-the-rising-costs-of-turkey-s-syrian-quagmire>.

"Türk Kamuoyunun Sığınmacılara Yönelik Bakış Açısı." *EDAM*, Ocak 2014, Erişim tarihi: 2 Şubat 2015, <http://edam.org.tr/Media/IcerikFiles/12/EdamAnket2014.1.pdf>.

"Unanimously Adopting Resolution 2199 (2015), Security Council Condemns Trade with Al-Qaida Associated Groups, Threatens Further Targeted Sanctions." Erişim tarihi: 12 Şubat 2015, <http://www.un.org/press/en/2015/sc11775.doc.htm>.

Under Kurdish Rule: Abuses in PYD-Run Enclaves of Syria. Human Rights Watch, Haziran 2014, Erişim tarihi: 10 Mart 2015, <http://www.hrw.org/news/2014/06/18/syria-abuses-kurdish-run-enclaves>.

الحرب ضد داعش بلغت 24 مليون دولار يوميا.. ومعدلات الفقر والبطالة ازدادت بشكل كبير
[Uzman: Irak'ta IŞİD'e Karşı Savaşta Günlük 24 Milyon Do-
lar Harcanıyor: Ülkede Fakirlik ve İşsizlik Büyük Oranda Arttı], *Ynewsiq*,
10 Ağustos 2014, Erişim tarihi: 10 Ocak 2015, [http://ynewsiq.com/index.
php?aa=news&id22=6536#.U_W_IMV_utY](http://ynewsiq.com/index.php?aa=news&id22=6536#.U_W_IMV_utY).

BİLGE ADAMLAR KURULU ÜYELERİ

ÖZGEÇMİŞLERİ

Salim DERVİŞOĞLU, Oramiral (E), Deniz Kuvvetleri Eski Komutanı Bilge Adamlar Kurulu Başkanı

Salim Dervişoğlu, 1936'da İzmit'te doğdu. 1957 yılında Deniz Harp Okulu'ndan asteğmen rütbesi ile mezun oldu. Deniz Kuvvetlerinin çeşitli deniz ve kara hizmetlerinde bulundu. 1965-1967 yıllarında Deniz Harp Akademisi öğreniminden sonra Kurmay Binbaşı olarak Sultanhisar Gemisi ve bilahare Gayret Muhribi Komutanlığı yaptı. 1972-1973 yıllarında ABD'de İşletme alanında yüksek lisans yaparak yüksek işletme mühendisi oldu. 1974-1977 yıllarında Brüksel'deki NATO karargâhında görev yaptı. 1977-1979 yıllarında 3. Muhrip Filotillası komodorluğundan sonra çeşitli kara görevlerinde bulundu.

30 Ağustos 1981 yılında tuğamiral oldu. Deniz Kuvvetleri Personel ve Lojistik başkanlığı, Çıkarma Filosu, Hücumbot Filosu, Harp Filosu komutanlıkları yaptı. Dervişoğlu ayrıca Deniz Harp Akademisi Komutanlığı ve Genelkurmay İstihbarat Daire Başkanlığı görevlerini yürüttü. İtalya'da (Napoli) da 2 yıl boyunca NATO görevlerinde bulundu. Dervişoğlu, Koramiral olarak Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreter Yardımcılığı, Deniz Kuvvetleri Kurmay Başkanlığı, Kuzey Deniz Saha Komutanlığı görevlerini yürüttü. Oramiral olarak 1995-1997 yıllarında Donanma Komutanlığı yaptı ve 1997-1999 yıllarında Deniz Kuvvetleri Komutanlığı yaparak emekli oldu.

Bayan Türkan Dervişoğlu ile evli olan Dervişoğlu'nun Mehmet ve Ahmet adlarında 2 oğlu vardır. Dervişoğlu, İngilizce ve Fransızca bilmektedir.

İlter TÜRKMEN, Dışişleri Eski Bakanı Bilge Adamlar Kurulu Başkan Yardımcısı

İlter Türkmen 1927 yılında İstanbul'da doğdu. Galatasaray Lisesi'ni bitirdi ve Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'nden mezun oldu. Türkmen, 1949 yılında Dışişleri Bakanlığı'na girdi.

İlter Türkmen, 1961-64 yılları arasında Washington Büyükelçiliğinde

Müsteşar, 1964-68 yılları arasında Dışışleri Bakanlığında Genel Müdür ve Genel Sekreter Yardımcısı olarak görev yapmıştır. 1968-72 yıllarında Atina Büyükelçiliği görevini yürüten Türkmen, 1972-75 yılları arasında Türkiye'nin Birleşmiş Milletler nezdindeki Daimî Temsilcisi olmuştur. 1979-80 yıllarında Birleşmiş Milletler Teşkilatında Genel Sekreter Yardımcısı, 1980-83 yıllarında ise Dışışleri Bakanı olmuştur. 1984-88 yılları arasında tekrar Birleşmiş Milletler nezdinde Daimî Temsilci olarak görev alan Türkmen, 1988-91 yıllarında Paris Büyükelçiliğine getirilmiştir. Türkmen, 1991-96 yılları arasında Birleşmiş Milletler teşkilatında Genel Sekreter Yardımcısı ve Filistin Mültecilerine Yardım Örgütü Genel Komiseri görevlerini yürütmüştür.

İlter Türkmen, Bilge Adamlar Kurulu Başkan Yardımcılığının yanında OBİV Dış ve Savunma Politikası Grubu Başkanlığını da yürütmektedir.

Sami SELÇUK, Prof. Dr., Yargıtay Eski Başkanı
Bilge Adamlar Kurulu Başkan Yardımcısı

1937'de Konya-Taşkent'te doğmuştur. 1955'te Konya Lisesi'ni ve 1959'da Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesini bitirmiştir. Ankara yargıç adayı olarak mesleğe başlayan Selçuk, sırasıyla Sütçüler, Akşehir, Yenice ve 1972'den sonra Yargıtay Cumhuriyet Savcılığı görevlerinde bulunmuştur. 21.09.1982 tarihinde Yargıtay Üyeliğine seçilen Selçuk, Yargıtay Büyük Genel Kurulunca, 10.07.1990 tarihinde ilk kez, 13.07.1994 tarihinde ikinci kez, 13.07.1998 tarihinde üçüncü kez Yargıtay Dördüncü Ceza Dairesi Başkanlığına seçilmiştir.

Fransızca ve İtalyanca bilen Selçuk, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesinde doktora yapmış, 1986 yılında doçent olmuştur. Selçuk'un kitap ve çeviri çalışmalarının yanında yerli ve yabancı dergiler ile günlük basında yayımlanmış Türkçe ve yabancı dilde; hukuk, dil, laiklik ve Atatürkçülük konularında makale ve denemeleri vardır.

Yargıtay Büyük Genel Kurulunca 07.07.1999 tarihinde Yargıtay Birinci Başkanlığına seçilen Doç. Dr. Sami Selçuk bu görevden 15.06.2002 tarihinde yasal yaş sınırı nedeniyle emekliye ayrılmıştır. Emekliye ayrıldıktan sonra Bilkent Üniversitesi Hukuk Fakültesinin öğretim üyeleri kadrosuna dâhil olmuştur ve Ceza Hukuku Anabilim Dalı Başkanlığına seçilmiştir. Selçuk, Fakültede Ceza Hukuku ve Ceza Usul Hukuku dersleri vermektedir.

Kutlu AKTAŞ, İçişleri Eski Bakanı, Vali (E)
Bilge Adamlar Kurulu Üyesi

Kutlu Aktaş, 1962 yılında Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'nden mezun olmuştur. Mezuniyetini müteakip 30 Temmuz 1962 tarihinde atandığı Çankırı Maiyet Memurluğunda Yumurtalık ve Küre Kaymakam Vekilliklerinde görevlendirilip staj süresini doldurmuş, Kaymakamlık kursu ile Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü'ünü (TODAİE) bitirdikten sonra 1964'te Darende Kaymakamlığına atanmıştır.

30 Eylül 1967 tarihinde Yahyalı, 30 Nisan 1970 tarihinde Çüngüş, 31 Temmuz 1972 tarihinde Bozcaada, 1976 tarihinde Simav Kaymakamlıklarına atanan Aktaş, 3 Ağustos 1976 tarihinde Mülkiye Müfettişliğine, 20 Ağustos 1976 tarihinde 1. sınıf Mülkiye Müfettişliğine, 4 Şubat 1977 tarihinde Mülkiye Başmüfettişliğine, 28 Mart 1979 tarihinde de Mülkiye Müşavirliğine atanmıştır. Kutlu Aktaş, 26 Haziran 1981 tarihinde Ağrı Valiliğine, 22 Aralık 1986 tarihinde Malatya Valiliğine, 21 Nisan 1990 tarihinde İzmir Valiliğine ve 15 Temmuz 1997'de ise İstanbul Valiliğine atanmıştır. Aktaş, 5 Ağustos 1998-11 Ocak 1999 tarihleri arasında İçişleri Bakanı olarak görev yapmıştır.

Özdem SANBERK, Büyükelçi (E)
Bilge Adamlar Kurulu Üyesi

Galatasaray Lisesi ve İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi mezunu olan Özdem Sanberk, Dışişleri Bakanlığı memuru olarak Madrid, Amman, Bonn ve Paris Büyükelçiliklerinde ve İktisadi İşbirliği ve Gelişme Teşkilatı (OECD) ve Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO) Daimi Temsilciliklerinde çeşitli derecelerde görevde bulunduktan sonra, 1985-1987 yılları arasında dönemin Başbakanı Turgut Özal'ın dış politika danışmanlığını yapmıştır.

1987-1991 yılları arasında Avrupa Topluluğu nezdinde Büyükelçi Daimi Temsilci, 1991-1995 yıllarında arasında Dışişleri Müsteşarı ve 1995-2000 yılları arasında da Londra Büyükelçisi olarak görev yapmıştır. 2000 yılında emekliye ayrılan Sanberk, 2003 Eylül ayına kadar Türkiye Ekonomik Sosyal Etütler Vakfı (TESEV) Direktörlüğü görevinde bulunmuştur. Sanberk 2011'de, İsrail'in Mavi Marmara gemisine yaptığı saldırıyı müteakiben Birleşmiş Milletler'in yürüttüğü soruşturma sürecinde oluşturulan Palmer Komisyonu'nda Türkiye'yi temsilen yer almıştır. Sanberk, Kadir Has

Üniversitesi Mütevelli Heyeti üyesidir.

Özdem Sanberk, Sumru Sanberk ile evli olup Nazlı Sanberk'in babasıdır.

Sönmez KÖKSAL, Büyükelçi (E)
Bilge Adamlar Kurulu Üyesi

Sönmez Köksal, 8 Mart 1940 İzmir'de doğdu. Köksal, Saint Joseph Lisesi ve Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'nden mezun oldu. Köksal, 1963 yılında Dışişleri Bakanlığı'na girdi. Birleşmiş Milletler Cenevre Ofisi nezdindeki Türkiye Daimi Temsilciliğinde, Dışişleri Bakanlığı Uluslararası Ekonomik Sorunlar Dairesinde Şube Müdürü, Burgaz'da Başkonsolos, Paris Büyükelçiliğinde Müsteşar, Siyaset Planlama Dairesi ve Orta Doğu ve Afrika Dairelerinde Başkanlık görevlerinde bulundu.

1980'de Avrupa Ekonomik Topluluğu nezdindeki Türkiye Daimi Temsilci yardımcılığına atandı. 1983'de Çok Taraflı Ekonomik İlişkiler Genel Müdür Yardımcılığını üstlendi. 1986 yılında Bağdat Büyükelçiliği'ne atandı. 1990'da Avrupa Konseyi nezdindeki Türkiye Daimi Temsilciliği görevini üstlendi. Türkiye'nin dönem başkanlığına rastlayan 1992 Nisan-Eylül ayları arasında 6 ay süre ile Avrupa Konseyi Bakan Delegeleri Komitesi'ne başkanlık yaptı. Köksal, 1992 Ekim ayında Milli İstihbarat Teşkilatı Müsteşarı oldu. 1998 Şubat ayında Paris Büyükelçiliği'ne atandı. 1 Ağustos 2002 tarihinde kendi isteği üzerine emekli oldu. Sönmez Köksal, 2002-2006 döneminde Işık Üniversitesi'nde öğretim görevlisi olarak bulundu ve İstanbul Ticaret Üniversitesi Mütevelli Heyeti Başkanı görevini üstlendi.

Güner ÖZTEK, Büyükelçi (E)
Bilge Adamlar Kurulu Üyesi

Güner Öztekin 1935 yılında Çankırı'da doğdu. 1955 yılında St. Joseph Lisesi'nden mezun oldu. 1959 yılında Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'nden mezun oldu.

Güner Öztekin, 1959-1960 tarihleri arasında Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreterliği Özel Kaleminde Ataşe, 1961-1963 tarihleri arasında Dışişleri Bakanlığı Özel Kalem Müdürlüğünde 3'ncü Kâtip, 1963-1966 tarihleri arasında Paris Büyükelçiliğinde 3'ncü ve 2'nci Kâtip ve 1966-1969 tarihleri

arasında Dakar Büyükelçiliğinde 2'nci Kâtip ve Başkâtip olarak görev yapmıştır. Öztekin, 1969-1971 tarihleri arasında Dışışleri Bakanlığı Özel Kalem Müdürlüğünde Başkâtip, 1971-1972 tarihleri arasında Başbakanlık Özel Kalem Müdürü, 1972-1976 tarihleri arasında Londra Büyükelçiliği Müsteşarı, 1976-1978 tarihleri arasında Uluslararası Kuruluşlar Genel Müdür Yardımcılığı, Elçi, Genel Müdür Yardımcısı, 1978-1982 tarihleri arasında Moskova Büyükelçiliği Birinci Müsteşarı ve 1982-1986 tarihleri arasında İkili Siyasi İşler Genel Müdür Yardımcısı görevlerinde bulunmuştur.

Güner Öztekin, 1986-1991 tarihleri arasında Kuveyt Büyükelçisi, 1992-1995 tarihleri arasında Dışışleri Müsteşar İdari İşler Yardımcısı, 1995-1999 tarihleri arasında Belçika Krallığı nezdinde T.C. Büyükelçisi ve Batı Avrupa Birliği nezdinde Daimi Temsilci olarak görev yapmıştır. Güner Öztekin, 1 Ocak 2001'den itibaren Ortadoğu ve Balkan İncelemeleri Vakfı Yönetim Kurulu Başkanı ve Direktörü olarak görev yapmaktadır. Öztekin, Fransızca ve İngilizce bilmektedir.

Ümit PAMİR, Büyükelçi (E)

Bilge Adamlar Kurulu Üyesi

1942 yılında İstanbul'da doğdu. Saint-Joseph Lisesi ve Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'nden mezun oldu. 1965 yılında Dışışleri Bakanlığı'na girdi. Gümülcine Konsoloslugu ve Cumhurbaşkanlığı döneminde Fahri Korutürk'ün Özel Kalem Müdürlüğünü yaptı.

Pamir, 1990 yılında Uluslararası Sivil Havacılık Örgütü'nün daimi temsilciliğini yaptı. 1991 yılında Türkiye'nin Cezayir Büyükelçisi oldu. 1995-1997 yılları arasında Yunanistan Büyükelçiliği görevinde bulundu. Başbakan Bülent Ecevit ve Mesut Yılmaz'ın başkanışmanlığını yaptı.

2000'de Türkiye'nin BM nezdindeki daimi temsilciliğine getirildi. Kıbrıs'ın ele alındığı Bürgenstock görüşmelerinde Dışışleri Bakanı Abdullah Gül ile beraber çalıştı.

2004-2006 yılları arasında NATO Daimi Temsilciliği yaptı. 2007 yılında Dışışleri Bakanlığı Müşavirliği görevine getirildi ve aynı yıl yaş haddinden emekli oldu. Dilek Pamir'le evli ve iki çocuk babasıdır.

Necdet TİMUR, Orgeneral (E)
Bilge Adamlar Kurulu Üyesi

1937 yılında Şanlıurfa'nın Siverek ilçesinde doğmuştur. 1958 yılında Kara Harp Okulu'ndan, 1960 yılında Muhabere Okulu'ndan mezun olmuştur. Timur, 1968 yılında Kara Harp Akademisi'nden mezun olmuş, ardından Kurmay Subay olarak, 1'nci Ordu Muhabere İşletme Bölük Komutanlığı, 2'nci Zırhlı Tugay Harekât Eğitim Şube Müdürlüğü, Kara Harp Akademisi Öğretim Üyeliği, 1'nci Ordu Genel Sekreterliği Harekât Subaylığı, Kıbrıs Türk Barış Kuvvetleri Harekât Eğitim Şube Müdürlüğü, Paris Kara Ataşeliği, 3'ncü Ordu Plan ve Harekât Şube Müdürlüğü ve Işıklar Askeri Lisesi Komutanlığı görevlerini yürütmüştür.

Necdet Timur, 1983 yılında tuğgeneralliğe, 1987 yılında tümgeneralliğe terfi etmiştir. Timur, tümgeneral rütbesi ile Genelkurmay Muhabere Elektronik ve Bilgi Sistemleri Başkanlığı, Zırhlı Birlikler Okulu ve Eğitim Tümen Komutanlığı görevlerini yürütmüştür.

1991 yılında korgeneralliğe terfi ederek Genelkurmay Muhabere Elektronik ve Bilgi Sistemleri Başkanlığı, 2'nci Kolordu Komutanlığı ve Harp Akademileri Komutan Yardımcılığı ve Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği Başyardımcılığı görevlerinde bulunduktan sonra 1997 yılında orgeneralliğe terfi etmiştir. Bu rütbede Kara Kuvvetleri Kurmay Başkanlığı görevini müteakip 1'nci Ordu Komutanlığı'na atanmıştır. Fransızca bilen emekli Orgeneral Necdet Yılmaz Timur, Bayan Nezih Timur ile evlidir ve 1 çocuk sahibidir.

Oktar ATAMAN, Orgeneral (E)
Bilge Adamlar Kurulu Üyesi

Oktar Ataman 1939'da İstanbul'da doğmuştur. 1961 yılında Kara Harp Okulu'ndan topçu subayı olarak mezun olmuş, 1966-1968 yılları arasında Kore Cumhuriyeti'nde Askeri Ataşe Yardımcısı ve Birleşmiş Milletler nezdinde İrtibat Subayı görevlerinde bulunmuş ve 1975 yılında Kara Harp Akademisi'ni bitirerek Genelkurmay Plan Harekât Daire Başkanlığı'na proje subayı olarak atanmıştır. 1977'de İngiliz Kraliyet Kara Kurmay Koleji'ne seçilen Ataman, mezuniyetini müteakip Kara Harp Akademisi'nde üç yıl öğretim üyesi olarak, 1980-1983 yıllarında ise Belçika'da SHAPE Karargâhı Plan ve Prensipler Başkanlığı'nda karargâh subayı olarak görev yapmıştır. 1988'de tuğgeneral

rütbesine terfi eden ve Genelkurmay Başkanlığı Plan Harekât Daire Başkanı olarak görev yapmaya başlayan Ataman 1992’de tümgeneralliğe terfi ederek Genelkurmay Başkanlığı Strateji ve Kuvvet Planlama Daire Başkanlığı’na atanmıştır.

Orgeneral Ataman, 1997’de korgeneral rütbesine terfi etmiş ve Genelkurmay Başkanlığı Harekât Başkanlığı’na atanmıştır. Eylül 1998’den itibaren NATO Askeri Komitesi nezdinde Türk Askeri Temsil Heyeti Başkanı olarak görev yapan Orgeneral Ataman, 2000-2001 yıllarında 6’ncı Kolordu Komutanı olarak görev yapmıştır. 2001’de NATO Güneydoğu Avrupa Müşterek Kuvvetler Komutanlığı görevini devralan Ataman aynı yıl içinde orgeneralliğe terfi etmiştir. Türk Silahlı Kuvvetleri Üstün Hizmet Madalyası ile taltif edilen Orgeneral Ataman, Bayan Nedret Ataman ile evli olup bir kız ve bir erkek çocuğu babasıdır.

Sabahattin ERGİN, Koramiral (E) **Bilge Adamlar Kurulu Üyesi**

Emekli Koramiral Sabahattin Ergin 1926’da İstanbul’da doğmuştur. 1935 yılında İstanbul Belediye Konservatuarı piyano bölümüne devam ederek başladığı müzik yaşamını çeşitlendirerek sürdürmüştür. Sabahattin Ergin, 1983 yılında İstanbul Teknik Üniversitesi Türk Müziği Devlet Konservatuarı’nda sanatçı ve öğretim üyesi olmuştur. Ergin, İ.T.Ü. Türk Müziği Devlet Konservatuarı’nda lisans, Sosyal Bilimler Enstitüsü’nde yüksek lisans, sanatta yeterlik ve doktora programlarında Müzik Pedagojisi, Müzik Eğitimi Felsefesi, Çağdaş Müzik Eğitimi Yöntemleri ve Mukayeseli Müzik Tarihi gibi dersleri Türkçe ve İngilizce olarak vermiştir.

İ.T.Ü. dışında, Türk Mûsikîsi Vakfı, Anadolu Bilim ve Teknoloji Stratejileri Araştırma Enstitüsü ve diğer bazı kültürel ve bilimsel dernek ve kurumlarda, kurucu, yönetim kurulu başkanlığı ve kurucu üyelikler de yapmıştır.

42 yıl süren bir askerlik hizmetinde bulunan Ergin, Atatürkçülük ve jeopolitik konuları üzerinde çalışmalar yapmakta olup, meşgul olduğu çeşitli alanlarda ulusal ve uluslararası bilimsel etkinliklere; konuşmacı, bildiri sunucu ve panelist olarak katılmaktadır. İlgilendiği konular üzerine kaleme aldığı bazı çalışmaları kitap, makale ve tebliğ olarak basılmıştır.

Nur VERGİN, Prof. Dr.
Bilge Adamlar Kurulu Üyesi

Nur Vergin, 1941’de İstanbul’da doğdu. Çocukluğunu ve gençliğini yurt dışında geçirdi. Paris-Sorbonne Üniversitesi’nde Sosyoloji lisans ve yüksek programlarını tamamladıktan sonra aynı üniversitede Sosyoloji Doktoru unvanını aldı. 1973’te Türkiye’ye dönüp İstanbul Üniversitesi’nde göreve başladı.

Nur Vergin Bilkent Üniversitesi ve Marmara Üniversitesi’nde öğretim üyeliği görevinde bulundu. Vergin, İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi’nden emekli olmuştur.

Çeşitli uluslararası Sosyal Bilimler Derneklerine üye olan ve siyaset, kimlik ve din sosyolojisi üzerine çalışan Vergin’in, Industrialisation et Changement Social en Milieu Rural (1976), Türkiye’ye Tanık Olmak (1998), Din, Toplum ve Siyasal Sistem (2000) ve Siyaset Sosyolojisi: Kavramlar, Tanımlar ve Yaklaşımlar (2008) başlıklı kitapları yayımlanmıştır.

Orhan GÜVENEN, Prof. Dr.
Bilge Adamlar Kurulu Üyesi

1973 yılında OECD İstatistik Danışmanı olarak iş hayatına başlayan Prof. Dr. Orhan Güvenen, 1976 yılında Paris-Sorbonne Üniversitesi (EPHE) Öğretim Üyesi, 1977-1984 yıllarında Ecole des Hautes Etudes en Sciences Sociales’de Öğretim Üyesi, 1979-1988 yıllarında Paris Üniversitesi Araştırma Direktörü ve Ekonometri Profesörü olarak çalışmıştır. Prof. Dr. Güvenen, 1988-1994 yıllarında T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Başkanlığı görevine atanmıştır.

1995-1997 yıllarında Büyükelçi olarak İktisadi İşbirliği ve Gelişme Teşkilatı (OECD) Nezdinde Türkiye Daimi Temsilcisi olarak görev yapan Prof. Dr. Güvenen, 1996 yılında ABD, Case Western Reserve Univ., “Systems Engineering Department” bölümünde Misafir Profesör olarak görev yapmıştır. 1997-1999 yıllarında T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarı ve 1997-2000 yıllarında Büyükelçi ve Başbakan Başmüşavirliği görevlerine getirilmiştir. Güvenen, 2002 yılında UNESCO Yönetim Kurulu Türkiye Temsilcisi ve Avrupa Konseyi Kalkınma Bankası Yönetim Kurulu Başkanlığı görevini üstlenmiştir.

Milli Güvenlik Akademisi'nde Uluslararası Ekonomi Profesörü ve Paris Üniversitesi'nde Misafir Profesör olarak görev yapan Güvenen, 1988 yılında “Dünya Sistemleri, Ekonomileri ve Stratejik Araştırmalar Enstitüsü”nü kurmuş ve halen adı geçen Enstitü'de Ekonometri ve Uluslararası Ekonomi Profesörü ve Başkan olarak görevine devam etmektedir. Ayrıca, Ağustos 2000'den itibaren, Bilkent Üniversitesi Uygulamalı Yabancı Diller Muhasebe Bilgi Sistemleri Bölüm Başkanlığı görevini sürdürmektedir.

Ali KARAOSMANOĞLU, Prof. Dr.
Bilge Adamlar Kurulu Üyesi

Uluslararası Hukuk doktorasını Lozan Üniversitesi'nden almış olan Prof. Karaosmanoğlu, Stanford Üniversitesi Hoover Institution'da, NATO'da, Lahey Uluslararası Hukuk Akademisi'nde ve Princeton Üniversitesi'nde araştırma bursları kazanmış ve misafir öğretim üyesi olarak bulunmuştur. Bilkent Üniversitesi'ne katılmadan önce Boğaziçi Üniversitesi ve ODTÜ'de öğretim üyeliği yapan Prof. Karaosmanoğlu, Türk dış politikası, strateji ve güvenlik politikaları konularında çalışmalar yapmaktadır.

Yayınları arasında Les actions Militaires coercitives et non coercitives des Nations Unies (Droz); İç Çatışmaların Çözümü ve Uluslararası Örgütler (Boğaziçi Üniversitesi); Middle East, Turkey and the Atlantic Alliance (Dış Politika Enstitüsü, Editör); The Europeanization of Turkey's Security Policy (Dış Politika Enstitüsü, editör) başlıklı kitapları ve Foreign Affairs, Politique Etrangère, International Defense Review, Europa Archiv, Security Dialogue ve Journal of International Affairs gibi dergilerde basılmış makaleleri bulunmaktadır. Prof. Karaosmanoğlu, Avrupa Bilim ve Sanat Akademisi üyesidir.

Bilkent Üniversitesi Uluslararası İlişkiler bölümünden 2010 yılında emekli olan Karaosmanoğlu, İhsan Doğramacı Vakfı'na bağlı Dış Politika ve Barış Araştırmaları Merkezi'nin başkanıdır.

İlter TURAN, Prof. Dr.
Bilge Adamlar Kurulu Üyesi

1941 yılında İstanbul'da doğmuştur. Orta öğrenimini Türkiye ve Amerika Birleşik Devletleri'nde tamamlamıştır. 1962 yılında Oberlin Koleji'nden (ABD) Siyasal Bilimler Lisansı, 1964 yılında Columbia Üniversitesi'nden

Siyasal Bilimler Yüksek Lisansı almıştır. Aynı yıl İstanbul Üniversitesi, İktisat Fakültesi, Siyaset İlmi Kürsüsü'ne asistan olarak girmiştir. Aynı kürsüde 1966 yılında Doktor, 1970 yılında Doçent, 1976 yılında da Profesör olmuştur.

1984 yılında İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'ne intisap etmiş, 1991 yılında aynı fakültede yeni kurulan Uluslararası İlişkiler Kürsüsü Başkanlığı'nı üstlenmiştir. 1993 yılında İstanbul Üniversitesi'ndeki görevinden ayrılmış ve Koç Üniversitesi İdari Bilimler ve İktisat Fakültesi'nde Siyasal Bilimler Profesörü olarak görev almıştır. Ekim 1998-2001 yılları arasında İstanbul Bilgi Üniversitesi'nin Rektörlük görevini üstlenmiştir. Hâlihazırda aynı üniversitenin Uluslararası İlişkiler Bölümü öğretim üyesidir.

Prof. Dr. İlter Turan'ın Mukayeseli Siyaset, Türk Siyasal Hayatı, Siyasal Davranış, Siyasal Kültür, Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika konularında yayımlanmış İngilizce ve Türkçe kitap ve makaleleri bulunmaktadır. Akademik mesleğine ek olarak muhtelif şirket ve vakıf yönetim kurullarında görev yapmakta, Dünya Gazetesi'nde haftalık yazılar yazmaktadır.

Ahmet Çelik KURTOĞLU, Prof. Dr. Bilge Adamlar Kurulu Üyesi

Ahmet Çelik Kurtoğlu 1942'de Ankara'da doğdu. Kurtoğlu, 1965 yılında Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'nden mezun oldu. İngiltere'de Cambridge Üniversitesi'nden lisansüstü derecesini alan Kurtoğlu, ABD'de Yale Üniversitesi'nde doktora sonrası çalışmalar yaptı. Kurtoğlu, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi'nde İktisat Profesörlüğü görevinden 1995 yılında emekliliğe ayrıldı ve 1997-2006 yılları arasında Galatasaray Üniversitesi'nde ders verdi.

Çelik Kurtoğlu, öğretim üyeliği yanında 1978-82 yılları arasında Dışişleri Bakanlığı'na uluslararası ekonomi politikaları konusunda Danışmanlık yapmıştır. 1987-1995 yılları arasında İstanbul'da bulunan Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu'nun (DEİK) Direktörü olarak görev yapan Çelik Kurtoğlu, 1998 yılında Kurdoğlu Danışmanlık A.Ş.'yi 2002 yılında ise "iyi şirket" Danışmanlık A.Ş.'yi kurmuştur. Kurtoğlu, halen bu iki şirket kanalı ile yatırım bankacılığı ve kurumsal yönetim konularında bilgi ve tecrübelerini paylaşmaktadır.

Çelik Kurtoğlu, DEİK Yönetim Kurulu Üyesi, Karadeniz Ekonomik İşbirliği İş

Konseyi Yönetim Kurulu Üyesi, TEMA Yönetim Kurulu Başkanı, Tekfenbank Yönetim Kurulu Üyesi, Avrupa Sanayiciler Yuvarlak Masası (ERT) “Asosiye Üyesi” dir.

Ersin ONULDURAN, Prof. Dr.
Bilge Adamlar Kurulu Üyesi

Ersin Onulduran, 1945 yılında Bandırma’da doğdu. Lisans eğitimini Claremont Men’s College’de Siyaset Bilimi dalında, Yüksek Lisans eğitimini California State University’de Uluslararası İlişkiler bilimi dalında tamamladı. Doktora eğitimini University of Southern California’da Siyaset Bilimi alanında yaptı. 1973 yılında Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi’nde araştırma görevlisi olarak göreve başladı. Aynı fakültede 1983’de Doçent, 1989’da Profesör oldu.

Onulduran, Ankara Üniversitesi’nde Uluslararası İlişkiler Bölümü öğretim üyeliği ve Uluslararası İlişkiler Bölümü Başkanlığı görevlerini yürüttü. Aynı zamanda Üniversitede Yabancı Diller Yüksekokulu Müdürü olarak görev yaptı. Ersin Onulduran 1986-2010 yılları arasında Türkiye-ABD Kültürel Mübadele Komisyonu (Fulbright Eğitim Komisyonu) Genel Sekreteri görevini yürüttü. Prof. Dr. Ersin Onulduran 2012 yılında Ankara Üniversitesi’nden emekli oldu. Onulduran, evli ve bir çocuk babasıdır.

BİLGESAM YAYINLARI

Kitaplar

Çin Yeni Süper Güç Olabilecek mi? Güç, Enerji ve Güvenlik Boyutları
(Ed.) Doç. Dr. Atilla SANDIKLI

Değişen Dünyada Türkiye'nin Stratejisi
Doç. Dr. Atilla SANDIKLI

Türkiye'nin Bugünü ve Yarını
E. Bakan-Büyükelçi İlter TÜRKMEN

Türkiye Cumhuriyeti'nin Ortadoğu Politikası
E. Bakan-Büyükelçi İlter TÜRKMEN

Türkiye'nin Vizyonu: Temel Sorunlar ve Çözüm Önerileri
(Ed.) Doç. Dr. Atilla SANDIKLI

İleri Teknolojiler Çalıştayı ve Sergisi (İTÇ 2010) Bildiri Kitabı
Prof. Dr. M. Oktay ALNIAK

IV. Ulusal Hidrojen Enerjisi Kongresi ve Sergisi Bildiri Kitabı
Prof. Dr. M. Oktay ALNIAK

Özgür, Demokratik ve Güvenli Seçim
Kasım ESEN, Özdemir AKBAL

Terörle Mücadele Stratejisi
Bilge Adamlar Kurulu Raporu
Hazırlayan: Doç. Dr. Atilla SANDIKLI

Türkiye'de Kürtler ve Toplumsal Algılar
Dr. Mehmet Sadi BİLGİÇ, Dr. Salih AKYÜREK

Teoriler Işığında Güvenlik, Savaş, Barış ve Çatışma Çözümleri
(Ed.) Doç. Dr. Atilla SANDIKLI

Asya’da Güvenlik Sorunları ve Yansımaları

(Ed.) Doç. Dr. R. Kutay KARACA

Sivil-Asker İlişkileri ve Ordu-Toplum Mesafesi

Dr. Salih AKYÜREK, Serap KOYDEMİR, Esra ATALAY, Adnan BIÇAKSIZ

Orta Doğu’da Değişim ve Türkiye

(Ed.) Doç. Dr. Atilla SANDIKLI, Erdem KAYA

Raporlar**Rapor 1: Küresel Gelişmeler ve Uluslararası Sistemin Özellikleri**

Prof. Dr. Ali KARAOSMANOĞLU

Rapor 2: Değişen Güvenlik Anlayışları ve Türkiye’nin Güvenlik Stratejisi

Doç. Dr. Atilla SANDIKLI

Rapor 3: Avrupa Birliği ve Türkiye

E. Büyükelçi Özdem SANBERK

Rapor 4: Yakın Dönem Türk-Amerikan İlişkileri

Prof. Dr. Ersin ONULDURAN

Rapor 5: Türk-Rus İlişkileri Sorunlar-Fırsatlar

Prof. Dr. İlter TURAN

Rapor 6: Irak’ın Kuzeyindeki Gelişmelerin Türkiye’ye Etkileri

E. Büyükelçi Sönmez KÖKSAL

Rapor 7: Küreselleşen Dünyada Türkiye ve Demokratikleşme

Prof. Dr. Fuat KEYMAN

Rapor 8: Türkiye’de Bağımsızlık ve Milliyetçilik Anlayışı

Doç. Dr. Ayşegül AYDINGÜN

Rapor 9: Laiklik, Türkiye’deki Uygulamaları Avrupa ile Kıyaslamalar Politika Önerileri

Prof. Dr. Hakan YILMAZ

Rapor 10: Yargının İyileştirilmesi/Düzeltilmesi

Prof. Dr. Sami SELÇUK

Rapor 11: Yeni Anayasa Türkiye'nin Bitmeyen Senfonisi

Prof. Dr. Zühtü ARSLAN

Rapor 12: Türkiye'nin 2013 Yılı Teknik Vizyonu

Prof. Dr. M. Oktay ALNIAK

Rapor 13: Türkiye-Ortadoğu İlişkileri

E. Büyükelçi Güner ÖZTEK

Rapor 14: Balkanlarda Siyasi İstikrar ve Geleceği

Prof. Dr. Hasret ÇOMAK, Doç. Dr. İrfan Kaya ÜLGER

Rapor 15: Uluslararası Politikalar Ekseninde Kafkasya

Yrd. Doç. Dr. Fatih ÖZBAY

Rapor 16: Afrika Vizyon Belgesi

Hasan ÖZTÜRK

Rapor 17: Terör ve Terörle Mücadele

M. Sadi BİLGİÇ

Rapor 18: Küresel Isınma ve Türkiye'ye Etkileri

Doç. Dr. İrfan Kaya ÜLGER

Rapor 19: Güneydoğu Sorununun Sosyolojik Analizi

M. Sadi BİLGİÇ, Dr. Salih AKYÜREK, Doç. Dr. Mazhar BAĞLI,
Müstecep DİLBER, Onur OKYAR

Rapor 20: Kürt Sorununun Çözümü İçin Demokratikleşme, Siyasi ve Sosyal Dayanışma Açılımı

E. Büyükelçi Özdem SANBERK

Rapor 21: Türk Dış Politikasının Bölgeselleşmesi

E. Büyükelçi Özdem SANBERK

Rapor 22: Alevi Açılımı, Türkiye'de Demokrasinin Derinleşmesi

Doç. Dr. Bekir GÜNAY, Gökhan TÜRK

Rapor 23: Cumhuriyet, Çağcıl Demokrasi ve Türkiye'nin Dönüşümü

Prof. Dr. Sami SELÇUK

Rapor 24: Zorunlu Askerlik ve Profesyonel Ordu

Dr. Salih AKYÜREK

Rapor 25: Türkiye-Ermenistan İlişkileri

Bilge Adamlar Kurulu Raporu

Yrd. Doç. Dr. Fatih ÖZBAY

Rapor 26: Kürtler ve Zazalar Ne Düşünüyor? Ortak Değer ve Sembollere Bakış

Dr. Salih AKYÜREK

Rapor 27: Jeopolitik ve Türkiye: Riskler ve Fırsatlar

Doç. Dr. Atilla SANDIKLI

Rapor 28: Mısır’da Türkiye ve Türk Algısı

M. Sadi BİLGİÇ, Dr. Salih AKYÜREK

Rapor 29: ABD’nin Irak’tan Çekilmesi ve Türkiye’ye Etkileri

Doç. Dr. Cenap ÇAKMAK, Fadime Gözde ÇOLAK

Rapor 30: Demokratik Açılım ve Toplumsal Algılar

Bilge Adamlar Kurulu Raporu

Dr. Salih AKYÜREK

Rapor 31: Ortadoğu’da Devrimler ve Türkiye

Doç. Dr. Cenap ÇAKMAK, Mustafa YETİM, Fadime Gözde ÇOLAK

Rapor 32: Güvenli Seçim: Sorunlar ve Çözüm Önerileri

Kasım ESEN, Özdemir AKBAL

Rapor 33: Silahlı Kuvvetler ve Demokrasi

Prof. Dr. Ali L. KARAOSMANOĞLU

Rapor 34: Terör Önleme Birimleri

Kasım ESEN, Özdemir AKBAL

Rapor 35: İran, Şii Hilali ve Arap Baharı

Doç. Dr. Atilla SANDIKLI, Emin SALİHİ

Rapor 36: Yeni Anayasadan Toplumsal Beklentiler

BİLGESAM

Rapor 37: Etnik Çatışma Teorileri Işığında Dağlık Karabağ Sorunu

Yrd. Doç. Dr. Reha YILMAZ, Elnur İSMAYILOV

Rapor 38: Çağcıl Hukuk Sistemlerinde ve Türkiye’de Tutuklama

Bilge Adamlar Kurulu Raporu

Rapor 39: Afrika’da Türkiye ve Türk Algısı

BİLGESAM

Rapor 40: Kaos Senaryolarının Merkezinde İran

Doç. Dr. Atilla SANDIKLI, Bilgehan EMEKLİER

Rapor 41: Ermenistan’da Türkiye ve Türk Algısı

Dr. Salih AKYÜREK

Rapor 42: Yasa dışı Göç ve Türkiye

Bilge Adamlar Kurulu Raporu

Emine AKÇADAĞ

Rapor 43: Kırgızistan’da Türkiye ve Türk Algısı

Dr. Salih AKYÜREK

Rapor 44: Kazakistan’da Türkiye ve Türk Algısı

Dr. Salih AKYÜREK

Rapor 45: Çatışma Çözümü ve Türkiye’de Kürt Meselesi

Doç. Dr. Atilla SANDIKLI, Erdem KAYA

Rapor 46: Afganistan’da Sivil Ölümleri

Dr. Salih AKYÜREK, Nursema KIBRIS, Dilara ÜNAL

Rapor 47: İran Nükleer Krizinin Türkiye’ye Olası Etkileri

Bilge Adamlar Kurulu Raporu

Doç. Dr. Atilla SANDIKLI, Bilgehan EMEKLİER

Rapor 48: Çağcıl Hukuk Sistemleri ve Türkiye’de İşkence

Erkam MALBELEĞİ

Rapor 49: Balkanlarda Türkiye ve Türk Algısı

Dr. M. Sadi BİLGİÇ, Dr. Salih AKYÜREK

Rapor 50: Suriye Sorunu ve Türk Dış Politikasına Toplumsal Bakış

Dr. Salih AKYÜREK, Prof. Dr. Cengiz YILMAZ

Rapor 51: Terörle Mücadelede Toplumsal Algılar

Dr. Salih AKYÜREK, Mehmet Ali YILMAZ

Rapor 52: Bütün Boyutlarıyla Suriye Krizi ve Türkiye

Bilge Adamlar Kurulu Raporu

Doç. Dr. Atilla SANDIKLI, Ali SEMİN

Rapor 53: İnsansız Hava Araçları: Muharebe Alanında ve Terörle Mücadelede Devrimsel Dönüşüm

Dr. Salih Akyürek, Mehmet Ali Yılmaz & Mustafa Taşkiran

Rapor 54: Türkiye'nin Dış Yardım Stratejisi Sorunlar ve Öneriler

Hasan ÖZTÜRK, Sevinç ÖZTÜRK

Rapor 55: 2. Körfez Savaşı'nın 10. Yılında Irak

Bilge Adamlar Kurulu Raporu

Doç. Dr. Atilla SANDIKLI, Ali SEMİN, Tuğçe ERSOY ÖZTÜRK

Rapor 56: Türk Silahlı Kuvvetlerine Toplumsal Bakış

Dr. Salih AKYÜREK, Mehmet Ali YILMAZ

Rapor 57: Çözüm Sürecine Toplumsal Bakış

Dr. Salih AKYÜREK, Mehmet Ali YILMAZ, Esra ATALAY, Fatma Serap KOYDEMİR

Rapor 58: Türk-Rus İlişkileri

Bilge Adamlar Kurulu Raporu

Doç. Dr. Fatih ÖZBAY

Rapor 59: Doğu Akdeniz'de Enerji Keşifleri ve Türkiye

Bilge Adamlar Kurulu Raporu

Doç. Dr. Atilla SANDIKLI, Türkan BUDAK, Bekir ÜNAL

Rapor 60: Kafkasya'daki Gelişmeler ve Türkiye

Bilge Adamlar Kurulu Raporu

Doç. Dr. Atilla SANDIKLI, Elnur İSMAYILOV, Orhan GAFARLI

Demokratikleşme ve Sosyal Dayanışma Açılımı

Bilge Adamlar Kurulu Raporu

İleri Teknolojiler Çalıştayı ve Sergisi (İTÇ 2010) Sonuç Raporu

BİLGESAM

İleri Teknolojiler Çalıştayı ve Sergisi (İTÇ 2011) Sonuç Raporu

BİLGESAM

Dergiler

Bilge Strateji Dergisi Cilt 1, Sayı 1, Güz 2009
Bilge Strateji Dergisi Cilt 2, Sayı 2, Bahar 2010
Bilge Strateji Dergisi Cilt 2, Sayı 3, Güz 2010
Bilge Strateji Dergisi Cilt 3, Sayı 4, Bahar 2011
Bilge Strateji Dergisi Cilt 3, Sayı 5, Güz 2011
Bilge Strateji Dergisi Cilt 4, Sayı 6, Bahar 2012
Bilge Strateji Dergisi Cilt 4, Sayı 7, Güz 2012
Bilge Strateji Dergisi Cilt 5, Sayı 8, Bahar 2013
Bilge Strateji Dergisi Cilt 5, Sayı 9, Güz 2013
Bilge Strateji Dergisi Cilt 6, Sayı 10, Bahar 2014

Söyleşiler

Bilge Söyleşi-1: Türkiye-Azerbaycan İlişkileri

Doç. Dr. Atilla SANDIKLI ile Söyleşi
Elif KUTSAL

Bilge Söyleşi-2: Nabucco Projesi

Arzu Yorkan ile Söyleşi
Elif KUTSAL-Eren OKUR

Bilge Söyleşi-3: Nükleer İran

E. Bakan-Büyükelçi İlter TÜRKMEN ile Söyleşi
Elif KUTSAL

Bilge Söyleşi-4: Avrupa Birliği

Dr. Can BAYDAROL ile Söyleşi
Eren OKUR

Bilge Söyleşi-5: Anayasa Değişikliği

Doç. Dr. Atilla SANDIKLI ile Söyleşi
Merve Nur SÜRMELİ

Bilge Söyleşi-6: Son Dönem Türkiye-İsrail İlişkileri

E. Büyükelçi Özdem SANBERK ile Söyleşi
Merve Nur SÜRMELİ

Bilge Söyleşi-7: BM Yaptırımları ve İran

Doç. Dr. Abbas KARAAĞAÇLI ile Söyleşi
Sina KISACIK

Bilge Söyleşi-8: Füze Savunma Sistemleri ve Türkiye

Doç. Dr. Atilla SANDIKLI ile Söyleşi
Eren OKUR

Bilge Söyleşi-9: Gelişen ve Değişen Türk Deniz Kuvvetleri'nin Bugünü ve Yarını

E. Oramiral Salim DERVİŞOĞLU ile Söyleşi
Emine AKÇADAĞ

Bilge Söyleşi-10: Soru ve Cevaplarla Yeni Anayasa

Kasım ESEN ile Söyleşi
Özdemir AKBAL

Bilge Söyleşi-11: Türk Hava Kuvvetleri'nin Bugünü ve Yarını

E. Hv. Korgeneral Şadi ERGÜVENÇ ile Söyleşi
Emine AKÇADAĞ

Bilge Söyleşi-12: Arap Baharı Süreci, Mısır Seçimleri, Türkiye-Suriye Krizi

Doç. Dr. Atilla SANDIKLI ile Söyleşi
Ali SEMİN

Bilge Söyleşi-13: Esed Sonrası Suriye

Halit Hoca ile Söyleşi
Ali SEMİN & Tuğçe ERSOY ÖZTÜRK

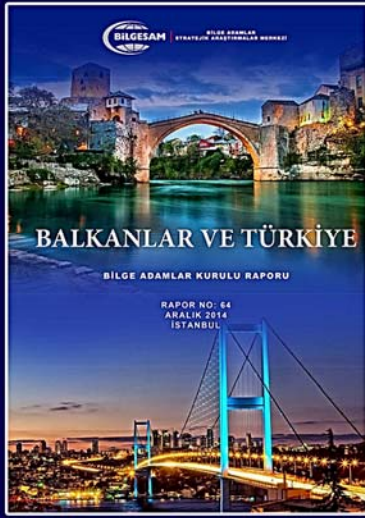
Bilge Söyleşi-14: Türk Kara Kuvvetleri'nin Bugünü ve Yarını

Orgeneral (E) Oktar ATAMAN ile Söyleşi
Emine AKÇADAĞ

Bilge Söyleşi-15: Nükleer Enerji ve Nükleer Silahlanma

Prof. Dr. Nurşin ATEŞOĞLU GÜNEY ile Söyleşi

Hasan ÖZTÜRK, Ömer Faruk TÜRK

BİLGE ADAMLAR STRATEJİK ARAŞTIRMALAR MERKEZİ

Mecidiyeköy Yolu Caddesi, Celil Ağa İş Merkezi No: 10, Kat: 9 Daire: 36-38

Mecidiyeköy ŞİŞLİ / İSTANBUL

www.bilgesam.org e-posta: bilgesam@bilgesam.org

Tel: 0 212 217 65 91 Faks: 0 212 217 65 93